

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Anna Rubriciusová

**Právní úprava skončení manželství rozvodem
v letech 1918–1963 ve srovnání se současnou právní
úpravou**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jiří Šouša Ph.D.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22.01.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 252 383 znaků včetně mezer.

Anna Rubriciusová

V Praze dne 22. 01. 2023

Poděkování

Tímto srdečně děkuji doc. JUDr. Jiřímu Šoušovi Ph.D. za jeho věcné připomínky, trpělivost a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Poděkování patří také mé rodině, především mým rodičům, Radce a Danielovi, sestře a partnerovi, za jejich nehynoucí podporu v průběhu mého studia.

„Rozvod se objevuje v dějinách současně s manželstvím, nebo snad jen o několik týdnů později.“

- Voltaire, francouzský spisovatel a filozof

Obsah

Úvod	1
1. Rozluka a rozvod – historický vývoj právních institutů od prvních dochovaných záznamů do roku 1918	5
1.1. Základní pojmy.....	5
1.1.1. Právní institut manželství	5
1.1.2. Rozvod v pojetí současného manželského práva.....	6
1.1.3. Rozvodové důvody.....	6
1.1.4. Kvalifikovaný rozvrat manželství.....	7
1.1.5. Rozvod v historickém pojetí.....	7
1.1.6. Rozluka neboli dissolutio vinculi.....	9
1.1.7. Neplatné manželství	9
1.2. Historický exkurz do právní úpravy rozvodu do roku 1918.....	10
1.2.1. Rozvod v období středověku	12
1.2.2. Panovnické zásahy do manželského práva za vlády Marie Terezie a Josefa II....	16
1.2.3. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch – Všeobecný občanský zákoník.....	19
2. Právní úprava rozvodu/rozluky manželství v letech 1918–1949.....	27
2.1. Vývoj po vzniku československého státu, recepční norma.....	27
2.2. Rozlukový zákon.....	27
2.3. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 27. června 1919.....	38
2.4. Kodifikační občanskoprávní snahy a změny v rozlukové a rozvodové právní úpravě po zřízení Protektorátu Čech a Moravy.....	41
3. Transformace a základní rysy pojetí rozvodu v československém právním řádu v období 1948–1989	44
3.1. Zákon o právu rodinném.....	44
3.2. Zákon o rodině	58
4. Právní úprava skončení manželství v současném právním řádu	64
4.1. Právní úprava rozvodu v současném OZ 2012.....	64
4.1.1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, tzv. sporný rozvod.....	65
4.1.2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, tzv. nesporný rozvod.....	66
4.1.3. Právní následky rozvodu	69
4.2. Zánik manželství v OZ 2012 jinak než rozvodem.....	72
4.2.1. Smrt	73
4.2.2. Prohlášení za mrtvého	74
4.2.3. Změna pohlaví	75
4.2.4. Prohlášení manželství za neplatné	76

5. Pokus o konceptualizaci rozvodu a komparace zákonné úpravy tzv. tvrdostní klauzule a komparace řízení o rozvodu od stolu a lože a rozvodu	77
5.1. <i>Konceptualizace rozvodu.....</i>	77
5.2. <i>Překážky rozvodu – tzv. tvrdostní klauzule.....</i>	78
5.3. <i>Komparace rozvodových řízení.....</i>	84
Závěr	91
Seznam použitých zdrojů	94
Seznam použitých zkratk	106
Abstrakt	108
Abstract.....	109

Úvod

Od počátku civilizované společnosti je institut manželství jedním ze stěžejních právních konceptů. Jeho podoba se však v průběhu společenského vývoje měnila, a i nadále se mění. V současnosti je např. diskutována otázka právního zakotvení stejnopohlavních manželství a na druhou stranu ústavní zakotvení manželství jako svazku muže a ženy. Na rozdíl od minulosti, kdy bylo na manželství nahlíženo převážně z reprodukčního a zajišťovacího hlediska, jdou dnes tyto charakteristiky stranou. V dnešní době je mimo jiné institut manželství ovlivněn rostoucím významem rovnoprávnosti lidí. V krátké době po vydání této práce bychom již měli mít přesnější obraz, jak a zda se pohled na manželství v posledních letech změnil. A také to, zda rovnoprávnosti dosáhnou stejnopohlavní páry, které v současné době mají pouze možnost uzavřít registrovaná partnerství.

S institutem manželství úzce souvisí institut rozvodu, jenž je jedním ze dvou způsobů ukončení manželství za života manželů v současné právní úpravě. Jelikož je rodina brána již historicky jako základní pilíř společnosti, právní úprava tradičně kladla překážky ukončení manželského pouta rozvodem. Právní úprava tak reagovala na stav společnosti, která byla po století ovlivňována konfesními principy. To mělo za následek, že manželství se považovala za nerozlučitelná. Rozvodu, respektive rozluky manželství, bylo možné dosáhnout pouze za předpokladu, že byly splněny relativně přísné zákonné podmínky. I v současné právní úpravě jsou stanoveny pro rozvod zákonné podmínky, ale dnes již není zdaleka tak těžké tyto podmínky naplnit. To nám také ukazují statistiky rozvodů.

V posledních letech čísla rozvodovosti stoupají, více než čtyřicet pět procent manželství dnes podle statistických údajů končí rozvodem.¹ Tento fakt nás jako společnost nutí položit si otázku, zda založení manželství a jeho rozvázání není pouhou všední záležitostí. I z tohoto důvodu se autorka této práce také mimo jiné zamýšlí nad právní úpravou ukončení manželství, jak vyplývá z názvu práce.

S rozvodem je spojeno mnoho následků jak společenského typu, tak i právní povahy. Vesměs je českou veřejností rozvod stále ještě vnímán jako určité selhání komunikace, tolerance a spolupráce dvou lidí žijících v jednom svazku, na druhou stranu se bere jako běžná záležitost. Ve spojitosti s tím se mohou samotní manželé, případně rozvedení manželé, potýkat se subjektivními pocity zklamání a také oslabení jejich důstojnosti. Pro porozvodový stav a postavení rozvedených manželů jsou dle autorčina názoru rozhodujícími převážně právní

¹ Český statistický úřad. *Století statistiky, ČR v číslech, Sňatky a rozvody*. [online]. [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>.

následky. Mezi ty patří především následky osobní, vyživovací, majetkové a bytové. Tyto dopady činí důležitou součástí skončení manželství.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je cílem této práce uceleně a přehledně popsat a učinit rozbor právních úprav skončení manželství rozvodem a rozlukou (v tomto pojetí je myšleno úplné skončení manželského společenství, avšak tato diplomová práce z důvodu vyčerpání tématu zkoumá i právní úpravu rozvodu od stolu a lože) převážně v letech 1918 až 1963. Přičemž hlavním cílem této diplomové práce je popsat vývoj právní úpravy skončení manželství a také konceptualizovat pojetí rozvodu/rozluky v průběhu dějin a některých právních institutů s tím spojených – tvrdostní klauzule a druhy rozvodového řízení. Jednotlivé kapitoly jsou rozděleny dle časových úseků, přičemž poslední kapitola této práce si dává za cíl shrnout některé instituty související se skončením manželství a učinit komparaci soudních spisů a řízení během tří různých právních úprav.

Tato práce pracuje jak s hmotněprávními předpisy, tak i s procesněprávními. Dále tato práce vychází z dobových textů, judikatury, sněmovních tisků i související literatury. Při psaní této práce autorka vycházela jak z dobové literatury, tak i z literatury současné. Mezi nejzásadnější zdroje, ze kterých autorka této práce vycházela, lze uvést Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi od autorů Sedláčka a Roučka. Publikace se zaměřuje na popsání jednotlivých ustanovení, přičemž zahrnují i nejdůležitější judikaturu vztahující se ke skončení manželství. Z této odborné literatury autorka čerpala informace o souvislostech a historických okolnostech zkoumané problematiky. Dalším zdrojem, převážně pro čerpání poznatků z dobové judikatury, byl Všeobecný slovník právní od F.X. Veselého, který mimo jiné zahrnuje soudní rozhodnutí vztahující se k rozvodovému a rozlukovému právu. Ze současné literatury je zde vhodné uvést autorky Hrušákovou a Králíčkovou, jež se zaměřují ve svých publikacích na rodinné právo, a v neposlední řadě autory Encyklopedie právních dějin, Schelle a Tauchen, kteří se ve svém díle zaměřují na historické i současné shrnutí jednotlivých právních institutů. Také je zde třeba uvést, že většina použitých rozhodnutí o rozvodu a rozluce v poslední kapitole byla poskytnuta z Archivu hlavního města Prahy. Dokumenty byly poskytnuty s autorčiným příslibem, že všechna rozhodnutí budou anonymizována a jejich popis nebude v rámci této práce příliš konkretizován. Tímto bych zde ráda poděkovala pracovníkům archivu, převážně panu Mgr. Janu Rybovi, za jeho ochotu a trpělivost.

Hlavní použitou metodou v této práci je analýza, která je použita ve všech kapitolách této práce, přičemž touto metodou se autorka práce snaží odhalit systém právní úpravy skončení manželství rozvodem/rozlukou a také popsat fungování těchto institutů v jednotlivých

časových etapách. Práce vychází také z analýzy právních norem, judikatury a dobové literatury, k doplnění problematiky je použita i metoda deskripce. Metoda komparace je zásadní převážně v poslední kapitole, přičemž tato kapitola vychází jak z právních předpisů, literatury, tak i soudních spisů a judikatury v jednotlivých zkoumaných časových úsecích. Některé další komparace jsou založeny na zkušenostech autorky z praxe v advokátní kanceláři.

Diplomová práce je strukturalizována do pěti kapitol, přičemž každá z pěti částí je dále členěna na podkapitoly a body. Obsah této práce vychází z historického vývoje. Téma diplomové práce bylo již z různých úhlů zpracováno, avšak tato práce téma zkoumá šířeji, dává si za cíl popsat více časových úseků, čímž v podstatě shrne právní úpravu skončení manželství během několika staletí a provede přitom deskriptivní analýzu. Dalším cílem této práce je také porovnat některé instituty rozvodového práva a soudní spisy či soudní řízení o rozvodu od stolu a lože a rozvodu dle právní úpravy z let 1921, 1955 a právní úpravy současného občanského zákoníku. Ke komparatistice využívá diplomová práce mimo jiných i prameny poskytnuté Archivem hlavního města Prahy.

První část diplomové práce definuje některé pojmy související se skončením manželství. Správná definice jednotlivých institutů je stěžejní pro pochopení následujících částí diplomové práce. Dále první kapitola pojednává o historickém vývoji právní úpravy rozluky manželství a rozvodu od stolu a lože na území českých zemí do roku 1918. Autorka této práce považuje za důležité se zabývat i právní úpravou, která předcházela roku 1918, jelikož je na ní mimo jiné i ukázáno, jak se měnila právní úprava rozluky, respektive rozvodu, a pohled na tento institut v průběhu času. Zahrnout právní úpravu před rokem 1918 je stěžejní především pro druhou část diplomové práce, protože právní úprava ABGB byla účinná na území Republiky československé, dále Československé republiky až do roku 1949.

Druhá kapitola se zaměřuje na právní úpravu skončení manželství rozlukou v letech 1918 až 1949. Součástí této kapitoly jsou i změny přijaté po vzniku Československé republiky a za Protektorátu Čech a Moravy. Je zde také zahrnut rozlukový zákon, který sjednotil (do Protektorátu Čech a Moravy) rozlukou pro všechny obyvatele bez rozdílu náboženského vyznání.

Navazující třetí část se věnuje významnému zvratu v rozvodovém právu, který přišel po komunistickém převratu. Právní úprava rozvodu manželství mezi lety 1949 až 1963 přinesla jednotu rozvodových důvodů, tedy kvalifikovaný rozvrat manželství. Tím došlo ke sjednocení právní úpravy na celém československém území. Třetí kapitola také zahrnuje oddělení manželské a rozvodové problematiky od církve a navazuje tak na proces zavedený rozlukovým zákonem.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na rozbor právní úpravy skončení manželství rozvodem dle současné právní úpravy. Kromě sporného a nesporného rozvodu zkoumá i právní důsledky rozvodu manželství. V závěru čtvrté části jsou pro vyčerpání tématu popsány i jiné formy skončení manželství jak za života manželů, tak i po smrti jednoho z nich.

Pátá a zároveň poslední kapitola této práce se soustřeďuje na komparaci a konceptualizaci rozvodu. Úvodní část se zaměřuje na konceptualizaci rozvodu, která do jisté míry popisuje jednotlivé fáze přístupu k rozvodu. Dále se kapitola soustředí na vývoj tzv. tvrdostní klauzule neboli překážek rozvodu manželství. Poslední kapitola srovnává soudní řízení a dokumenty ze soudních spisů rozvodu od stolu a lože a rozvodů, jako definitivního skončení manželského společenství.

Diplomová práce v závěru přináší rekapitulaci poznatků, důležitých momentů a zvrátů v právní úpravě skončení manželství, přičemž zahrnuje i kritiku nedostatků a poskytné návrhy na zlepšení právní úpravy.

1. Rozluka a rozvod – historický vývoj právních institutů od prvních dochovaných záznamů do roku 1918

1.1. Základní pojmy

V úvodní kapitole je vhodné pro účely této diplomové práce stručně definovat právní pojmy, které souvisí s možnostmi skončení manželství nebo manželského soužití a s nimiž bude dále pracováno. Vymezení pojmů je fundamentální nejen pro pochopení podstaty a evoluce právních institutů jako takových, ale také pro koncepční a metodické uchopení této diplomové práce.

1.1.1. Právní institut manželství

Manželství je právní institut, který se v rámci právní historie a současnosti stává předmětem výkladových otázek. Především v posledních pěti letech prosakují do společnosti tendence na změnu současné právní úpravy. Manželství je dle historického výkladu a historické české právní úpravy „*spojení muže a ženy odpovídající právu.*“² Nejen však v sousedním Rakousku či Německu jsou umožněna takzvaná „manželství pro všechny,“³ v rámci nichž je možné vstoupit do manželství i stejnopohlavním pářům.

Platný občanský zákoník ČR – zákon č. 89/2012 Sb., definuje manželství obdobně historickému vymezení, ovšem místo celoprávního rámce jej omezuje na rámec zákonný, totiž jako „*trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který občanský zákoník stanoví.*“⁴ U manželství se v pojetí českého práva jedná o svazek uznaný právem, jehož právní poměry jsou určeny zákonem. Dnešní pojetí manželství zůstává nadále ovlivněno principy a pravidly křesťanského náboženství, jehož historická právní reflexe na českém území po dlouhá staletí uznávala doktrínu nerozlučitelnosti manželství, samozřejmě s modifikacemi, které přinesl další dějinný vývoj (jako například osvícenské reformy, manželská novela za první Československé republiky apod.).

Manželství je charakterizováno v současném občanském zákoníku mimo jiné svou trvalostí jako jedním z východiskových znaků tohoto právního poměru. Je otázkou, zda

² *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 16 Lih-Media.* V Praze: J. Otto, 1909, s. 795.

³ *VfGH macht Weg für "Ehe für alle" frei* - news.ORF.at. news.ORF.at [online]. [cit. 24. 10. 2022]. Dostupné z: <https://orf.at/v2/stories/2417657> a *Deutscher Bundestag – Mehrheit im Bundestag für die „Ehe für alle“.* *Deutscher Bundestag – Startseite* [online]. Copyright © [cit. dne 24.10.2022]. Dostupné z: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2017/kw26-de-ehe-fuer-alle-513682>.

⁴ § 655 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen jako „OZ 2012“) [online]. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/1/74907/1/2?vtexu=obcanský%20zákon%C3%ADk#c_36767.

a eventuálně nakolik se zákonodárce snažil použitím slovního spojení „trvalý svazek“ zavést do občanského zákoníku přísloví *littera scripta manet*⁵, případně zakotvit do platného práva cíle de lege ferenda, když statistická data o rozvodovosti manželství v České republice příliš realitě trvalosti manželského svazku nenasvědčují.⁶ Z nynějšího společenského a socio-ekonomického hlediska je totiž rozvod vnímán jako zcela běžná záležitost a manželství skončené rozvodem oproti minulosti nikoho v očích veřejného mínění i právních důsledků nediskredituje a nediskriminuje.

1.1.2. Rozvod v pojetí současného manželského práva

Dnešní institut rozvodu je vnímán jako jeden ze dvou⁷ důvodů zániku manželství za trvání života obou manželů. Manželství zaniká mimo rozvodu a změnou pohlaví také smrtí či prohlášením manžela za mrtvého. Od účinnosti OZ 2012 se rozvodové právo zařadilo zpět do občanskoprávního zákoníku. Na rozdíl od předchozí právní úpravy, kde byly způsoby zániku manželství uvedeny v paragrafech, které na sebe navazovaly,⁸ v dnešní právní úpravě způsoby zániku manželství nejsou jednotně vypočteny v OZ 2012, ale jsou uvedeny v rámci části druhé OZ 2012, která obsahuje rodinné právo. Rozsudkem o rozvodu manželství se zruší stav manželství a manželský osobní statut za jejich života.⁹ Bývalým manželům tak zanikají povinnosti a práva, která jim uzavřením sňatku vznikla a případně jim vzniknou jiné povinnosti a práva (převážně majetkového charakteru).

1.1.3. Rozvodové důvody

Jedná se o takové právní důvody rozvodu, které jsou zákonem stanoveny a při jejichž naplnění je možné skončit manželství rozvodem. Historicky se tyto důvody měnily a vyvíjely až k nynější právní úpravě, v níž je jako jediný zákonem uvedený rozvodový důvod kvalifikovaný rozvrat manželství.¹⁰ V historické právní úpravě však byly tyto důvody rozsáhlejší. Jednalo se například o cizoložství, nepřekonatelný odpor, zlomyslné opuštění

⁵ „Co je psáno, to je dáno.“

⁶ Například v roce 2014, kdy občanský zákoník vešel v účinnost byla dle Českého statistického úřadu rozvodovost manželství přes 58 %. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvod>.

⁷ Druhým důvodem zániku manželství je změna pohlaví jednoho z manželů (o jiných způsobech zániku manželství pojednává 4. kapitola této práce).

⁸ Na rozdíl od občanského zákoníku, v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině byly v § 22 a násl. vypočtené všechny tři důvody zániku manželství. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>.

⁹ RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999. Beckovy právnické učebnice, s. 61. ISBN 80-7179-182-2.

¹⁰ § 755 odst. 1 OZ 2012.

manžela a jiné.¹¹ Pro vyjasnění je zde dobré uvést, že do roku 1949 se jednalo v právní úpravě o rozlukové důvody. Rozlukovými, respektive rozvodovými důvody, se bude autorka této práce zabývat dále v textu.

1.1.4. Kvalifikovaný rozvrat manželství

Aby bylo manželství rozvedeno, musí naplňovat důvod kvalifikovaného rozvratu manželství. Kvalifikovaný rozvrat manželství je jediný zákonem uvedený důvod rozvodu manželství v dnešní právní úpravě.¹² Tento důvod je naplněn tehdy, jestliže soud v rámci zjišťování skutkového stavu dojde k závěru, že manželství je trvale, hluboce a nenapravitelně rozvráceno a není možné očekávat, že by došlo k jeho obnově.¹³ Narozdíl od právní úpravy do roku 1989 není při kvalifikovaném rozvratu manželství již obligatorní zjišťovat, zda manželství plní společenskou funkci.¹⁴ Je třeba říci, že prvek kvalifikovaného rozvratu existoval v právním řádu již v době meziválečné Československé republiky,¹⁵ ovšem nejednalo se o jediný z možných důvodů rozluky. Unikátním se stal tento důvod až díky zákonu o právu rodinném.

1.1.5. Rozvod v historickém pojetí

Do roku 1949 platila na území českých zemí takzvaná dvojkolejnost v rámci významných zásahů do soužití manželů a jejich práv a povinností vyplývajících z manželství. Vedle rozluky, jakožto právního institutu definitivně ukončujícího manželské společenství, existoval rozvod od stolu a lože.¹⁶ Rozvod od stolu a lože nelze zaměňovat s institutem rozvodu, který známe dnes (respektive od roku 1949).

Dle kanonického práva bylo manželství nerozlučitelné. Avšak i samo kanonické právo umožňovalo za určitých podmínek a ze zákonných důvodů rozvod manželského soužití. Codex Iuris Canonici Benedikta XV. z roku 1917 (dále jen „Kodex kanonického práva“) připouštěl možnost rozloučení za předpokladu, že soužití manželů bylo nesnesitelné. Dle kánonů 1130,

¹¹ § 115 ABGB. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>.

¹² ASPI, Wolters Kluwer, *zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: Komentář, Svazek II, § 655–975*. [online]. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2/komentar-wkcr-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik-komentar-svazek-ii-655-975>.

¹³ § 755 OZ 2012.

¹⁴ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2017. s. 674. ISBN 978-80-7380-569-2.

¹⁵ § 13 lit. h) rozlukový zákon.

¹⁶ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 661.

1131 a 1971 bylo manželské soužití možno rozvést na základě rozhodnutí církevního soudu nebo odchodem nevinného manžela (za vinného manžela byl považován ten, kdo se dopustil cizoložství). Kodex kanonického práva také rozeznával rozvod trvalý (v případě cizoložství jednoho z manželů, druhý manžel nebyl povinován souhlasit s návratem vinného manžela) a rozvod dočasný (např. dle kánonu 1131 Kodexu kanonického práva byl rozvod umožněn, když jeden z manželů začal vyznávat jinou víru než katolickou).¹⁷

Rozvodové řízení bylo vedeno až do vlády Josefa II. před církevními soudy. Církev zakládala svoji výlučnost při rozhodování o rozlučitelnosti manželství na tvrzení, co Bůh spojil, člověk nerozdělí.¹⁸ Císařským patentem ze dne 16. ledna 1783 byla svěřena pravomoc rozhodování o rozvodu manželství světským soudům (landesfürstliche Gerichtstellen).¹⁹ V rámci posilování absolutismu během druhé poloviny 19. století byl uzavřen dne 18. srpna 1855 konkordát mezi Rakouským císařstvím a Svatým stolcem. Mimo jiné konkordát vrátil katolické církvi pravomoci týkající se manželského práva a rozvodového práva. Konkordát se setkal s vlnou kritiky ze strany liberálů, která vyústila nejdříve v roce 1868 ve zrušení ustanovení o manželském a rozvodovém právu a následně v roce 1870 rakouská vláda prohlásila konkordát za neplatný.²⁰ Od konce druhé poloviny šedesátých let 19. století tedy pravomoc týkající se rozvodového práva spadala pod světské soudy.

Rozvodem od stolu a lože nedocházelo k úplnému zániku manželství, měnil se jím pouze obsah práv a povinností. Manželé rozvodem přestali mít povinnost žít společně, aniž by to ovlivnilo manželství samo.²¹ Manželství tudíž trvalo nadále. Rozvedení manželé, jak již pojem od stolu a lože naznačuje, nebyli povinni žít ve společné domácnosti a vést spolu intimní život. Manželé však byli povinni zachovávat si věrnost a nebylo možné, aby uzavřeli nový sňatek.²²

¹⁷ HENNER, Kamil. *Základy práva kanonického*, část druhá, právo platné, sešit druhý. [1. vyd.]. V Praze: K. Henner, 1919, s. 262–263.

¹⁸ RÝZLER, Karel. *Vznik, rozvod a rozloučení manželství*. Praha, 1908. Lidová knihovna právnická a státovědecká, s. 4.

¹⁹ *Ehepatent vom 16ten Jenner 1783 mit allen bis 1803 ergangenen dahin gehörigen allerhöchsten Verordnungen: in einem planmäßigen Zusammenhange zum allgemeinen Gebrauche; sammt einem Anhang von der Kunst Verwandtschaften auszurechnen.* [online]. [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ7053030X.

²⁰ *Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Kaiserreich Österreich vom 18. August 1855.* [online]. [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z: <http://www.pacelli-edition.de/schlagwort-pdf.html?idno=1280>.

²¹ BLACK, Henry Campbell, Joseph R. NOLAN a Jacqueline M. NOLAN-HALEY. *Blackův právnický slovník*. 6. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 454. ISBN 80-85605-23-6.

²² SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 674.

1.1.6. Rozluka neboli *dissolutio vinculi*

Rozluka byla institutem, který upravoval ukončení manželství. Do roku 1949 byla rozluka charakterizována jako definitivní ukončení manželského soužití. Byla jí „úplná, absolutní rozluka manžela a manželky rozlučující manželské pouto a plně zprošťující obě strany jejich manželských závazků.“²³ Od roku 1950 československé, následně české právo používá institut rozvodu.²⁴

Historicky měl právní pojem rozloučení manželství dva významy. V širším smyslu se rozloučením manželství měl na mysli zánik manželského svazku. Takový zánik mohl nastat dle jiných zákonem stanovených důvodů, smrtí či úředním výrokem o rozluce manželství. Úřední výrok o rozluce manželství byl vnímán jako rozloučení manželství v užším smyslu.²⁵

Rozluka v užším smyslu naplňovala znaky dnešního právního institutu rozvodu. Jednalo se o zánik manželského svazku za života obou manželů a jako takové znamenala „trvalé a dokonalé zrušení manželství.“²⁶ Jelikož česká společnost první poloviny 20. století byla ovlivněna koncepcemi a právními pohledy vyplývajícími z kanonického práva a katolickými principy, které měla zažité díky jejich dlouhodobé přítomnosti v právním řádu českých zemí, panovala na území českých zemí doktrína nerozlučitelnosti manželství. Tato doktrína se v průběhu staletí vyvíjela a povolovala se její přísnost až do roku 1919, kdy byla rozluka manželskou novelou povolena pro všechna manželství, bez ohledu na jejich vyznání.²⁷

Důvody, za nichž mohl být podán návrh na rozvod a rozluku, byly také odlišné. Obligatorní výčet důvodů, za nichž mohl být podán návrh na rozvod, byl demonstrativní, výčet důvodů k rozluce byl taxativní a úžeji vymezen. Rozvod se považoval za takový mezikrok od manželského soužití k rozluce. Po rozluce byly původní rodinné vazby přetrhány a bylo možné uzavřít nový sňatek.²⁸

1.1.7. Neplatné manželství

Neplatné manželství je takové manželství, které bylo uzavřeno i přes existenci některé zákonné překážky. Takovými překážkami mohly být vadné projevy vůle při sňatečném obřadu (například omyl v totožnosti snoubence) nebo vady v osobě snoubence (například

²³ BLACK, Henry Campbell, Joseph R. NOLAN a Jacqueline M. NOLAN-HALEY. *Blackův právní slovník*, s. 454.

²⁴ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 661-662.

²⁵ HOBZA, Antonín. *Úvod do církevního práva*. Praha, 1929, s. 335.

²⁶ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 662.

²⁷ KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR), s. 39-40. ISBN 978-80-7478-456-9.

²⁸ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 662.

nedostatek věku). Soud vyslovoval neplatnost konstitutivním rozhodnutím. Z toho je patrné, že manželství vzniklo, trvalo a až následně rozhodnutím soudu zaniklo ex tunc (tedy je neplatné od uzavření sňatku).²⁹

V rámci rozhodování o neplatnosti manželství nebylo rozhodující, zda snoubenci o existenci zákonné překážky věděli či nikoliv. Děti vzniklé z těchto manželství byly považovány za manželské děti (v moderní společnosti již rozdíl mezi manželskými a nemanželskými dětmi netvoříme, ale v minulosti měly nemanželské děti horší postavení, než děti manželské).³⁰

1.2. Historický exkurz do právní úpravy rozvodu do roku 1918

Společenský pohled na institut manželství se v průběhu staletí vyvíjel a měnil. Je třeba zde vnímat vliv mimoprávních faktorů, ať již náboženských pravidel, kulturně hodnotových pohledů i ekonomických hledisek. Tuto teorii podpořil i Rudolf von Jhering, který uvedl, že „*právo jest neustálá práce a sice ne pouze státní moci, nýbrž celého národa.*“³¹ To reflektuje fakt, že právní úprava není v demokratických právních režimech ponechávána beze změn, ale že se neustále vyvíjí a mění dle převažujícího pohledu veřejného mínění (hovoří se také někdy o tzv. „generačních změnách společnosti a práva“). Právo tímto odráží společenskou realitu. Již citovaný představitel sociologického přístupu k právu Jhering k tomu dále uvedl, že „*veškerý život práva, pohlédneme-li naň jedním mžikem, předvádí nám totéž divadlo neúnavného klopcení a pracování celého národa, jakéhož poskytuje činnost národa na půdě ekonomické i duševní výroby.*“³²

Tuto evoluci reflektovala samozřejmě i právní úprava, která společenské vztahy, respektive vztahy z manželství vzniklé, normativně regulovala. V tomto ohledu je třeba akcentovat vliv křesťanství a církve (v české dějinné realitě zejména církve římskokatolické), která nejen ovlivňovala právní institut manželství a s ním způsoby skončení manželství, ale po několik staletí do její rozhodovací pravomoci spadaly z hlediska světského práva i spory z manželství vzniklé.

Nutno dodat, že právní přístup k manželství byl v období středověku a novověku ovlivňován nejen pouze kanonickým právem, ale i určitým sociálním stavem, ve kterém se daná

²⁹ ASPI, Wolters Kluwer, *zákon č. 89/2012 Sb občanský zákoník: Komentář, Svazek II, § 655–975.* [cit. 15. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2/komentar-wkcr-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik-komentar-svazek-ii-655-975>.

³⁰ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 16 Lih-Media, s. 802.*

³¹ JHERING, Rudolf von. *Boj o právo.* Brno: F. Karafiát, 1875, s. 8.

³² Viz. Tamtéž, s. 8–9.

osoba nacházela. Různé stavy přistupovaly k manželství jinak a z jiných důvodů ho také uzavíraly (například společenský status a věno manželky). Stavy dovršily své formování v 15. století za vlády Jagellonců.³³ V rámci upevňování stavovské moci docházelo k právnímu vymezování a definování jednotlivých stavů. Předtím mezi jednotlivými stavy neexistovala pevná hranice, která by stavy vymezovala. Mimo jiné také posílila postavení uvnitř zemských stavů.³⁴ Zejména v období od druhé poloviny 19. století bylo manželství a skončení manželství ovlivněno etatizací a pomalu se prosazující sekularizací, kdy vliv církve v oblasti manželského práva výrazně slábl. Jedním z vrcholů tohoto trendu byla pak reforma krátce po vzniku samostatného Československa, kdy v roce 1919 bylo umožněno rozloučit i katolická manželství.³⁵

Změny týkající se právní úpravy skončení manželství souvisely s proměnami dalších oblastí nejen objektivního práva, ale vůbec postavení jedince ve společnosti. Mimo jiné ji ovlivnila evoluce ženských práv. Ženská práva v 19. a 20. století prošla velikou změnou, přitom došlo k posílení postavení žen v manželství a v rodině. Žena byla do první světové války zcela ekonomicky závislá na svém muži. Muž zastupoval svoji ženu a celou rodinu na úřadech a soudech. Manželky musely následovat manžely, přebírat jejich příjmení, potřebovaly souhlas k zahájení podnikání, lišilo se dědění po otci a po matce, ve středověku např. byly přímo určeny věci, které dědila dcera a které syn, v 19. století stále rozdíl přetrvával v obecné rovině, např. u dětí nemanželských.³⁶ Z těchto a dalších důvodů ženy začaly projevovat od konce 19. století a začátku 20. století úsilí o zakotvení právních úprav skončení manželství, které by posílily jejich postavení. Hlavní snahou bylo uvolnit rozlukové právo, respektive aby se liberalizovalo a demokratizovalo. K posílení nejen ženských práv v rámci právní úpravy skončení manželství došlo již zmíněnou novelou po první světové válce.³⁷

Při porovnání požadavků, dosažitelností a přístupu ke skončení manželství můžeme konstatovat, že proces skončení manželství se postupně zjednodušil a stal se dosažitelnějším institutem. K tomu napomohl mimo jiné i odstup od striktních pravidel katolické církve a také genderová rovnost, což ve výsledku přineslo vyšší rozvodovost, která dnes dosahuje téměř

³³ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 642. ISBN 978-80-246-3994-9.

³⁴ Viz tamtéž, s. 650.

³⁵ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluku, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*. V Praze: V. Linhart, 1934, s. 17.

³⁶ § 754 ABGB.

³⁷ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 33. ISBN 80-244-0248-3.

padesáti procent.³⁸ V porovnání s rokem 1921, kdy rozvodovost byla necelá čtyři procenta³⁹, můžeme vyvodit, že kanonická poučka „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“⁴⁰ a tudíž zásadní nemožnosti rozdělit manželství za života manželů,⁴¹ je již dávno překonána. Nejen z důvodů porozumění tomuto trendu, ale možná i pro případné úvahy de lege ferenda, je vhodné poukázat na některé aspekty dobové právní úpravy skončení manželství.

1.2.1. Rozvod v období středověku

Od 10. století, kdy na teritoriu nynější České republiky vládla česká knížata, měly rozhodující vliv pro právní vztahy vzniklé z manželství katolické hodnoty a kanonické právo. Vliv kanonického práva se projevil tím, že vnesl do manželských vztahů především svátostnou povahu manželství, monogamii a nerozlučitelnost manželského společenství za života manželů. Prostřednictvím těchto zásad se katolická církev snažila upevnit svůj vliv ve státě.⁴²

Již ve Výsadách⁴³ Boleslavových z roku 992 byla dána pravomoc biskupu Vojtěchovi rozhodovat ve věcech manželských. Boleslav udělil biskupu Vojtěchovi právo, podle něž mohl rozvádět ta manželství, o nichž biskup Vojtěch usoudil, že byla uzavřena mezi příbuznými proti svatému zákonu. Kromě pravomoci rozvádět manželství, byla udělena biskupu Vojtěchovi pravomoc na vhodných místech světit kostely a právo vybírat desátky.⁴⁴

Dalším a pro úpravu manželských vztahů velice významným nařízením panovníka byla Dekreta Břetislavova z roku 1039.⁴⁵ Tímto nařízením se čeští velmoži zavázali dodržovat a respektovat církevní hodnoty. Dekrety, které byly podle zpráv kronikářů vyhlášené nad hrobem svatého Vojtěcha v polském Hnězdně, měly prosazovat církevní tradice a měly bojovat proti přežitkům pohanství ve společnosti.⁴⁶ Těmito pravidly byly vztahy z manželství vzniklé zcela postaveny pod kontrolu církve. Výsledkem byly příkazy zavádějící či posilující v českém právním řádě křesťanské hodnoty a koncepce, jako byl zákaz bigamie, jediná totiž

³⁸ Český statistický úřad, *Století statistiky, ČR v číslech, Sňatky a rozvody*. [online]. [cit. 3. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>.

³⁹ Viz tamtéž.

⁴⁰ *Nový zákon, Evangelium Matouš*. Praha: Jan Laichter, 1946, s. 33.

⁴¹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 76. ISBN 80-85903-01-6.

⁴² SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 662.

⁴³ Výsady (dále označovány jako statuta či dekrety) jsou nařízení panovníka, mající obecnou platnost a považující se za zákonodárnou pravomoc panovníka. Zdroj: MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult*. Praha: Panorama, 1988. Učebnice (Panorama), s. 166.

⁴⁴ ADAMOVÁ, Karolína a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2., upr. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 18. ISBN 978-80-7380-271-4.

⁴⁵ MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult*, s. 166.

⁴⁶ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*, s. 41.

kanonická forma vzniku manželství (sňatek uzavřený před církví), nemožnost rozloučit platně uzavřený manželský svazek, skončení manželství pouze v případě úmrtí jednoho z manželů, trestání cizoložství žen či trestání neoprávněného opuštění manžela.⁴⁷ Jako jeden z trestů uvedených v Dekretách Břetislavových bylo vyhnání do Uher, jež mělo příčinu v opovržení a nesváru ze strany jednoho z manželů.⁴⁸

Na tomto místě lze zopakovat, že kanonické právo rozlišovalo rozvod od stolu a lože a rozluku. Manželství bylo považováno za nerozlučitelné, tudíž rozvedení manželé nemohli uzavřít další manželský svazek, ale mohli kupříkladu žít odděleně. S dnešním institutem rozvodu jako způsobem zániku manželství nemá právně tehdejší rozvod nic společného, jde jen o terminologickou shodu. Na druhou stranu rozlukou se dá chápat to, co dnes označujeme za rozvod. Jednalo se o zrušení manželství za života manželů.⁴⁹

Dekreta Břetislavova také dávala pravomoc církevním soudům (od 15. století s příchodem husitského hnutí pak také mohly spory rozhodovat i kališnické konsistoře),⁵⁰ rozhodovat o manželských sporech. Tento systém platil až do vlády Josefa II. Soudy rozhodovaly například o nedodržení manželského slibu, neplatnosti manželství, opuštění manžela či o rozvodu.⁵¹ Také v manželských sporech mohly být v nejstarších dobách využity boží soudy, tedy soudní řízení opírající se při určení viny o vis maior. Dle článku IV. Dekret Břetislavových se boží soudy uskutečňovaly, když si žena stěžovala na nedostatečnou lásku od svého muže, jehož nedostatečnost vedla až k trýznění ženy.⁵²

Tresty v oblasti manželského práva byly na dnešní poměry velmi přísné mj. proto, že se nerozlišovaly civilní a trestní delikty, ale zásadní porušení manželsko-právních norem bylo považováno za trestněprávní problematiku. Mezi takové delikty stejně jako dnes náležela např. bigamie, tedy existence více než jednoho manželského svazku. Při deliktu bigamie se tresty rozlišovaly dle pohlaví. U mužů se jednalo o stětí, ženy byly zahrabávány za živa. V praxi se však volily mírnější tresty: výprask či vyhnání z města. V případě cizoložství manželky byla žena buď postihována soudně, či svémocí manžela či jejího otce. Manžel nebo otec manželky museli milenecký pár přistihnout in fragranti delicto a za využití svémoci mohli legálně zabít jak manželku, respektive dceru, tak i jejího milence. Museli však být potrestáni oba nevěrníci,

⁴⁷ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2016, s. 546. ISBN 978-80-7418-255-6.

⁴⁸ ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2, s. 19.

⁴⁹ RADVANOVIČ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, s. 60.

⁵⁰ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 56. ISBN 80-86432-93-9.

⁵¹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*, s. 76.

⁵² ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2, s. 19.

nešlo zabít pouze milence. Na výše zmíněném můžeme vidět, že právní postavení ženy nebylo ve středověku silné a bylo plně postaveno pod moc muži, ať se již jednalo o moc otcovskou či manželskou.⁵³

Přestože kanonické právo manželství považovalo za nerozlučitelné a přípustný byl pouze rozvod od stolu a lože, umožňovalo kanonické právo i anulaci manželství. Anulace manželství byla umožněna osobám nekrtěným. V případech, kdy se jeden z manželů rozhodl přejít ke katolické víře a zároveň druhý z manželů mu bránil v náboženských praktikách, církevní soudy mohly rozhodnout o anulaci manželství. Jednalo se o anulaci ve prospěch víry. Dále také bylo možné anulovat manželství katolíků v případě, že spolu manželé ještě neměli pohlavní styk.⁵⁴

Středověké právo znalo i institut neplatnosti manželství. Neplatnost manželství, a tudíž jeho skončení, bylo možné prohlásit za předpokladu, že v době uzavření manželství existovala překážka, která vylučovala uzavření manželství mezi konkrétními osobami. Dalším důvodem pro prohlášení manželství za neplatné byl vadný konsenzus při svatebním obřadu. Tzv. vadný konsenzus byl spatřován například v nedostatku splnění formálních náležitostí při svatebním obřadu, konsensu učiněném v důsledku omylu či fyzického násilí, zmýlení se ve stavovské příslušnosti druhého z manželů nebo jakékoli jiné individualizované vlastnosti náležející druhému z manželů.⁵⁵

Pro zajímavost lze zmínit první doložený rozvod na českém území. Jednalo se o rozvod⁵⁶ Přemysla Otakara I. s Adlétou Míšenskou. Tento svazek byl uzavřen kolem roku 1179 i přes to, že manželé byli příbuzní ve čtvrtém stupni (církev neuznávala manželství uzavřená do sedmého stupně příbuzenství). O necelých dvacet let později Přemysl Otakar I. požádal biskupa Daniela, aby ho z důvodu příbuzenství s Adlétou Míšenskou rozvedl.⁵⁷

Ve Strahovském klášteře roku 1198 nebo 1199 zahájil biskup Daniel II. kanonický proces o skončení manželství.⁵⁸ Stalo se tak poté, co sedm zemských pánů dosvědčilo pod přísahou, že mezi Přemyslem Otakarem I. a Adlétou existovalo příbuzenství, jež znemožňovalo trvání manželského svazku. Samotná Adléta k soudnímu jednání nebyla

⁵³ Viz tamtéž.

⁵⁴ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. Populární právnická knihovna, s. 67.

⁵⁵ Viz tamtéž.

⁵⁶ V historické kronice od Zapa se uvádí, že šlo o rozvod. Autorka této práce má však za to, že se muselo jednat spíše o rozluku či případně o prohlášení manželství za neplatné (jak mimo jiné uvádí Žemlička). Tvzení, že se jednalo o neplatnost manželství Žemlička opírá o fakt, že Adléta Míšenská byla s Přemyslem Otakarem I. ve čtvrtém stupni příbuzenství. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar I.: panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholového feudalismu*. Praha: Svoboda, 1990. Členská knihovna (Svoboda), s. 91. ISBN 80-205-0099-5.

⁵⁷ ZAP, Karel Vladislav. *Česko-moravská kronika*. 2. vyd. V Praze: I.L. Kober, 1862, s. 716.

⁵⁸ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny (1197-1253) Dílu I. část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.* Praha: Jan Laichter, 1928, s. 240.

vpuštěna. Zapuzená Adléta se vrátila ke svému bratrovi do Míšně, obrátila se ještě na papeže Inocenta III. s prosbou o prošetření nálezu o rozvedení manželství. Z důvodu zdlouhavého jednání se však rozhodnutí nedočkala a roku 1211 umřela.⁵⁹ Záhy po rozsudku se Přemysl Otakar I. oženil se sestrou uherského krále Konstancí.⁶⁰ Po několika letech sporu o platnost či neplatnost nového manželství na konci roku 1207 římský král Filip Švábský uznává Přemyslovo druhé manželství.⁶¹ Smrtí Adléty Míšenské tak bylo dovršeno první skončení manželství na území českých zemích.

Na počátku 15. století vyvrcholily na českém území jak problémy politické, tak problémy v samotné církvi. Představitelé českých reformačních proudů, mj. rovněž Jan Hus, kritizovali církve a požadovali její nápravu a návrat k životu podle křesťanských zásad.⁶² Nejvýraznějším a nejsilnějším hnutím bylo hnutí husitské. Toto hnutí nebylo jednotné v myšlenkách či požadavcích, jaké instituty či případně vztahy se mají reformovat. Radikální proudy podporovaly mj. volnou rozlučitelnost manželství a společnou výchovu dětí. Tyto názory přinesly zcela nový pohled na koncepci soužití muže a ženy, včetně manželství a vztahů z něj vzniklých, avšak žádná z myšlenek nebyla plně společensky prosazena.⁶³

Střední reformační proud se naopak nesnažil od kanonického práva nijak odvracet. Kritizoval sexuální rozmach ve 14. století, kdy se za Karla IV. rozšířila prostituce, či kritizoval uvolněné mravy některých členů duchovenstva (např. postrádání skromnosti a nedodržování celibátu). Reformátoři poukazovali na hodnotu čistoty ve vztazích mezi mužem a ženou a na příklady mravní vážnosti mezi manžely a žádali o ukládání trestů státní mocí za hříchy.⁶⁴ Tento názorový husitský směr usiloval o návrat k tradičnímu křesťanskému pojetí manželství i společenské realitě.

Důkazy o tom, že by reformátorské hnutí legalizovalo rozluky manželství a následně nový sňatek, nemáme. Jak střední proud, tak ani radikální proud nezpochybovaly svátost manželského vztahu.⁶⁵ Tudíž můžeme říci, že husitské hnutí se v praxi neodchýlilo výrazněji od kanonické koncepce zákazu rozluky. Společně s institucionalizací reformovaných církví pak

⁵⁹ ZAP, Karel Vladislav. *Česko-moravská kronika*, s. 716.

⁶⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny (1197-1253) Dílu I. část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, s. 240.

⁶¹ Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník*. [online]. [cit. 8. 8. 2022]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ADLÉTA_M%C3%ADšeňská_%3F1160-1.2.1211.

⁶² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 44. ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶³ KLABOUC, Jirí. *Manželství a rodina v minulosti*, s. 75.

⁶⁴ Viz tamtéž, s. 76.

⁶⁵ Viz tamtéž, s. 77.

byla dána pravomoc v otázkách manželských sporů i jiným strukturám. Od 15. století v českých zemích rozhodovaly manželské spory svých věřících husitské konzistoře.⁶⁶

Jinými pravidly než křesťanskou kanonickou koncepcí se však v otázce zániku manželství rozvodem/rozlukou řídily osoby jiného vyznání legálně na území českých zemí žijící, totiž židé, kteří vycházeli z judaismu. Rodinný a manželský život židů byl vcelku oddělen od toho křesťanského. Mimo toho, že židé žili v oddělených částech města (v tzv. ghetttech), manželství křesťanů a židů bylo legálně vyloučeno, a to oběma regulacemi. Z hlediska pravidel křesťanského manželského práva z důvodu nemožnosti svazku křesťana s nekřesťanem,⁶⁷ z hlediska židovského manželského práva z důvodu přísné výlučnosti vyvoleného národa.⁶⁸

Židovství přikládalo silnou váhu udržení rodu a počtů potomků, proto bylo skončení manželství u židů upraveno odlišně. Rozvod od stolu a lože tak, jak jej znalo kanonické právo, nebyl pro židovská manželství možný. Avšak skončení manželství za života obou manželů bylo možné učinit snadněji než u manželství křesťanských.⁶⁹

Rozluka byla možná i bez procesního řízení. Dle Talmudu (hebrejského učení) ukončení manželství probíhalo na základě manželova vystaveného listu, který byl předán manželce jako takzvaný propouštěcí list. I přes to, že vydání tohoto listu bylo spojeno se složitými formálními požadavky, rozluky se dalo dosáhnout poměrně snadno.⁷⁰ Z uvedeného mj. vyplývá, že úprava židovského manželského práva byla v neprospěch ženy. Pouze manžel mohl vydat manželce propouštěcí list, obrácená varianta nebyla možná.

1.2.2. Panovnické zásahy do manželského práva za vlády Marie Terezie a Josefa II.

S nástupem silných panovníků osvícenského absolutismu⁷¹ došlo k řadě změn jak ve společnosti, tak i v manželském právu. Jak Marie Terezie, tak především Josef II. zasáhli v rámci svých reformních kroků do výhradního práva katolické církve v manželských otázkách. Tento zásah světské moci do pravomoci církve oslabil její vliv v manželském právu a rozbil

⁶⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*, s. 151.

⁶⁷ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*, s. 95.

⁶⁸ DIVORCE - JewishEncyclopedia.com. *JewishEncyclopedia.com*. [online]. Copyright ©2002. [cit. 07.11.2022]. Dostupné z: <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5238-divorce>.

⁶⁹ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*, s. 95.

⁷⁰ NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 118-119. ISBN 978-80-246-2996-4.

⁷¹ Osvícenecký absolutismus se vyznačoval tím, že panovník byl oprávněn řešit všechny hospodářské a společenské otázky. Panovník tyto otázky upravoval shora ve všeobecně závazných normách. Zdroj: MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult*, s. 276.

její monopol, který trval v českých zemích již od 10. století. Mimo jiné také vyjmul řešení manželských sporů z církevních soudů.

Ve druhé polovině 18. století za vlády Marie Terezie byla vydána dvě nařízení, která zasahovala do manželského práva. První nařízení o zasnoubení a manželství osob nezletilých bylo vydáno dne 12. dubna 1753.⁷² Tímto nařízením byla prohlášena za neplatná zasnoubení uzavřená bez svolení poručníka, kurátora a představené vrchnosti. Druhé nařízení o zasnoubení a manželství vojenských důstojníků ze dne 8. května 1756 prohlašovalo za neplatné ta zasnoubení a manželství, která byla uzavřená bez svolení majitele pluku nebo velitele.⁷³

Jak již bylo zmíněno výše, za vlády Josefa II. došlo k rozsáhlejším zásahům do zajetých kolejí společnosti. Hned po nástupu na český a uherský trůn vydal Josef II. patent ze dne 1. listopadu 1781 o zrušení nevolnictví. Patent zásadně ovlivnil uzavírání nových manželských svazků a také rozvolnil doposud velmi přísné požadavky na poddané při uzavírání manželství. Tímto patentem byla mimo jiné odstraněna všechna omezení sňatků, která vyplývala ze závislého postavení poddaných na vrchnosti.⁷⁴

Významnou změnou v rámci manželství a manželské právní úpravy došlo za Josefa II., kdy tzv. tolerančním patentem zrušil výsadní postavení katolické církve.⁷⁵ Tolerančním patentem, který byl vydán 20. října 1781, byla uznána i jiná vyznání, která se mohla organizovat do náboženských obcí.⁷⁶ Tento josefínský patent také umožňoval uzavřít manželství mezi katolíky a evangelíky. Tento druh sňatku byl do té doby nelegální.⁷⁷ Následující rok byla ještě Josefem II. zrušena dvorním dekretem ze dne 30. srpna 1782 závaznost zasnub.⁷⁸

Na základě těchto reforem, které zasahovaly do církevní moci, navštívil papež Pius VI. Josefa II.⁷⁹ Touto návštěvou chtěl papež ovlivnit Josefa II. ve vztahu k vydávání dalších takto směřovaných reforem. Panovníka však nepřesvědčil a císař vydal patent dne 16. ledna 1783 (dále jen jako „manželský patent“). Manželským patentem bylo manželské právo kodifikováno a také tím skončila výhradní vláda církevního práva a výlučnost církevního

⁷² ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. Praha: Leges, 2013. Teoretik, s. 19. ISBN 978-80-87576-66-3.

⁷³ HOBZA, Antonín. *Úvod do církevního práva*, s. 292.

⁷⁴ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*, s. 119.

⁷⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, s. 662.

⁷⁶ MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult*, s. 279.

⁷⁷ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*, s. 120.

⁷⁸ *Josephs des Zweyten römischen Kaisers Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache: für Böhmen, Mähren, Schlesien, Österreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradisca, Triest, Thyrol u.d. Vorlande. 1782 (1786)* - Digitalisat | MDZ. [online]. [cit. 8. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10542704?q=Patent+vom+30ten+August+1782&page=206,207>.

⁷⁹ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*, s. 546.

soudnictví. I přesto, že ustanovení manželského patentu byla vesměs přijata z kanonického práva, některá ustanovení týkající se překážek pro vstup do manželství a rozvodu se od kanonického práva odchýlila.⁸⁰ Bylo jím tím pádem zavedeno státní právo manželské. Na tuto úpravu manželského práva následně navázal Všeobecný občanský zákoník.⁸¹ Manželským patentem také došlo k unifikaci ve vztahu k jednotlivým sociálním stavům na území celé monarchie.

Manželský patent respektoval náboženskou povahu manželského svazku (obligatorní forma sňatku) a také respektoval různé požadavky církví. Patent setrval na koncepci nerozlučitelnosti manželství.⁸² Mezi katolíky připouštěl manželský patent pouze rozvod od stolu a lože, tedy změnu obsahu manželství, nikoliv jeho skončení. U manželského svazku mezi katolíkem a evangelíkem byl také připuštěn pouze rozvod od stolu a lože. Naproti tomu u evangelických manželství byla již v právním řádu českých zemí připuštěna rozluka.

Židovská manželství manželský patent neupravoval. Avšak během vlády Josefa II. došlo ke značným reformám, prostřednictvím josefínských židovských patentů. Za vlády Josefa II. byl například vydán 1. ledna 1782 toleranční patent pro Židy. Tento patent se vztahoval na Židy žijící ve Vídni a Dolních Rakousech.⁸³ Tato problematika však vybočuje z tématu práce, proto autorka tento patent dále hlouběji nezkoumá. Josefínské židovské patenty se následně promítly do Systemálního židovského patentu (Judensystemalpatent) z roku 1797.⁸⁴ Systemální židovský patent upravoval podmínky, za kterých se židé mohli ženit. Tyto podmínky byly vcelku omezující, jelikož i nadále na území českých zemí platil numerus clausus. Vstoupit do manželství mohla pouze osoba s takzvaným inkolátem (jednalo se o nejstaršího syna v rodině, který byl starší dvaceti dvou let a jeho otec byl již po smrti).⁸⁵

Tereziánské, a hlavně josefínské reformy přiblížily právní úpravu zániku manželství novodobějším a volnějším poměrům, dokázaly manželské právo oddělit od církevního vlivu, byť tradiční koncepce zániku manželství zůstala zachována. Ustanovení osvíceneckých předpisů a jejich konceptualizace se stala předlohou pro všeobecný občanský zákoník, který upravoval mimo jiné skončení manželství až do roku 1950.

⁸⁰ RÝZLER, Karel. *Vznik, rozvod a rozloučení manželství*, s. 9.

⁸¹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 20.

⁸² SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, s. 662.

⁸³ KU – Johannes Kepler Universität Linz. *Toleranzpatent für die Juden in Wien und in Niederösterreich*. [online]. [cit. 20. 1. 2022]. Dostupné z: https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/Toleranzpatent_fuer_Juden_in_Wien_und_in_NOE.pdf.

⁸⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2.*, přeprec. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 110–111. ISBN 80-85924-33-1.

⁸⁵ Viz tamtéž, s. 112.

1.2.3. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch – Všeobecný občanský zákoník

Marie Terezie i Josef II. se během svých vlád snažili o kodifikaci občanského práva, a tudíž i práva manželského. Pro budoucnost zkoumaného tématu zásadní kodifikace občanského práva však proběhla až za vlády Františka I. Habsburského. Dne 1. června 1811 vydal František I. císařský patent č. 946/1811 Sb. z. soudních, uvozující obecný zákoník občanský, také jako Všeobecný občanský zákoník, německy Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen jako „ABGB“), s účinností od 1. ledna 1812.⁸⁶ V roce 1812 byl vydán i v českém překladě s názvem Kniha všeobecných zákonů městských.⁸⁷ ABGB se označoval svou všeobecností a výlučností (byl účinný na celém území rakouského císařství kromě zemí Koruny uherské) a také se do něj promítla recepce římského práva.

ABGB, na rozdíl od OZ 2012, z hlediska systematiky odděloval právo rodinné od manželského práva. V ABGB bylo manželské právo upraveno v hlavě II., v § 44 až 136, ustanovení upravující zrušení manželského společenství upravovaly § 93 a následující.⁸⁸

Úprava ABGB vycházela ze zásad kanonického práva, ale především z předcházejících návrhů, patentů a nařízení. Manželské právo bylo upraveno na takzvaném konfesním principu.⁸⁹ Právo tedy bylo sjednoceno pro různé vrstvy obyvatel, ale pro různá náboženská vyznání platila jiná právní úprava.⁹⁰

Manželské právo zahrnovalo i právní úpravu upravující skončení manželství. Základním ustanovením byl § 93, který upravoval zrušení manželského společenství následovně: *„Manželům není nijak dovoleno, aby o své újmě zrušili manželské společenství, třebaž byli o tom mezi sebou za jedno, ať již tvrdí, že manželství je neplatné, ať chtějí provéstí rozlučku manželství anebo jen rozvod od stolu a lože.“*⁹¹

ABGB tedy neumožňoval zrušit manželský svazek dohodou uzavřenou mezi manželi, Pro skončení manželství byla potřeba soudního rozhodnutí na základě zákonem stanovených důvodů. To se od současné právní úpravy neliší, jelikož i dnes je možné skončit manželství pouze prostřednictvím soudního rozhodnutí. Zde se hodí zmínit, že o rozluce a rozvodu od stolu a lože rozhodovaly světské soudy.⁹²

⁸⁶ Beck-online, *Obecný zákoník občanský*. [online]. [cit. 10. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygev6ojugywtcna>.

⁸⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 196

⁸⁸ Beck-online, *Obecný zákoník občanský*. [online]. [cit. 11. 8. 2022].

⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, c1998, s. 23. ISBN 80-7239-192-5.

⁹⁰ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, s. 663.

⁹¹ § 93 ABGB.

⁹² Menší pauzou pro světské pravomoci v oblasti manželského práva bylo období od roku 1857 až 1868. V důsledku uzavřeného konkordátu s papežským stolcem byla zrušena ustanovení o manželství v ABGB

Z § 93 ABGB vyplývá, že Všeobecný občanský zákoník rakouský umožňoval zrušení manželského soužití výrokem o neplatnosti manželství, rozlukou a rozvodem, přičemž manželství zanikalo i smrtí jednoho z manželů či prohlášením jednoho manžela za mrtvého.⁹³ Některé způsoby skončení manželství platily pro všechna vyznání (rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství), některé se uplatňovaly pouze u některých vyznání (rozlučitelnost manželství byla přípustná pouze pro nekatolíky).⁹⁴

Manželské společenství, které bylo uzavřeno i přes překážku způsobující neplatnost manželství, mohl zrušit pouze soudní výrok.⁹⁵ Ustanovení o prohlášení manželství za neplatné, upravené v § 94 a následující ABGB, platila pro všechna vyznání. Výčet důvodů neplatnosti manželství byl v ABGB také uveden a řadily se k němu například omyl v osobě manžela, nebo bázeň při uzavírání sňatku.⁹⁶

Další možností, jak mohlo manželství skončit, bylo prohlášení jednoho z manželů za mrtvého, či smrtí jednoho z manželů. I v ABGB nadále byla právní úprava skončení manželství pro různá náboženství odlišná. Smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého se u katolických manželství jednalo o jedinou možnost, jak rozloučit (v širším slova smyslu) jejich manželství. To samé platilo i u manželství, kde byl pouze jeden z manželů katolík (úprava převzata z josefínského manželského patentu).⁹⁷

Rozvodem od stolu a lože se manželská společenství nerušila, avšak zmenšovala se práva a povinnosti s manželským společenstvím spojená. Význam rozvodu od stolu tkvěl v tom, že manželům přestala povinnost společně bydlet. Rozvod od lože neznamenal, že soulož mezi rozvedenými manželi je nepřipustná, ale pouze to, že manžel se na druhém manželovi nemůže soulože domáhat. Manželství po rozvodu od stolu a lože nadále trvalo, tudíž manželé byli zatíženi překážkou vstoupit do nového manželského soužití, byli povinováni být si věrní a vzájemnou pomocí.⁹⁸

ABGB znal rozvod od stolu a lože ve srozumění (manželé se dohodli na podmínkách rozvodu) a bez srozumění (v případě, kdy jedna ze stran k rozvodu nechtěla svolit).⁹⁹ Rozvod

pro katolíky a jurisdikce byla v těchto otázkách svěřena do rukou římskokatolické církve. Zdroj: ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 22.

⁹³ § 111 a § 112 ABGB.

⁹⁴ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 21.

⁹⁵ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. / zpracovali a uspořádali František Rouček, Jaromír Sedláček. Reprint původního vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 498. ISBN:80-85963-61-2.

⁹⁶ § 93 a násl. ABGB.

⁹⁷ § 111 a § 112 ABGB.

⁹⁸ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 499.

⁹⁹ § 103 a násl. a § 107 ABGB.

ve srozumění se prováděl v nesporném řízení. Dle Sedláčka šlo o osobní smlouvu manželů, ve které se manželé dohodli na ukončení manželského soužití. Za předpokladu, že se manželé dohodli na rozvodu a také se shodli na podmínkách, soud dle § 103 ABGB musel rozvod povolit.¹⁰⁰ Na rozdíl od § 103 ABGB však § 105 mluvil o tom, že: „*když před ním potvrdí, že jsou navzájem srozuměni i o jejich rozvodu i o podmínkách zřetelem ku jmění a výživě, má bez dalšího šetření žádaný rozvod povolit...*“¹⁰¹ Z uvedeného vyplývá, že soud povolil rozvod bez dalšího, pokud manželé před soudem potvrdili, že jsou navzájem srozuměni o rozvodu a i o podmínkách týkajících se jmění manželů a výživného.

Stát a společnost však měly stále snahu, aby rozvodu nebylo zneužíváno a nadužíváno. Proto byl rozvod vázán na zákonné podmínky, mezi které patřilo svolení obou manželů. Manželé se museli shodnout na podmínkách, kvůli kterým měl rozvod nastat.¹⁰² Předtím, než manželé mohli podat žádost o rozvod, museli podstoupit tři smířovací pokusy u řádného duchovního správce.¹⁰³ Dle judikatury museli být přítomni oba manželé smířovacích schůzek s duchovním správcem.¹⁰⁴ Pokud manželé podstoupili tři smířčí schůzky s duchovním správcem a nadále trvali na rozvodu manželství, duchovní správce jim vydal písemná vysvědčení o konání domluv, která se následně podávala s návrhem o rozvod manželství.¹⁰⁵ Za předpokladu, že se v manželství narodily děti, měl soud povinnost pečovat o práva nezletilých.¹⁰⁶

Pro zajímavost je možné ještě uvést, že v případě rozluky či rozvodu manželství byly děti svěřovány otci. Pro obě pohlaví byla stanovena věková hranice. U chlapců se jednalo o věk nad 4 roky, u dívek nad 7 let. Pokud děti byly mladší, náležely po rozvodu či rozluce do péče matky.¹⁰⁷

Významem smířčích řízení bylo, aby soudce byl přesvědčen, že manželé žádost o rozvod skutečně promysleli a nepodávali návrh na rozvod neuváženě. Také se kladl důraz

¹⁰⁰ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 499.*

¹⁰¹ § 105 ABGB.

¹⁰² VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české, díl. II.* V Praze: F.X. Veselý, 1897. s. 310.

¹⁰³ § 104 ABGB.

¹⁰⁴ Rozhodnutí ze dne 13. května 1884 č. 10.034, zdroj: VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české, díl. II,* s. 310.

¹⁰⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš., s. 663.*

¹⁰⁶ § 105 ABGB.

¹⁰⁷ MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult,* s. 478.

na to, aby si manželé uvědomili všechny důsledky spjaté s rozvodem. Smírčí řízení byla zákonem stanovena pouze pro rozvod od stolu a lože, který byl založen na shodě manželů.¹⁰⁸

Žádost o rozvod, na kterém se oba manželé dohodli, podávali manželé společně. K žádosti bylo zapotřebí přiložit protokol od duchovního správce, že proběhly tři smírčí schůzky, a i přes ně manželé setrvávají na své vůli se rozvést. K soudnímu řízení o rozvodu manželství byli povinováni se dostavit oba manželé. Jako důvod rozvodu od stolu a lože byla považována shodná vůle stran. Prohlášení o vině jednoho z manželů v rámci dobrovolného rozvodu nemělo důsledky na majetkové vypořádání rozvedených manželů. Soud pouze zkoumal, že projev vůle byl učiněn řádným způsobem. Manželství se rozvádělo dnem, kdy soudní usnesení nabylo právní moci.¹⁰⁹

Postavení muže a ženy v manželství bylo i nadále rozlišné. Muž byl ustanoven hlavou rodiny a žena v nerovnoprávném postavení byla podřízena jeho moci. Manželka byla závislá na svém muži výživou, byla povinna ho následovat do nového bydliště a plnit jeho příkazy v domácnosti.¹¹⁰ Mimo jiné i z tohoto důvodu měla manželka nárok na výživné. Jednalo se o přiměřené výživné, které by umožňovalo rozvedené manželce slušné zaopatření. Výše výživného se určovala dle majetkových poměrů manželů a potřebami manželky.¹¹¹

Druhý způsob rozvodu od stolu a lože byl rozvod bez srozumění. To znamenalo, že jeden z manželů na rozvodu trval a jeden z manželů s rozvodem nesouhlasil. Nedobrovolný rozvod se prováděl ve sporném řízení a na základě podané žaloby o něm rozhodoval sborový soud.¹¹² I rozvod od stolu a lože, na kterém se manželé nedohodli, byl založen na následujících podmínkách.

Manželé byli povinni před podáním žaloby o rozvod podstoupit smírčí řízení s duchovním správcem. *„Nechce-li jedna strana k rozvodu svoliti a má-li druhá strana důvody, z kterých po právu lze o rozvod usilovati; musí i v tomto případě předcházeti přátelské farářovy domluvy. Jsou-li marné nebo zdráhá-li se obviněná strana dostaviti se k faráři, je žádost podati spolu s farářovým vysvědčením a potřebnými důkazy u řádného soudu, který věc z úřední moci vyšetří a o ní rozhodne.“*¹¹³

¹⁰⁸ Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 536-537.

¹⁰⁹ Viz tamtéž, s. 538-540.

¹¹⁰ § 91 a § 92 ABGB.

¹¹¹ Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 541.

¹¹² Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 16 Lih-Media, s. 802.

¹¹³ § 107 ABGB.

Pro rozvod od stolu a lože musel být dle zmíněného ustanovení zákonný důvod. Demonstrativní výčet důvodů byl uveden v § 109 ABGB.¹¹⁴ Dle Zeillera se daly tyto důvody rozdělit do čtyř kategorií: závažné porušení věrnosti vyplývající z manželských povinností, porušení bezpečnosti osoby, porušení manželova jmění mravního stavu a porušení rodiny.¹¹⁵ Jednotlivé důvody rozvodu byly: cizoložství, odsouzení pro zločin, zlomyslné opuštění manžela, nepořádný život (sestavující se ze dvou podstat: nepořádným životem manžel porušuje značnou část jmění žalujícího manžela nebo ohrožuje dobré mravy rodiny), nebezpečné úklady, kruté nákladní, citelné ubližování, trvalá tělesná vada spojená s nebezpečím nákazy. K těmto důvodům rozvodu se přiřadily i všechny rozlukové důvody a důvody neplatnosti manželství (za předpokladu, že nastaly až po uzavření manželství).¹¹⁶

Jak bylo výše uvedeno, jednalo se o demonstrativní výčet důvodů, tudíž zákonný výčet doplnila i judikatura. K zákonem vymezeným důvodům se tak přidaly: lehkomyšlné vzdání se živnosti,¹¹⁷ spáchání krádeže na manželčině jmění¹¹⁸ a hra na burce nebo karty.¹¹⁹ K dalším důvodům patřil i hluboký a trvalý rozvrat manželství a nepřekonatelný odpor.¹²⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že i ABGB pracovalo s jednotlivými důvody rozvodu od stolu a lože. Je pochopitelné, že důvody byly zákonem vyčteny i když jen demonstrativně, jelikož stát měl zájem na tom, aby manželská společenství byla trvalá.

Sporné řízení o rozvodu od stolu a lože se zahajovalo žalobou o rozvod, podanou jedním z manželů. V žalobě musel být uveden rozvodový důvod. Spory, které souvisely s rozvodem od stolu a lože (majetkoprávní, o výživném a o nezletilých) byly vedeny zvlášť, respektive mimo rozvodové řízení.¹²¹ Na tomto místě je vhodné uvést, že pro katolická manželství byl rozvod od stolu a lože jedinou možností, jak za života manželů omezit práva a povinnosti vyplývající z manželského společenství. To se vztahovalo i na manželství, ve kterých byl pouze jeden z manželů katolického vyznání.¹²²

¹¹⁴ Rozhodnutí ze dne 14. června 1878 č. 5225 sb. 7031, zdroj: VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české, díl. II*, s. 311.

¹¹⁵ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 554.

¹¹⁶ Viz tamtéž, s. 554-556.

¹¹⁷ Rozhodnutí ze dne 27. února 1878, č. 68 sb. 6855, zdroj: VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české, díl. II*, s. 311.

¹¹⁸ Rozhodnutí ze dne 17. července 1884 č. 8018, sb. 10.109. Viz tamtéž.

¹¹⁹ Rozhodnutí ze dne 1. března 1871 č. 2288 sb. 4099. Viz tamtéž.

¹²⁰ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 547.

¹²¹ § 107, § 108 a § 117 ABGB.

¹²² SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, s. 663.

Co se týče právních následků rozvodu od stolu a lože, určitým způsobem oslabovaly práva a povinnosti rozvedených manželů. Manželé mohli mít oddělené bydliště, nebyla uložena jednomu z manželů povinnost souložit s druhým manželem (avšak soulož mezi rozvedenými manželi se nepovažovala za mimomanželskou), rozvedení manželé se museli domluvit, zda jejich svatební smlouva nadále trvá, či zda ji změnit. Některá práva a povinnosti se však rozvodem neměnily. Šlo například o manželčinu povinnost ponechat si manželovo jméno a práva vycházející ze zákonné dědické posloupnosti mezi manželi.¹²³

ABGB znal institut opětovného spojení manželství, kdy: „*Rozvedení manželé mohou se opět spojit; spojení musí však býti řádnému soudu oznámeno.*“¹²⁴ Zákoník tímto umožňoval rozvedeným manželům, aby obnovili své manželské společenství. Rozvedení manželé tak museli učinit oznámením u řádného soudu. Autorka práce se domnívá, že tímto institutem se promítla snaha zákonodárce o trvalost manželského soužití.

Z opětovného spojení vyplývala nová práva a povinnosti pro manžele. Manželka po obnovení manželského soužití nabývala manželovo domovské právo, po obnovení manželství podléhala znovu manželka obecnému soudu manžela. Manžel měl povinnost po zrušení rozvodu od stolu a lože manželku znovu vyživovat. Manželé měli možnost dle § 110 věty druhé po obnovení manželského soužití se znovu rozvést.¹²⁵ Znovu spojený manželský pár však musel znovu splnit všechny podmínky rozvodu od stolu a lože se srozuměním i bez srozumění.¹²⁶

Konečným způsobem, jak ukončit manželství, bylo dle ABGB soudní rozhodnutí o rozluce manželství. Pro katolická manželství platila doktrína nerozlučitelnosti manželství. Dle § 111 ABGB bylo stanoveno, že: „*svazek platného manželství katolických osob může býti rozloučen jen smrtí jednoho manžela. Rovněž nerozvázatelný je svazek manželský, byla-li i jen jedna strana již v době uzavřeného sňatku příslušnicí katolického náboženství.*“¹²⁷ Z uvedeného vyplývá, že u katolických manželství (respektive i u manželství, ve kterém byl jeden z manželů katolík) zrušení manželství za života manželů nebylo přípustné. Taková úprava je v dnešní době nepředstavitelná i přes to, že katolická církev nerozlučitelnost manželství prosazuje i v dnešní době. Zákaz rozlučitelnosti křesťanských manželství platil až do roku 1919, kdy prvorepubliková právní úprava zakotvila rozlučku pro všechna vyznání.

¹²³ František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české, díl. II, s. 311.*

¹²⁴ § 110 ABGB.

¹²⁵ § 110 věta druhá ABG.

¹²⁶ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 563-564.*

¹²⁷ § 111 ABGB.

Pro manželství ostatních vyznání tomu tak nebylo. Manželství u nekatolických svazků bylo možné rozloučit pouze z taxativně stanovených důvodů, které byly stanoveny v § 115 a násl. ABGB. O rozluce bylo možné žádat z důležitých důvodů dle náboženských pojmů. Jednalo se o následující důvody: cizoložství, odsouzení k žaláři nejméně na pět let pro spáchaný zločin, zlomyslné opuštění manžela, neznámý pobyt manžela, neobjevení se do jednoho roku na veřejnou soudní výzvu, úklady nebezpečné životu a zdraví, opětovné těžké zlé nakládání, nepřekonatelný odpor.¹²⁸ U posledního důvodu se jednalo o oboustrannou žádost o rozluce manželství. Z výše uvedeného lze konstatovat, že důvody pro rozluce byly velice podobné těm důvodům, které se uplatňovaly u rozvodu od stolu a lože.¹²⁹

Židovská manželství měla v ABGB vlastní ustanovení o rozluce pod názvem „Výjimky pro židovstvo.“¹³⁰ V těchto třinácti paragrafech byly uvedeny odchylky od obecných ustanovení rozlukového práva. § 133 a násl. umožňovaly rozloučit manželství bez zjišťování důvodů rozpadu manželství a se zjišťováním těchto důvodů.¹³¹ Bez zjišťování důvodů rozpadu manželství se předpokládala návštěva rabína, který se nejdříve pokusil o spojení manželství. V případě neúspěchu rabína, vydal vysvědčení o splnění podmínky a o neúspěchu spojení manželství, který manželé následně předložili u soudu. Tento soud v případě naděje spojení manželství nemusel rozhodnout ihned, ale mohl vyčkat a odmítnout rozhodnout o rozluce manželství na jeden či dva měsíce. V beznadějném případě na spojení manželství vyslovili oba manželé svobodný souhlas se zrušením manželství.¹³²

V případech, kdy se jednalo o jednostranný návrh rozloučení manželství, se během řízení zjišťovaly důvody rozpadu. Jednostranný návrh na rozloučení manželství mohli podávat pouze muži, a to z důvodu cizoložství ženy. Úkolem soudu tak bylo zjistit, zda se žena cizoložství dopustila. Jako poslední důvod k rozluce židovského manželství ABGB uvádí případ, kdy jeden z manželů přešel na křesťanskou víru.¹³³

U evangelických manželství nebyla rozluce umožněna při vzájemné dohodě. Avšak evangelická manželství mohla být rozloučena z následujících důvodů: cizoložství, odsouzení do žaláře na pět či více let, zlomyslné opuštění manžela, úklady o jeho život, zlé nakládání či nepřekonatelný odpor.¹³⁴

¹²⁸ § 115 ABGB.

¹²⁹ Srovnání § 109 a § 115 ABGB.

¹³⁰ § 133 a násl. ABGB.

¹³¹ František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české, díl. II, s. 313.*

¹³² § 133 a násl. ABGB.

¹³³ Viz tamtéž.

¹³⁴ MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. *Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult, s. 478.*

ABGB byl nesčetněkrát novelizován. Řada novel se dotkla manželského práva, avšak právní úprava skončení manželství novelami dotčena nebyla.¹³⁵ Avšak některé vydané císařské patenty či zákony se rozvodového práva dotkly. Například na přelomu 50. a 60. let byl vydán císařský patent č. 185/1856 ř. z. ze dne 8. října 1856, kterým se provádí ustanovení Konkordátu ve věcech manželských osob katolického vyznání.¹³⁶ Tímto patentem byla zakotvena nerozlučitelnost manželství, kdy jeden z manželů byl katolík. Patent byl záhy zrušen zákonem č. 47/1868 ř. z. ze dne 25. 5. 1868.¹³⁷ Úprava ABGB byla zmíněným zákonem rozšířena na všechna manželství katolického vyznání.¹³⁸

Dalším zákonným zásahem byl zákon č. 51/1870 Sb. z. ř. o manželstvích takových osob, které nenáležejí k žádné církvi nebo společnosti náboženské zákonem uznané, a o vedení rejstříků nenarozených, oddaných a zemřelých v příčině těchto osob. Tímto zákonem ze 70. let se manželství nekonfesionálních osob a rozlukové právo nekonfesionálních osob postavilo na úroveň manželství nekatolických křesťanů. Při rozluce manželství nekonfesionálních osob se přihlíželo také na taxativní výčet důvodů, které povolovaly rozluky.¹³⁹

V rámci novel a zákonů, které se dotkly ABGB, je však důležité zmínit, že pro úpravu skončení manželství byl ABGB účinný až do roku 1949. ABGB se pyšnil i jednou unikátní zajímavostí a to tím, že na území českých zemí platil přes jedno století, respektive až do roku 1949. V roce 1919 však byla přijata takzvaná manželská novela, která přinesla řadu změn do rozvodového práva a o které mimo jiné bude pojednávat následující kapitola.

¹³⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Řtš.*, str. 664

¹³⁶ *Společnost pro církevní právo, z. s.* [online]. Copyright © 1999, 2000. [cit. 19.11.2022]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>.

¹³⁷ Viz tamtéž.

¹³⁸ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Řtš.*, s. 664.

¹³⁹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 24.

2. Právní úprava rozvodu/rozluky manželství v letech 1918–1949

2.1. Vývoj po vzniku československého státu, recepční norma

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československa byla na území nového státu převzata právní úprava rodinného práva z rakouského a uherského právního řádu. Dne 28. října 1918 byl na území Československa vyhlášen zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (dále jen jako „recepční norma“). Tento zákon byl přijat z důvodu, aby nenastal bezprávní stav a právní chaos v nově vzniklém státě.

V článku druhém recepční normy bylo uvedeno, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“¹⁴⁰ Tímto ustanovením se do právního řádu nově vzniklého státu převzal jak právní řád rakouský, který platil v českých a moravských zemích, tak právní řád uherský, který byl platný na slovenském území a v Podkarpatské Rusi. Tím však vznikl v Československu právní dualismus, který zasáhl i do práva rodinného, pro tuto diplomovou práci je významné, že zasáhl výrazně do právní úpravy skončení manželství, přičemž v českých zemích nadále platil ABGB a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi platilo obyčejové právo a zákonný článek XXXI. z roku 1894 o právu manželském.¹⁴¹

2.2. Rozlukový zákon

První tisk, který byl předložen na zasedání Národního shromáždění československého 1918-1920, obsahoval návrh Dr. Broučka a dalších poslanců, který obsahoval zásahy do rozlukového a rozvodového práva. V § 3 návrhu bylo uvedeno: „*Manželství je rozlučitelné. Důvody rozluky jsou pro oba manžely a příslušníky všech náboženství stejné (§ 115. obč. zák.).*“¹⁴² Již tento návrh umožňoval rozluky pro všechna vyznání. Návrh také obsahoval soudní rozloučení již rozvedeného manželství.¹⁴³

Návrh Dr. Broučka a dalších poslanců byl promítnut do návrhu zákona právního výboru na reformu manželského práva spolu s rezolučním návrhem Dr. Rolíčka, který nesl tisk č. 298 Národního shromáždění československého 1918-1920.¹⁴⁴ Právní výbor navrhl, aby byl Národním shromážděním přijat zákon, kterým se mění ustanovení občanského práva

¹⁴⁰ Zákon č. 11/1918 Sb., ze dne 28. 10. 1918. [online]. [cit. 3. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya>.

¹⁴¹ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimony: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluky, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*, s. 328.

¹⁴² *Národní shromáždění československé 1918-1920, tisk 1*. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0001_00.htm.

¹⁴³ § 4 tisku 1. Viz tamtéž.

¹⁴⁴ *Národní shromáždění československé 1918-1920, tisk 298*. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0001_00.htm.

o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. V důvodové zprávě k návrhu zákona právní výbor nesnižoval důležitost manželství pro společnost tím, že umožňuje rozluce pro všechna vyznání, ba naopak. Vyzdvihl jeho mravní a kulturní význam pro lidstvo. Rozluka manželství byla proto umožněna jen z nejzávažnějších důvodů.¹⁴⁵ Takový legislativní postup, kdy původní poslanecký návrh byl výborem či zpravodajem přepracován a bylo pak jednáno o onom novém návrhu, nebyl na počátku Československa osamocený.¹⁴⁶

Návrh zákona vycházející z právního výboru se tak stal unifikačním pojítkem ve sféře rodinného práva, který se promítl do zákona č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, ze dne 22. května (dále jen jako „rozlukový zákon“). Rozlukový zákon, nazýván též jako manželská novela, sice sjednocoval právní úpravy uzavření manželství v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi (dle § 30 rozlukového zákona platila pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi pouze ustanovení § 1 až 12 a § 25 odst. 1 rozlukového zákona),¹⁴⁷ avšak ustanovení o překážkách manželství a rozluce platila pouze na českém území.¹⁴⁸ Přijetím rozlukového zákona tudíž došlo k dalšímu nepoměru mezi již nastalým právním dualismem.

Rozlukový zákon přinesl významnou změnu v rozvodovém právu tím, že umožňoval rozluce i katolických manželství.¹⁴⁹ Zde je důležité znovu připomenout, že institut rozluky naplňoval podstatu nynějšího institutu rozvodu (právní zánik manželství), zatímco tehdejší institut rozvodu (odluky od stolu a lože) dnešní právní řád nezná.¹⁵⁰ Uzákonění rozluky pro katolická manželství bylo výsledkem kompromisu, kdy katoličtí poslanci v Národním shromáždění na oplátku prosadili pouze fakultativní formu civilního sňatku.¹⁵¹

V § 13 rozlukového zákona bylo taxativně uvedeno devět důvodů, které zákon připouštěl jako právní důvod vedoucí k rozluce. Dle daného ustanovení se jednalo o rozlukové důvody každého manželství, tudíž se zde znovu opakuje možnost rozloučit manželství

¹⁴⁵ *Důvodová zpráva k tisku 298 Národního shromáždění československého.* [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0298_01.htm.

¹⁴⁶ Šouša, Jirí. Právní úprava přebírání státních úředníků a zařazování legionářů do aparátu veřejné správy v Československé republice 1918–1920, (Ke kontinuitě a diskontinuitě práva, státu a státního aparátu na teritoriu českých zemí). In: Marian Małecki (red.) *Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodziskiemu w 80lecie urodzin.* Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej. Bielsko-Biała, 2009, s. 902–903.

¹⁴⁷ Unifikace spočívala mimo jiné v tom, že snoubenci měli na výběr, zda uzavřou manželství v kostele, či na úřadě, tedy zda se bude jednat o sňatek civilní nebo církevní.

¹⁴⁸ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy.* Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 76–77. ISBN 80-86432-48-3.

¹⁴⁹ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluce, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí,* s. 17.

¹⁵⁰ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství,* s. 22.

¹⁵¹ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M,* s. 554.

nezávisle na náboženství a také manželství uzavřená před nabytím platnosti rozlukového zákona. Sedláček uvádí, že se jednalo o „*skutkovou podstatu, která je-li splněna, dává manželu legitimaci k žalobě na druhého manžela na rozluku.*“¹⁵² Manželství bylo rozloučeno až soudním rozhodnutím.¹⁵³

Rozlukové důvody byly vypočteny taxativně. Rozlukové důvody šlo také dělit na ty, které jsou absolutní (cizoložství) a relativní (trestní odsouzení). Na ty, které vyžadují zavinění (zlomyslné opuštění), a ty, bez ohledu na zavinění (nepřekonatelný odpor). A závěrem objektivní důvody (vedení zhýralého života) a subjektivní důvody (hluboký rozvrat manželství).¹⁵⁴ Rozlukové důvody byly následující: cizoložství, trestní odsouzení, zlomyslné opuštění, úklady o život nebo zdraví, zlé nakládání, těžké ublížení na zdraví, urážky na cti, zhýralý život, duševní poruchy, rozvrat manželství a nepřekonatelný odpor.¹⁵⁵ Níže jsou jednotlivé důvody popsány podrobněji.

Rozluka byla možná za předpokladu, že se jeden z manželů dopustil cizoložství, přičemž se za cizoložství považoval i pohlavní styk rozvedeného manžela se třetí osobou.¹⁵⁶ V případě, že se cizoložství dopustili oba manželé, byli následně oba aktivně legitimováni k žalobě.¹⁵⁷ Trestní odsouzení bylo kvalifikováno do dvou skutků: byl-li jeden z manželů právoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, druhým bylo odsouzení do žaláře na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze. Tento důvod nevyžadoval vykonání trestu, ale pouhé pravomocné rozhodnutí soudu.¹⁵⁸

Zlomyslné opuštění manžela spočívalo ve skutečnosti, kdy jeden z manželů opustil druhého manžela zlomyslně a nevrátil se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Přičemž pokud nebyl pobyt manžela znám, měla být soudní výzva učiněna veřejně. Podmínkou aktivní žalobní legitimace byla soudní výzva k návratu manžela. Z dobové judikatury vyplývá, že pouhá

¹⁵² *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 630.*

¹⁵³ § čl. 1 č. 2 zákona č. 123/1923 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti, o soudním řízení v občanských věcech, o exekučním řízení, o pozůstalostním řízení a o poručenských věcech. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3332/1/2/zakon-c-123-1923-sb-kterym-se-meni-nektera-ustanoveni-zakonu-o-soudni-prislusnosti-o-soudnim-rizeni-v-obcanskych-vecech-o-exekucnim-rizeni-o-pozustalostnim-rizeni-a-o-porucenskych-vecech/zakon-c-123-1923-sb-kterym-se-meni-nektera-ustanoveni-zakonu-o-soudni-prislusnosti-o-soudnim-rizeni-v-obcanskych-vecech-o-exekucnim-rizeni-o-pozustalostnim-rizeni-a-o-porucenskych-vecech>.

¹⁵⁴ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 631.*

¹⁵⁵ § 13 rozlukový zákon.

¹⁵⁶ Plenární rozhodnutí ze dne 29. března 1927, čís. Přes. 649/26, č. 6936, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1927-1929, ročník 9.* Praha: Právnícké vydavatelství (V. Tomsa), 1920-1949, s. 556-558.

¹⁵⁷ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 631.*

¹⁵⁸ Viz tamtéž. s. 632.

soukromoprávní výzva (respektive výzva druhého manžela) nebyla dostačující.¹⁵⁹ Mezi zlomyslné opuštění manžela patřil například i případ, kdy manželka opustila manžela z důvodu, že upadl do finanční tísně.¹⁶⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že o rozluce z důvodu zlomyslného opuštění mohlo být rozhodnuto až poté, co bylo provedeno řízení o výzvě k návratu.¹⁶¹ Pojem zlomyslné opuštění indikuje úmysl způsobit druhému manželovi újmu. Avšak není zcela jasné, zda se jednalo o újmu osobní či majetkovou.

Rozlukovým důvodem „úklady o manželův život nebo zdraví“ se rozumělo i záludné jednání s účelem způsobit vážné poruchy zdraví.¹⁶² Tento důvod zahrnoval i zlé nakládání. Muselo se jednat o trvalý stav, který přímo směřoval proti manželovu zdraví či životu.¹⁶³

Zlé nakládání, těžké ublížení nebo urážky na cti konzumovaly pod sebe přímé útoky na manželovu tělesnou schránku, manželovu mravnost anebo útoky proti jeho cti.¹⁶⁴ Podmínkou zlého nakládání byla opakovatelnost. Těžké ubližování Sedláček charakterizoval jako „*takové porušení manželských povinností, které druhého manžela v očích spoluobčanů ponižují, takže tím sociální význam manželství je uváděn ve psí.*“¹⁶⁵ Dle judikatury u urážení na cti jako rozlukového důvodu, nestačil jeden výstup, ale muselo se jednat o více takových výstupů.¹⁶⁶

Rozlukový důvod zhýralého života byl zaveden do právního řádu rozlukovým zákonem. Zhýralý život se projevoval naprostou lhostejností, která nectila mravní principy. Také tento způsob života musel obecně pohoršovat.¹⁶⁷ Jednalo se o důvod, který byl závažnější než nepořádný život, což byl dle ABGB rozvodový důvod.¹⁶⁸ Ke zhýralému životu patřily

¹⁵⁹ Rozhodnutí ze dne 30. ledna 1923, Rv II 336/22, čís. 2224, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1924–1925, ročník 5*, s. 157.

¹⁶⁰ Rozhodnutí ze dne 24. ledna 1923, Rv II 375/22, čís. 2207, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1924–1925, ročník 5*, s. 126-128.

¹⁶¹ *Narižení vlády republiky Československé č. 320 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu* (dále jen jako „narižení vlády k rozlukovému zákonu“). [online]. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: [https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1263/1/2/narizeni-c-362-1919-sb-jimz-se-provadi-zakon-ze-dne-22-kvetna-1919-c-320-sb-z-a-n-o-zmenach-ustanoveni-obcanskeho-prava-o-manzelskem-pravu](https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1263/1/2/narizeni-c-362-1919-sb-jimz-se-provadi-zakon-ze-dne-22-kvetna-1919-c-320-sb-z-a-n-o-zmenach-ustanoveni-obcanskeho-prava-o-manzelskem-pravu/narizeni-c-362-1919-sb-jimz-se-provadi-zakon-ze-dne-22-kvetna-1919-c-320-sb-z-a-n-o-zmenach-ustanoveni-obcanskeho-prava-o-manzelskem-pravu).

¹⁶² Rozhodnutí ze dne 30. ledna 1923, Rv II 336/22, čís. 2224, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1924–1925, ročník 5*, s. 157-158.

¹⁶³ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 635.

¹⁶⁴ § 13 lit. e) rozlukový zákon.

¹⁶⁵ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 635.

¹⁶⁶ Rozhodnutí ze dne 30. prosince 1927, Rv I 802/27, čís. 7673, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1927–1928, ročník 9*, s. 2124-2125.

¹⁶⁷ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 636.

¹⁶⁸ § 109 ABGB.

i takové excesy, které dnes nemalá část společnosti považuje za běžné. Jednalo se například o homosexuální styk.

Následující rozlukový důvod lze shrnout do pojmu duševní poruchy. Jednalo se o: „*trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou.*“¹⁶⁹ Literatura ustanovení dělila na tři kategorie: duševní choroba, duševní degenerace (zahrnující těžkou hysterii, alkoholismus, závislost na nervových jodech) a padoucí¹⁷⁰ nemoc. Tento rozlukový důvod spadl do kategorie, kde se nepočítalo s vinou jednoho z manželů.¹⁷¹ V tomto případě se dospělo k výraznému posunu, avšak jiným směrem, než jsem z historického vývoje zvyklí. Dle současné právní úpravy manželství nelze rozvést za předpokladu, že jednomu z manželů by byla způsobena zvláště závažná újma.¹⁷²

Hluboký rozvrat manželství byl zakotven do právní úpravy rozlukovým zákonem. Sám zákonodárce kvalifikoval hluboký rozvrat tím, že musí jít o takový rozvrat, že po „*manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen.*“¹⁷³ Z uvedeného vyplývá, že žalobní aktivní legitimaci neměl ten manžel, který nesl na rozvratu manželství vinu. Tudíž aktivní legitimaci měl ten manžel, který sice vinu nesl, ale ne převážnou. Judikatura stanovila, že o hluboký rozvrat manželství nešlo v případech, kdy „*lze-li vzhledem k mladému věku a ke krátkému soužití manželů míti za to, že jde spíše o nedostatek životních zkušeností a o nedostatečné vzájemné porozumění pro práva a povinnosti manželské a pro manželské soužití.*“¹⁷⁴

Posledním rozlukovým důvodem dle rozlukového zákona byl nepřekonatelný odpor manželů. Nepřekonatelný odpor musel splňovat takovou závažnost, jež zcela rozdělila manželské společenství. Mohlo se jednat například o náboženské a politické názory.¹⁷⁵ Nepřekonatelný odpor nemusel být vzájemný, mohl být pouze jednostranný. Avšak žaloba mohla být úspěšná pouze za předpokladu, že se druhý z manželů k žalobě připojil. V porovnání

¹⁶⁹ § 13 lit. g) ABGB.

¹⁷⁰ Tzv. epilepsie.

¹⁷¹ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 637.*

¹⁷² § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012.

¹⁷³ § 13 lit. h) ABGB.

¹⁷⁴ Rozhodnutí ze dne 16. května 1931, Rv II 458/30., čís. 10793, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1931–1932, ročník 13, s. 689.*

¹⁷⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Řtš., s. 665.*

s dnešní právní úpravou tehdejší připojení se k žalobě připomíná dnešní zahájení nesporného rozvodu.¹⁷⁶ Dodatečný souhlas druhého manžela byl již následně neodvolatelný. Soud při rozlukovém důvodu nepřekonatelného odporu nemusel povolit rozluku ihned, protože rozlukový zákon umožňoval i opakovaně uznat nejprve rozvod od stolu a lože.¹⁷⁷ V případech hlubokého manželského rozvratu¹⁷⁸ a takzvaného nepřekonatelného odporu¹⁷⁹ nebylo třeba, na rozdíl od ostatních rozlukových důvodů, aby jeden z manželů nesl vinu, tudíž se nejednalo o úplné subjektivní důvody.

Paragraf 14 rozlukového zákona upravoval promlčecí lhůty na podání žaloby o rozluku. Žalobní právo měli manželé uplatnit ihned, jak se o jednom z důvodů k rozluce uvedených v § 13 dozvěděli. K promlčení však docházelo pouze u případů cizoložství, odsouzení do žaláře, u snahy ohrozit zdraví či život druhého manžela a v případě, kdy manžel nakládal s druhým manželem zle, těžce mu ubližoval či ho opětovně urážel na cti.¹⁸⁰ Odst. a) pojednával o subjektivní lhůtě, která byla stanovena na jeden rok od dozvědění se rozlukového důvodu a odst. b) určoval objektivní lhůtu, která byla stanovena na pět let od spáchání činu.¹⁸¹ Z dnešního pohledu jsou promlčecí lhůty u uplatnění žalobního nároku u rozvodu manželství vcelku nepředstavitelné. Nejen to, že manžel, který měl břemeno tvrzení a důkazní, co se týče rozlukového důvodu, ale i to, že bylo potřeba prokázat, že právo bylo uplatněno včas.

Promlčením a odpuštěním zanikal určitý rozlukový důvod. Odpuštění se týkalo pouze viny manžela. Tudíž rozlukové důvody, které se nezakládaly na určení viny, nebylo možné odpustit, a proto nemohl rozlukový důvod pominout. Odpuštění se považovalo za prominutí viny, jako projev vůle, kterým manžel prohlašuje, že manželovu vinu odpouští.¹⁸²

Podmínkou pro zahájení rozlukového i rozvodového řízení bylo, aby oba manželé měli československou státní příslušnost. V případě, že jeden z manželů nebo oba manželé nebyli

¹⁷⁶ §757 OZ 2012.

¹⁷⁷ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluku, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*, s. 148–163.

¹⁷⁸ Rozhodnutí ze dne 19. května 1925, Rv I 684/25., čís. 5050, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1925–1926, ročník 7*, s. 915-918.

¹⁷⁹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 27.

¹⁸⁰ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluku, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*, s. 165.

¹⁸¹ § 14 rozlukový zákon.

¹⁸² *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 656-657.

občané Československa, šlo zahájit řízení pouze v případě, pokud to dovolovaly mezinárodní smlouvy.¹⁸³

Na základě recepční normy byl do právního řádu Československé republiky převzat i zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání moci soudní a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (dále jen jako „jurisdikční norma“). Dle jurisdikční normy se konala řízení o rozluce a rozvodu. Jurisdikční norma stanovovala soudní příslušnost soudům sborové instance první.¹⁸⁴ Předmětná příslušnost byla dle § 50 odst. 2 čísla 2 jurisdikční normy „*pro rozepře o nedobrovolném rozvodu, o rozloučení manželství neb o prohlášení jeho za neplatné.*“¹⁸⁵ Místní příslušnost byla určena v § 76 jurisdikční normy: „*Žaloby o rozvod, rozloučení nebo neplatnost některého manželství [...] náležejí před soud, v jehož obvodě manželé měli své poslední společné bydliště.*“¹⁸⁶

Rozlukové řízení se dělilo dle jurisdikční normy na řízení sporné a řízení nesporné. Sporné řízení bylo založeno na dispoziční zásadě. V žalobě musel být uvedený rozlukový důvod a soud přihlížel k rozlukovým důvodům uplatněnými stranami. Další zásadou, kterou se sporné řízení řídilo, byla zásada vyhledávací. Zásada vyhledávací však neplatila v případě viny. Proti rozsudku o rozluce manželství vydaném ve sporném řízení byly přípustné řádné opravné prostředky.¹⁸⁷ V odvolacím a dovolacím řízení se neuplatňovala vyhledávací řízení v otázce viny.¹⁸⁸

Žalobu na rozluce manželství bylo možné podat i v případě rozvedených manželů. Žalobu mohl podat i manžel, který nesl vinu na rozvodu manželství, ale nenesl převážnou vinu na rozluce manželství. Žalobu bylo možné opřít i o důvody, které vznikly před rozhodnutím o rozvodu i po rozhodnutí o rozvodu manželství. Rozlukový důvod musel však vzniknout před podáním žaloby na rozluce manželství.¹⁸⁹

Řízení nesporné řešil dle rozlukového zákona krajský soud, který rozhodoval rozvodový spor. Pokud řízení o rozvod neproběhlo a manželé se rozhodli manželské společenství rovnou

¹⁸³ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluce, alimony: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluce, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*, s. 151.

¹⁸⁴ § 50 jurisdikční norma.

¹⁸⁵ Zákon č. 111/1895 ř. z., ze dne 1. srpna. [online]. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjyhe2v6mjrgezhazrvgewta>.

¹⁸⁶ Viz tamtéž.

¹⁸⁷ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I, (§§ 1 až 284)*, s. 639-641.

¹⁸⁸ Rozhodnutí ze dne 11. dubna 1922, Rv II 98/22, čís. 1626, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1923–1924, ročník 4*, s. 389.

¹⁸⁹ Rozhodnutí ze dne 20. února 1922, R I 1192/22., čís. 2291, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1924–1925, ročník 5*, s. 269.

rozloučit, byl místně příslušný soud, v jehož obvodě byl obecný soud manžela, proti němuž směřovala žádost o rozluku. Za předpokladu, že dle výše zmíněného kritéria nešlo určit místně příslušný soud, byl obecný soud určen dle obvodu žadatele.¹⁹⁰ Nesporný rozvod byl upraven § 15 až 17 rozlukového zákona. Tyto paragrafy byly převážně věnovány přeměně rozvodu manželství v rozluku. Dle důvodové zprávy právního výboru v tisku 298 Národního shromáždění československého 1918-1920 (dále jen jako „důvodová zpráva 298/1919“), bylo hlavní myšlenkou těchto ustanovení: „zamezit, aby oklikou dobrovolného rozvodu nebyla lehkovážně zaváděna rozluka dohodou manželů; aby strany nemusely podstupovat dvakrát trapné a bolestivé propírání jejich nejintimnějších rodinných záležitostí; předcházet placení dvojích soudních nákladů a konečně; vyvarovat se přetížení soudů.“¹⁹¹

Zákon rozeznával tři skupiny rozvedených manželství pro účely přeměny rozvodu manželství v rozluku. Prvním typem byla manželství, která byla rozvedená již před vyhlášením rozlukového zákona. Zde nebyly obavy, že by docházelo ke zneužití zákona dobrovolným rozvodem. Podle důvodové zprávy 298/1919 se jednalo o válečné ukvapené sňatky. Žádost o rozluku rozvedeného manželství před platností rozlukového zákona mohla být podána po uplynutí šesti měsíců od pravomocného rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Podmínka šesti měsíců byla ještě podmíněna předpokladem, že manželé neobnovili manželské společenství.¹⁹²

Druhou skupinou manželství byla ta manželství, která byla dobrovolně rozvedena bez ohledu na to, zda manželství byla uzavřena před nebo po vyhlášení rozlukového zákona. Specificky to byla však manželství, která byla rozvedena po vyhlášení rozlukového zákona. Žádost o rozluku manželství bylo možné podat po uplynutí jednoho roku od soudního rozhodnutí o rozvodu manželství. Manželství do té doby nesmělo být znovuobnoveno.¹⁹³

Třetí skupinou byla manželství, která byla rozvedená dle § 107 až 109 ABGB, respektive bez srozumění, z některého důvodu uvedeného v § 13 rozlukového zákona a používal se pro ně § 17 rozlukového zákona.¹⁹⁴ Zákonodárce zakotvil umožnění rozluky

¹⁹⁰ § 20 č. 1, 2 a 3 rozlukový zákon.

¹⁹¹ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluku, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí*, s. 167.

¹⁹² § 15 věta druhá rozlukový zákon.

¹⁹³ § 15 věta první rozlukový zákon.

¹⁹⁴ „Byl-li soudem pravoplatně vysloven rozvod podle §§ 107 - 109 obč. zák. a to z některého důvodu uvedeného v § 13 tohoto zákona, může každý manžel nehledě k předpisu § 15 žádati za rozluku manželství na podkladě provedeného už sporu o rozvod. Dojde-li soud na základě konaných šetření, při nichž se mu je řídití zásadami řízení nesporného, k přesvědčení, že by skutečnosti ve sporu o rozvod najevo vyšlé byly už tehdy odůvodnily výrok o rozluce, kdyby oň bylo bývalo žalováno, vysloví rozluku manželství usnesením, do něhož převezme výrok o vině z rozsudku, vydaného ve sporu o rozvod téhož manželství. Rozluky nelze tu vysloviti, jestliže stav uvedený v § 13 g)

na základě rozvodového důvodu, který postačoval i k rozluce. Další podmínkou byl pravomocný rozvodový rozsudek soudu, který byl oběma stranám doručen.¹⁹⁵

K § 17 rozlukového zákona je třeba uvést, že rozlukové důvody uvedené v § 13 rozlukového zákona platily i jako důvody pro rozvod manželství. Tento paragraf pojednával o třetí skupině rozvedených manželství dle §107 až 109 ABGB. V těchto manželstvích mohl každý manžel, nehledě na § 15 rozlukového zákona, žádat o rozluku manželství na podkladě již provedeného sporu o rozvodu manželství.¹⁹⁶ Soudce mohl dojít k závěru, že dle již provedeného řízení o rozvodu a prokázaných skutečností, mohlo být manželství rozloučeno, pokud by byla podána žaloba o rozluce. Soud případně vyslovil usnesením rozluku manželství, do kterého převzal výrok o vině z rozsudku vydaného ve sporu o rozvodu téhož manželství. Dle výše uvedeného je patrné, že v daných případech muselo být již skončené řízení o rozvodu manželství, které bylo rozvedeno na základě rozlukových důvodů v § 13 rozlukového zákona.¹⁹⁷

Zákonodárce dával právo každému manželovi, jehož manželství bylo již dříve soudně rozvedeno, možnost podat žádost na rozluku pro nepřekonatelný odpor.¹⁹⁸ To bylo možné za předpokladu, že nechtěl žalovat o rozluku z jiného výše uvedeného důvodu dle §13 rozlukového zákona. Dané ustanovení také určovalo dvě lhůty, které musely být splněny, aby jeden z manželů, popřípadě oba, mohli podat žádost o rozluku. Jak bylo uvedeno výše, první lhůta byla roční a byla počítána od soudního provedení rozvodu, přičemž byla určena pro manželství uzavřená po platnosti rozlukového zákona. Druhá lhůta byla šestiměsíční od pravomocného rozsudku o rozvodu. Vztahovala se na manželství uzavřená před platností rozlukového zákona, za předpokladu, že rozvedení manželé neobnovili manželské společenství.¹⁹⁹

Řízení, kterými byl rozvod přeměňován na rozluku, byla řízení nesporná.²⁰⁰ V případě, že oba rozvedení manželé s rozlukou souhlasili, soud usnesením vyslovil rozluku. Za předpokladu, že se jednalo o manželství, které bylo rozvedené před působností rozlukového zákona, měl soud za to, že se nejednalo o čin nerozvážný. Pokud od provedení soudního

pominul.“ § 17 rozlukový zákon, zdroj: MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 796.

¹⁹⁵ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 666-667.

¹⁹⁶ § 17 rozlukový zákon.

¹⁹⁷ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 671-672.

¹⁹⁸ § 15 rozlukový zákon.

¹⁹⁹ § 15 rozlukový zákon.

²⁰⁰ § 16 rozlukový zákon, Nesporná řízení byla upravena od 1. 11. 1931 zákonem č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného ze dne 19. června 1931.

rozvodu uplynuly tři roky, nebylo potřeba, aby druhý z manželů udělil k rozluce souhlas. Zákon tak upravoval institut presumpce nepřekonatelného odporu.²⁰¹ V případech kdy uplynuly tři roky od soudního provedení rozvodu se předpokládalo, že tvrzený nepřekonatelný odpor je prokázán. Podmínkou však stále bylo podání žádosti na rozluku od obou manželů (případně následný vyslovený souhlas druhým manželem), a při ústním jednání se nesměl prokázat opak nepřekonatelného odporu.²⁰² Soud tak ani nezjišťoval, zda mezi rozvedenými manžely byl nepřekonatelný odpor či zda se nejednalo o nerozvážný počín. Promlčení dle § 14 rozlukového zákona se týkalo pouze žalobního práva, nikoli nároku na přeměnu rozvodu v rozluku.²⁰³

Nesporné řízení bylo založeno na zásadě fakultativního řízení. Manžel se totiž mohl rozhodnout, zda podá žalobu o rozvodu manželství anebo mohl za dále zmíněných předpokladů zvolit řízení nesporné dle § 15 až 17 rozlukového zákona. Rozlukovým důvodem byl nepřekonatelný odpor rozvedených manželů. Pro shrnutí jsou zde uvedeny předpoklady, za nichž mohlo být zahájeno nesporné rozlukové řízení: rozlukový důvod nepřekonatelného odporu obsažený v žádosti, soudní rozhodnutí o rozvodu manželství a závěrem, že rozvedení manželé neobnovili manželské soužití.²⁰⁴

Paragraf 20 upravoval věcnou a místní příslušnost o žádostech na rozluku ve smyslu § 15 až 17. Příslušným soudem byl dle odstavce 1 sborový soud první stolice.²⁰⁵ Počet a složení soudců upravoval zákon č. 217/1896 ř. z., jímž vydávají se předpisy o obsazování, vnitřním zařízení a řadě jednacích soudů (dále jen jako „zákon o organizaci soudní“). Místně příslušný byl sborový soud, v jehož obvodě měl svůj obecný soud manžel, proti němuž byla žádost o rozluku podána. Avšak v případech, kdy předcházel již spor o rozvod, byl místně příslušný soud, který rozhodoval v první stolici ve sporu o rozvod.²⁰⁶

Řízení o rozloučení rozvedených manželů bylo možné konat i v ústním neveřejném jednání.²⁰⁷ Tímto ustanovením zákonodárce doplnil nesporné řízení o diskreci soudce rozhodnout, zda se řízení bude konat v neveřejné nebo veřejné formě.²⁰⁸

²⁰¹ § 18 rozlukový zákon.

²⁰² ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 27-28.

²⁰³ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 667-668.

²⁰⁴ Viz tamtéž, s. 658-660.

²⁰⁵ Tyto soudy se dle zákona č. 201/1928 Sb. o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví, nesly nadále označení „krajské soudy.“

²⁰⁶ § 30 a násl. zákon o organizaci soudní, zdroj: PANTŮČEK, Ferdinand. *O organizaci a příslušnosti soudní dle nových zákonů processních*. Praha: Bursík a Kohout, 1897, s. 128-130.

²⁰⁷ § 21 rozlukový zákon.

²⁰⁸ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, s. 679-680.

Díky jednotné úpravě rozlukového práva bylo rozloučeným manželům umožněno, aby uzavřeli nový sňatek. Nový sňatek mohli manželé uzavřít až poté, co rozhodnutí o rozluce manželství nabylo právní moci.²⁰⁹ § 22 tak poprvé zakotvil do právní úpravy rozlukového práva zásadu umožňující uzavřít nové manželství po rozluce původního manželství. Pravomocným rozhodnutím se dle Sedláčka mínilo, že vyhlášený soudní výrok již nelze napadnout žádným řádným, ani mimořádným opravným prostředkem.²¹⁰

Paragrafy 23 a 24 byly přechodnými ustanoveními. Rozlukové důvody, které byly založeny na skutečnostech, které se staly před účinností rozlukového zákona, bylo možné použít při podání žalob dle § 13 rozlukového zákona.²¹¹ Za předpokladu, že soudní rozhodnutí o rozvodu manželství bylo před vznikem Republiky československé vydáno mimo území státu, tak i na tato rozvedená manželství se použila ustanovení rozlukového zákona.²¹² Tímto ustanovením byla do právní úpravy zakotvena výjimka, že i rozvody provedené mimo československé území mohly sloužit při nesporném řízení jako podklady pro rozlukové řízení.²¹³

Rozlukovým zákonem tak byly uvolněny katolické zásady, na nichž již od středověku bylo postaveno manželské právo. Jednalo se tak o zásah do principu nerozlučitelnosti manželství. Dle názoru autorky však zákonodárce kladl i nadále překážky v podobě rozlukových důvodů. Prokázat jednotlivé důvody, respektive unést důkazní břemeno například u cizoložství, duševní poruchy a vedení zhýralého života, nemuselo být vždy snadné. I z dnešního pohledu se proces rozloučení manželství jeví komplikovaně a složitě.

Na druhou stranu však rozlukový zákon umožnil dosáhnout na rozlukou manželství větší části obyvatel. Z minoritní skupiny obyvatel, která se na území českých zemí mohla dožadovat rozluky, se přijetím rozlukového zákona stala většina obyvatel, respektive všechno obyvatelstvo.

Rozlukový zákon byl tak nejdůležitějším počinem, který zasahoval do manželského práva, potažmo do rozlukového a rozvodového práva v meziválečném období na našem území. Nejenže přinesl řadu podstatných změn, mezi něž patřila především možnost rozluky pro katolická manželství, ale také přinesl negativa, která byla s přijetím rozlukového zákona spojena. Přestože v předmnichovském období probíhaly snahy o unifikaci občanského práva

²⁰⁹ § 22 rozlukový zákon.

²¹⁰ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 680.*

²¹¹ § 23 rozlukový zákon.

²¹² § 24 rozlukový zákon.

²¹³ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 681.*

a odstranění dualismu rakouského a uherského právního řádu, rozlukový zákon nakonec prohloubil rozdílnost a upevnil dualitu těchto právních řádů. A to nejen svým přijetím, ale také problémy, které vznikaly při jeho aplikaci.

2.3. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 27. června 1919

K provedení rozlukového zákona bylo vydáno dne 27. června 1919 nařízení vlády republiky Československé č. 362 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu (dále jen jako „nařízení vlády k rozlukovému zákonu“).²¹⁴ Nařízení vlády k rozlukovému zákonu obsahovalo 5 článků, které zpřesňovaly níže zmíněné skutečnosti.

Nařízení vlády k rozlukovému zákonu se zabýval jedním z rozlukových důvodů²¹⁵, jenž se zabýval opuštěním manžela ze zlomyslných důvodů. Tento rozlukový důvod dával možnost jednomu z manželů podat žádost na rozluku manželství za předpokladu, že manžel se na soudní výzvu do šesti měsíců nevrátil. Upřesňoval se zde výčet oprávněných osob, které mohly podat návrh na výzvu k návratu (manžel a zákonný zástupce).²¹⁶

Dále byly nařízením vlády k rozlukovému zákonu precizovány důvody návrhu (z jakých příčin manžel druhého manžela opustil, jak dlouho je pryč a kde pobývá), způsob zveřejnění výzvy, přičemž zveřejnění výzvy na úřední desce se bralo i jako doručení dané výzvy. Pokud nebyl znám pobyt manžela, který zlomyslně opustil druhého manžela, nebylo možné výzvu doručit. Z toho důvodu byla výzva k návratu učiněna veřejně. Jednalo se o vyvěšení výzvy na soudní desce vyzývajícího soudu, dále na soudní desce okresního soudu, v jehož obvodě měl vyzývaný naposledy své bydliště nebo uveden pobyt. Na náklady vyzývajícího manžela bylo možné výzvu uvést i v novinách, které byly určeny v dané zemi pro úřední vyhlášky.²¹⁷

Nařízení vlády k rozlukovému zákonu také upravovalo příslušnost soudů dle paragrafů 15 až 17 rozlukového zákona, jež upravovaly řízení o žádostech o rozluku. V řízení byl příslušný sborový soud první stolice a jednání probíhalo zpravidla před zpravodajem senátu pro nesporné věci. Rozhodovalo se formou usnesení, ve kterém byl také uveden výrok o vině (za předpokladu, že řízení o rozluce předcházel spor o rozvodu), který byl již vynes

²¹⁴ Nařízení vlády republiky Československé č. 362 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu. [online]. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: http://data.atlascloud.cz/LCR/Rejstrik/Sb/public/1919/sb077-1919/362_1919/362_1919.pdf

²¹⁵ § 13 lit. c) rozlukový zákon.

²¹⁶ Čl. 1 nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

²¹⁷ Viz tamtéž.

ve sporu o rozvodu manželství.²¹⁸ Nařízení vlády k rozlukovému zákonu vylučovalo použití § 13 a následujících rozlukového zákona pro Slovensko²¹⁹.

V nařízení byly specifikované způsoby rozluky tří skupin rozvedených manželství,²²⁰ které jsou upřesněny výše. Rozvedení manželé před vydáním rozlukového zákona mohli žádat o rozlukou manželství po uplynutí šesti měsíců od provedení soudního rozvodu nebo ode dne, kdy se manželé dohodli dobrovolně se rozvést a soud rozvod povolil. V tomto případě tedy nebylo podstatné, zda se jednalo o manželství rozvedené rozsudkem nebo zda šlo o manželství rozvedené dobrovolně. Pokud manželství nebylo rozvedeno déle než 3 roky, byla potřeba, aby oba manželé s rozlukou souhlasili. Za souhlas se také považovalo, pokud se řádně předvolaný manžel k soudu nedostavil a v obsílce byl na tuto možnost upozorněn. Za předpokladu, že uplynuly tři roky od soudem provedeného rozvodu, nebylo potřeba, aby manželé souhlasili. Stačilo, aby tato tříletá lhůta uplynula a manželské společenství nebylo obnoveno. U těchto rozvedených manželství bylo možné žádat rozlukou pouze z důvodu nepřekonatelného odporu.²²¹

Manželství, která byla rozvedena po vydání rozlukového zákona, mohla být při žádosti o rozlukou rozloučena pro nepřekonatelný odpor také bez rozdílu, zda šlo o dobrovolný rozvod nebo rozvod vyslovený rozsudkem. Žádost však šla podat až po uplynutí jednoho roku od provedení soudního rozvodu za předpokladu, že manželé neobnovili manželské společenství. K žádosti na rozlukou manželství bylo potřeba souhlasu druhého manžela, který mohl být učiněn výslovně nebo mlčky. Souhlas provedený mlčky byl dán tím, že se manžel nedostavil k soudu i přes to, že byl řádně upozorněn na následky nedostavení se. Poslední podmínka, která musela být splněna, aby mohl soudce rozloučit rozvedené manžely, byla ta, že soud během šetření nabyt přesvědčení, že mezi manžely byl nepřekonatelný odpor.²²²

²¹⁸ Článek II. nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

²¹⁹ V článku V. nařízení vlády k rozlukovému zákonu se zapomnělo na Podkarpatskou Rus. Tato chyba byla napravena až zákonem č. 113/1924 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1924, kterým se mění § 113 odst. 3. uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXI., o manželském právu, a §§ 51 a 59, odst. 2., uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXIII., o státních matrikách, pak § 30 zákona ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Zdroj: MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 798.

²²⁰ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 797.

²²¹ Článek II. nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

²²² Viz tamtéž.

Za předpokladu, že šlo o dobrovolný rozvod, tak u prvního i druhého typu rozvedených manželství, odkázal soud na pořad práva, pokud druhý manžel nesouhlasil nebo tvrdil-li žadatel jiné důvody pro rozlukou než nepřekonatelný odpor.²²³

Třetí skupinou rozvedených manželů byla ta manželství, která byla prohlášena za rozvedená právoplatným rozsudkem dle § 107 až 109 ABGB, bez ohledu na to, zda byla rozvedená před vydáním nebo po vydání rozlukového zákona. Tato manželství byla rozvedena z některého důvodu uvedeného v § 13 rozlukového zákona. Rozvedení manželé mohli být rozloučeni za předpokladu, že zde byl nepřekonatelný odpor mezi manžely²²⁴ nebo na podkladě již provedeného sporu o rozvod. V případě nepřekonatelného odporu se postupovalo dle § 17 rozlukového zákona, provedení rozluky na podkladech již skončeného sporu o rozvod dle § 15 a 16 rozlukového zákona.²²⁵

V řízeních dle § 17 rozlukového zákona při jednostranné žádosti nebylo třeba souhlasu druhého manžela, ani uplynutí určité doby od provedení rozvodu.²²⁶ Šlo o nesporné řízení, což bylo stvrzeno i tím, že strany měly možnost podat všechny opravné prostředky, které mohly být podány za stanovených podmínek v nesporných řízeních.²²⁷ Soud měl v nesporném řízení zkoumat, že již důvody rozvodu stačily k tomu, aby na jejich podkladě byla povolena rozluka, kdyby se o ni žalovalo ihned.

Jak je uvedeno výše, vedle rozluky existoval v zemi české a moravskoslezské institut rozvodu (od stolu a lože). Právní úprava rozvodu nebyla upravena v rozlukovém zákoně, ale byla převzata z rakouského právního řádu a byla upravena v § 103 až 136 ABGB. V těchto paragrafech byly upraveny podmínky rozvodu, důvody rozvodu bez srozumění (v případě, že jeden z manželů nechtěl svolit k rozvodu),²²⁸ způsob opětovného spojení, které muselo být oznámeno řádnému soudu, a konečně některé výjimky pro židovské obyvatelstvo. Přijetím rozlukového zákona bylo zrušeno několik ustanovení ABGB. Například § 111 ABGB upravoval úplnou rozluku katolíků, která mohla proběhnout pouze v případě smrti jednoho z manželů. Jelikož však rozlukový zákon umožňoval rozluku manželství bez ohledu na víru manželů, bylo toto ustanovení zrušeno.²²⁹

²²³ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 798.

²²⁴ Tento důvod nebyl důvodem rozvodu dle §§ 107–109 ABGB, ale dle článku II. nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

²²⁵ Článek II. nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

²²⁶ Viz tamtéž.

²²⁷ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, str. 798.

²²⁸ Rozvodové důvody byl stejné jako rozlukové důvody. Viz § 13 rozlukový zákon.

²²⁹ § 25 rozlukový zákon, nařízení vlády k rozlukovému zákonu.

2.4. Kodifikační občanskoprávní snahy a změny v rozlukové a rozvodové právní úpravě po zřízení Protektorátu Čech a Moravy

Zákonodárci i odborná veřejnost věděla, že právní řád Československé republiky po první světové válce, především z pohledu občanského práva, respektive rodinného práva, není ideální. Hlavní myšlenkou bylo odstranění kolize dvou právních řádů. Vize jednoho státu a jednoho právního řádu.²³⁰ Možností bylo hned několik. Byly zde hlasy, které navrhovaly úplnou rekodifikaci občanského práva na daném území.²³¹ Někteří měli spíše v úmyslu přeložit rakouský občanský zákoník – ABGB – nazvat ho Novým občanským zákoníkem s tím, že by proběhly revize, které by byly v souladu s idejemi nového právního státu.²³²

Následující léta pak probíhala intenzivní činnost odborníků na rekodifikaci občanského práva, která vyústila v konečný návrh občanského zákoníku v roce 1936. Návrh obsahoval mnohé změny, co se týče manželského práva, jednalo se především o obligatorní civilní sňatek a zrovnoprávnění ženy v rodině. Vládní návrh zákona, kterým by byl vydán občanský zákoník, nesl datum 4. prosince 1936. Překážkami přijetí občanského zákoníku se staly převážně procedurální důvody a následně doba nesvobody.²³³ Práce na rekodifikaci a jejím přijetí, které probíhaly téměř dvacet let, nakonec byly zmařeny podepsáním Mnichovské dohody a jejím následujícím diktátem.²³⁴

Zprvu je třeba uvést, že ideologie národního socialismu, která se týkala rodinného práva, spočívala v důležitém postavení manželství, jehož hlavní funkcí bylo plodit děti. Tato funkce spočívala v tom, že manželé měli udržet rod, čistou rasu a rodinnou tradici. Manželské právo za Protektorátu velice lpělo na rodovém původu, který byl při uzavírání sňatků potřeba prokázat listinami o osobním stavu. Nacisté tak usilovali o veliký počet manželství a nově narozených dětí. Bezdětná manželství nebyla žádoucí. Na druhou stranu národní socialisté však stavili naroveň manželské a nemanželské děti.²³⁵

²³⁰ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 806.

²³¹ Viz tamtéž.

²³² *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, předmluva k novému vydání Roučkova a Sedláčkova Komentáře.

²³³ Viz tamtéž.

²³⁴ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, s. 806.

²³⁵ ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, Václav VALEŠ a Jan POLESNÝ, ed. *Melior est aquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, c2013. s. 315-316, 321. ISBN 978-80-260-3820-7.

Výnosem vůdce a říšského kancléře č. 75/1935 Sb. a n. ze dne 16. března 1939, o Protektorátu Čechy a Morava (dále jen „výnos vůdce“)²³⁶ se na území protektorátu vytvořily tři skupiny obyvatelstva.²³⁷ Dle výnosu vůdce šlo o německé říšské občany, Čechy, kteří obdrželi státní příslušenství protektorátu, a Židy, kteří nedisponovali žádnými právy, a vztahovaly se na ně rasové předpisy.²³⁸ Rozdělení občanů do tří skupin mělo vliv i na rozlukové a rozvodové právo.

Nařízení o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva ze dne 25. října 1941, Říš. Zák. I, str 654 (dále jen „nařízení 1941“)²³⁹ se stalo prováděcím právním předpisem k německému manželskému zákonu. Neplatnými se stala ta manželství, která byla uzavřena v rozporu s formálním protektorátním právem. Aktivní legitimací disponoval i státní zástupce.²⁴⁰ Z dnešního pohledu je tato právní úprava nepředstavitelná, jelikož ustanovení zasahovalo do právní jistoty a také zde šlo o státní zásah do soukromoprávních vztahů.

Následující ustanovení nařízení 1941 zavedla do československého právního řádu přeměnu rozvodu od stolu a lože na rozluku manželského společenství pro německé občany.²⁴¹ A dále ustanovení upravovaly rozluku manželství přistěhovalcům německé národnosti.²⁴² Německému státnímu příslušníkovi, který se přestěhoval do Protektorátu, byla umožněna rozluka s manželem, který se odmítl do Protektorátu odstěhovat s ním. Jednalo se tak o nový rozlukový důvod.²⁴³ Zajímavostí v rámci procesní úpravy rozluky manželství byla místní příslušnost rozlukového soudu. Pokud totiž navrhovatel neměl v Protektorátu bydliště nebo pobyt, k rozhodnutí o rozluce manželství byl příslušný úřední soud v Berlíně.²⁴⁴

Paragraf 3 zavedl do manželského práva ustanovení mezinárodního práva rodinného.²⁴⁵ Přičemž pro rozluku manželství byly použity právní normy toho státu, k němuž byl manžel

²³⁶ Výnos vůdce a říšského kancléře č. 75/1935 Sb. a n. ze dne 16. března 1939, o Protektorátu Čechy a Morava. [online]. [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/kps/pi/gi/historie/vynos_o_zrizeni_protektoratu.pdf.

²³⁷ Čl. 2 výnosu vůdce.

²³⁸ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, str. 669.

²³⁹ Nařízení o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva ze dne 25. října 1941, zdroj: Hoffmann, J., *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, ročník 3.* (1941), s. 1425.

²⁴⁰ § 1 nařízení 1941.

²⁴¹ § 2 nařízení 1941.

²⁴² § 3 nařízení 1941.

²⁴³ § 3 nařízení 1941.

²⁴⁴ ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, Václav VALEŠ a Jan POLESNÝ, ed. *Melior est aquisitio scientiae negotiatione argentí: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*, s. 318

²⁴⁵ VESELÁ, Renata, *Změny rodinného práva za protektorátu, Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1.* [online]. [cit. 20. 11. 2022].

Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Vesela_Renata_1167_.pdf.

příslušný v době podání žaloby.²⁴⁶ Manželské právo také významně ovlivnil zákon ze dne 1. září 1935 o ochraně německé krve a německé cti (dále jen „zákon 1935“).²⁴⁷ Všechna manželství uzavřená mezi Židy a německými státními příslušníky nebo příslušníky druhově příbuzné krve byla automaticky považována za neplatná.²⁴⁸

Protektorátní právní předpisy, které kastrovaly jednotlivé skupiny obyvatel, platily na našem území do roku 1945. Po druhé světové válce bylo navázáno na kodifikační práce občanského zákoníku.²⁴⁹ Tyto kodifikace se již však nevztahovaly na úpravu rodinného práva (respektive rozvodového a rozlukového práva), jelikož tento druh práva byl zákonem o právu rodinném vyčleněn do samostatného zákona.

²⁴⁶ ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, Václav VALEŠ a Jan POLESNÝ, ed. *Melior est aquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*, s. 319

²⁴⁷ Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (1935). *Verfassungen der Welt* [online]. Copyright © 27. Januar 2004. [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <http://www.verfassungen.de/de33-45/blutschutz35.htm>.

²⁴⁸ § 1 odst. 1 zákona 1935.

²⁴⁹ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, předmluva k novému vydání Roučkova a Sedláčkova Komentáře.

3. Transformace a základní rysy pojetí rozvodu v československém právním řádu v období 1948–1989

3.1. Zákon o právu rodinném

Poválečné období v Československu se neslo v duchu proměny společnosti, přiklonění se na východ a změny sociologických koncepcí po dlouhé a vyčerpávající válce. Tento politický, společenský a kulturní vývoj vyústil v únoru 1948 v komunistický státní převrat. Po více jak dvouletém zastrašování, demonstracích, vyzbrojování a dosazování členů komunistické strany do státního aparátu a státních orgánů, komunisté, v čele s Klementem Gottwaldem a jejich stoupenci, dosáhli změny politického režimu. A po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše v červnu 1948²⁵⁰ se komunisté dostali i na nejvyšší ústavní pozici. Klement Gottwald se tak stal 14. června 1948 prvním československým „dělnickým“ prezidentem.²⁵¹

Výše uvedené proměny společnosti měly samozřejmě vliv i na rodinné vztahy a právní úpravu, která tyto právní vztahy regulovala. Než se tato práce bude věnovat právní úpravě zániku manželství rozvodem, který byl upraven zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen jako „ZPR“), je důležité poukázat na změny, které souvisely se změnou politického režimu a týkaly se právního řádu a jež měly význam pro téma zkoumané v této práci.

Již s ústavním zákonem č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (dále jen jako „Ústava 5. května“) jsou spojovány změny právního řádu a vnímání společnosti. Ústava 5. května zakotvovala rovnost mezi muži a ženami.²⁵² Jednalo se o rovnost ve všech sférách života – osobní, pracovní, ale i rovnost příležitostí a možností. Mimo jiné také Ústava 5. května odebírala výsadní moc muže v rodině a zakotvovala rovnost muže i ženy v rodině a ve společnosti.²⁵³ V rámci společenských změn byla také snaha zapojit více žen do pracovního poměru.²⁵⁴ Je také poprvé v právním řádu zavedena rovnost mezi manželskými a nemanželskými dětmi.²⁵⁵ Zmíněné zrovnoprávnění se však netýkalo pouze Československa, ale promítlo se i do ostatních států v Evropě.²⁵⁶

²⁵⁰ CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. s. 176-178. ISBN 80-85983-64-8.

²⁵¹ Viz tamtéž.

²⁵² Čl. III Ústava 5. května. [online]. [cit. 20.11.2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

²⁵³ § 1 odst. 2 Ústava 5. května.

²⁵⁴ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, Orbis, 1970. s. 8.

²⁵⁵ § 12 odst. 2 Ústava 5. května.

²⁵⁶ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. s. 380. ISBN 978-80-87284-17-9.

Dobová literatura vinila předchozí kapitalistickou společnost, že umožnila po tak dlouhou dobu takové rozdíly mezi manžely a mezi dětmi činit.²⁵⁷ Na tento úsudek se však dá dívat velice kriticky. Jelikož právní předpisy byly po staletí ovlivňovány katolickými církevně-právními principy, které považovaly obcování mimo manželství za hřích, nelze z rozlišování manželských a nemanželských dětí racionálně vinit kapitalistickou společnost. Jedná se totiž o sociologický vývoj myšlení. Rozlišování v dnešním světě mezi manželskými a nemanželskými dětmi je samozřejmě absurdní.

Československá společnost se pod vedením komunistů proměňovala. Změny, které probíhaly ve společnosti, měly vliv na funkci manželství a rodiny i na vztahy vzniklé v rodině. Ústava 5. května explicitně chránila mateřství, manželství a rodinu,²⁵⁸ vytvořila základní ideje socialistických rodinných vztahů a také obecně zavedla socialistické principy, které byly převzaty z právního řádu Socialistického svazu.²⁵⁹

Na českém území byly na začátku poválečného období účinné právní normy, které byly vytvořeny již v 19. století. Přestože, jak již bylo uvedeno výše v textu, během první republiky proběhla řada změn,²⁶⁰ právní úprava rodinných vztahů byla stále založena na právní úpravě v ABGB. Tato úprava neodpovídala stavu společnosti, a proto byla potřeba reforma právní úpravy, aby odpovídala principům nového režimu.²⁶¹ Přizpůsobení právnímu řádu vyžadovala i do jisté míry Ústava 5. května, která stanovovala, že: „výklad a aplikace ostatních právních předpisů má být v souladu s touto ústavou.“²⁶²

Pro přiblížení ke stavu společnosti, který byl na počátku 50. let minulého století, je vhodné uvést, jak byly tehdejší propaganda a myšlení promítnuty i v právní literatuře. Dle dobového komentáře k ZPR se společnost dělila na městskou a socialistickou společnost. Městská společnost byla považována za společnost buržoazní s kapitalistickým soukromým vlastnictvím. Rodina v městské společnosti byla vnímána jako samostatná hospodářská jednotka sloužící k majetkovému prospěchu jejích členů. Hmotné zájmy rodiny byly stavěny proti zájmům celé společnosti a svoboda člověka byla podřizována výše zmíněným zájmům. Na rozdíl od městské společnosti, ta socialistická byla postavena na dobrovolném svazku muže a ženy, který byl založen na osobní náklonosti, oboustranné úctě a sloužil přirozeným touhám zdravých lidí. Rodina byla vnímána jako pevný kolektiv pracujících, kteří si vzájemně morálně

²⁵⁷ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1954, s. 24.

²⁵⁸ § 10 odst. 1 Ústava 5. května.

²⁵⁹ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, s. 8.

²⁶⁰ Jednalo se převážně o potírání rozdílů, které plynuly z náboženství. Zdroj: SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 13.

²⁶¹ Viz tamtéž.

²⁶² § 171 odst. 3 Ústava 5. května.

i materiálně pomáhají. Zájmy rodiny v socialistické společnosti nebyly proti zájmům celku a rodina jako taková sledovala především společný zájem.²⁶³

Z výše zmíněného můžeme vyčíst, že propagandistické myšlenky pronikly i do odborné právní literatury. Se znalostmi historie a propagandistického socialistického umu se nelze těmto literárním výstřelkům divit. Je pochopitelné, že prosazované ideje skrze právní řád jsou jednou z nejsilnějších zbraní propagandy.

ZPR je považován za jeden z výsledků právní dvouletky, v jejímž průběhu se mimo kodifikaci rodinného práva kodifikovala i ostatní právní odvětví.²⁶⁴ Kodifikací rodinného práva se z občanského práva oddělilo samostatné právní odvětví. Se ZPR se poprvé na československém území sjednotila právní úprava rodinných vztahů jak pro české území, tak i pro slovenské.²⁶⁵ To se stalo 1. ledna 1950, kdy ZPR nabyl účinnosti.²⁶⁶ Pro zajímavost je možné uvést, že na ZPR pracovala československo-polská komise. Díky tomu měly dva socialistické státy, Československo a Polsko, až na několik málo odchylek stejnou právní úpravu rodinných vztahů.²⁶⁷

Jak již bylo uvedeno výše, ZPR byl přijat v rámci takzvané právní dvouletky. Hlavním úkolem vedení komunistické strany po převzetí moci v Československu bylo významně změnit právní řád. Tato změna měla proběhnout v rámci kodifikace právního řádu. Ministerstvo spravedlnosti dostalo za úkol vypracovat a předložit nejlépe do 1. září 1950 návrhy zákona, které spadaly do působnosti ministerstva. Tehdejší ministerstvo spravedlnosti mělo tak za úkol nově kodifikovat právní normy, které by souzněly se socialistickým myšlením. Z časového určení proto vznikl název právní dvouletky.²⁶⁸ Na základě pověření náměstka ministerstva spravedlnosti byla sestavena politická komise, která měla za úkol kontrolovat a organizovat práci na kodifikovaných zákonech. Politická komise se zabývala ZPR na své 18. schůzi, dne 4. října 1948, 10. října 1948 a 31. ledna 1949.²⁶⁹

Osnovu ZPR měla na starosti komise pro kodifikaci občanského práva hmotného. Politická komise se tak stala nadřízenou komisí pro kodifikaci občanského práva hmotného.

²⁶³ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 13-16.

²⁶⁴ Například zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (dále jen jako „OZ 1950“), zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, a jiné.

²⁶⁵ Pro manželství, která byla uzavřena před účinností ZPR se v případech manželského majetkového práva aplikovala dřívější právní úprava, která byla pro Čechy a Slováky odlišná. Zdroj: ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, s. 10.

²⁶⁶ Viz tamtéž, s. 9-10.

²⁶⁷ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. s. 889. ISBN 80-246-0863-4.

²⁶⁸ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*, s. 87-88.

²⁶⁹ BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Jan KUKLÍK a Jiří ŠOUŠA. *Právní dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014. s. 19-33. ISBN 978-80-87284-52-0.

Jak již bylo uvedeno výše, na kodexu rodinného práva se podílela československo-polská komise, což vyústilo v situaci, že dva východoevropské státy měly až na pár odchylek stejnou právní úpravu.²⁷⁰ Po předložení osnovy ZPR politické komisi přišlo projednávání návrhu zásad rodinného a manželského práva. V rámci osnovy, která se týkala rozvodu, probíhala na schůzi 31. ledna 1949 diskuze. Ta se týkala především problematiky rozvodu proti vůli nevinného manžela. Diskuze vyústila v přijetí usnesení, které nesouhlasilo s rozvodem proti vůli nevinného manžela na přechodnou dobu (pokud však nevinný manžel souhlas udělil, manželství bylo možné rozvést).²⁷¹

Při přípravě ZPR se vycházelo z myšlenky, že: „*celá soustava socialistického práva znamená především uspořádat systematicky zásady, o něž se právo opírá a za druhé rozříditi socialistické právní disciplíny.*“²⁷² Dle dobové literatury se i právo občanské stalo součástí státního práva, čímž se tato právní disciplína odlišila od dřívějších zásad občansko-římského práva, které se opíralo o soukromé vlastnictví. Socialistická společnost brala jako základ právního systému soukromé vlastnictví, jež bylo založeno na vykořisťované společnosti.²⁷³ Hlavním cílem tak při tvorbě ZPR bylo: „*reformovat dosavadní sociální i právní model rodiny, jehož základy byly zakotveny ve Všeobecném občanském zákoníku, resp. nahradit jej novým modelem, definovaným podle požadavků poválečné doby.*“²⁷⁴

Návrh ZPR byl předložen vládou jako sněmovní tisk 378 Národního shromáždění republiky Československé 1949.²⁷⁵ Zajímavostí je, že ústavně-právní výbor v sněmovním tisku 382 k vládnímu návrhu neměl žádné obsahové výtky a nenavrhl žádné podstatné změny. Z vyjádření ústavně-právního výboru pouze vyplývají opravy tiskových chyb.²⁷⁶ Jediným výrazným zásahem byla změna § 7 ZPR, který ústavně-právní výbor prosadil i do přijatého znění ZPR.²⁷⁷ Jinak byl vládní návrh ZPR, co se týče ustanovení o právní úpravě rozvodu, přijat beze změn.²⁷⁸

²⁷⁰ Viz tamtéž, s. 119-120.

²⁷¹ Viz tamtéž.

²⁷² FIERLINGER, Zdeněk. *Za socialistický právní řád*, *Právník*. 1950, ročník 89, s. 429.

²⁷³ Viz tamtéž.

²⁷⁴ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*, s. 87-88.

²⁷⁵ Národní shromáždění republiky Československé 1949, tisk 379. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm.

²⁷⁶ Národní shromáždění republiky Československé 1949, tisk 382. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0382_01.htm.

²⁷⁷ Srov. tisk 382 a § 7 v původním znění ZPR. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265/zneni-0>.

²⁷⁸ Srov. tisk 379 a ZPR v původním znění.

Kromě statusových a osobnostních ustanovení upravoval ZPR i manželské majetkové vztahy (i když ne v celém rozsahu – ve zbytku bylo odkazováno na OZ 1950), přičemž byl vytvořen nový přístup pro úpravu těchto vztahů – zákonné manželské majetkové společenství (to, co každý manžel získal během manželství, se stalo majetkem obou manželů).²⁷⁹ V ZPR však absentovala právní úprava, která se týkala vzájemných vztahů společnosti k rodině a naopak. Úprava dědických vztahů byla ze ZPR také vyřazena a byla zakotvena do OZ 1950,²⁸⁰ avšak úprava dědického práva byla upravena v souladu se ZPR.²⁸¹ V OZ 1950 byla také zařazena některá ustanovení, která obsahově patřila do ZPR. To byl důsledek skutečnosti, že ZPR nabyl dřívější účinnosti než OZ 1950.²⁸² Pro zákonodárce tudíž bylo jednodušší chybějící ustanovení zařadit do OZ 1950.

Jak bylo zmíněno výše, změnou společnosti, přijetím Ústavy 8. května, OZ 1950 a ZPR a zavedením nových principů, se změnil vztahy i mezi lidmi v osobní sféře života. Funkce manželství přestala mít hlavně ekonomický charakter. Již nebylo považováno za primární uzavírat manželské svazky z majetkových důvodů, ale právě naopak. Manželství začala být uzavíraná na základě citů a naprosté dobrovolnosti.²⁸³ V tom se nové rodinné právo lišilo od práva občanského, které mělo naopak majetkový charakter. Viktor Knapp uvedl ve své učebnici, že: „*předmětem úpravy československého práva jsou majetkové vztahy lidí v naší lidově demokratické společnosti, společnosti budující socialismus.*“²⁸⁴ Instituty manželství a rodiny a jejich funkce a účel však také začaly být podřízovány zájmu ze strany státu. Stát měl svou mocí působit na funkčnost rodinných vztahů (zachovávání manželského společenství, vytváření podmínek pro nezletilé atd.).²⁸⁵ Dle názoru autorky by demokratický právní stát měl do soukromoprávních, včetně rodinných vztahů, zasahovat co nejméně, v krajních případech (např. náhradní péče o nezletilé), tj. zájem ze strany státu na preferenci manželství a rodiny oproti jiným formám soužití a života vůbec, by měl být nemyslitelný. Stát má svým občanům určit hranice, které se promítnou v legislativní úpravě, ale v rámci jednotlivců jsou zásahy státu nežádoucí.

Nová právní úprava ZPR přinesla mimo jiného dvě zásadní změny. Po více jak třiceti letech sjednotila právní úpravu československého státu v rámci rodinného práva. ZPR tak byl

²⁷⁹ § 22 odst. 1 v původním znění ZPR.

²⁸⁰ Část V. v původním znění OZ 1950. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-141/zneni-0>.

²⁸¹ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 25.

²⁸² ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, s. 8-10.

²⁸³ Viz tamtéž, s. 8.

²⁸⁴ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 1 (Obecná část – Práva věcná)*. Praha: Orbis, 1955. Právnícké publikace, s. 13.

²⁸⁵ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*, s. 380.

zákonem, který platil pro celou republiku. Druhá zásadní změna se týkala právní úpravy rozvodu. ZPR sjednotil právní úpravu týkající se rozvodu od stolu a lože a rozluky. Od této doby se v československém a následně českém právním řádu používá pouze institut rozvodu tak, jak ho chápe i současná právní úprava, respektive zrušení manželského stavu a změny osobního statutu manželů.²⁸⁶

Dle důvodové zprávy k ZPR měla společnost zájem na trvání manželství, avšak na rozdíl od prvorepublikové právní úpravy se nový právní pohled lišil tím, že umožňoval rozloučit manželství za předpokladu, že manželství již neplnilo společenskou funkci. Zákonodárce to zdůvodnil slovy: „Vždyť rodina s tím i manželství slouží jako zdravá základna pro rozvoj členů společnosti. Zárukou toho je trvalost opravdu svobodného životního svazku manželů. Trvalost manželství nesmí se však stát požadavkem mechanickým tam, kde manželství neplní svou společenskou funkci. Tu by nemělo smyslu vynucovat trvání manželství.“²⁸⁷

Právní úprava zakotvená v ZPR také zjednodušila hmotněprávní úpravu rozvodu. Taxativní, v některých případech téměř kazuistický, výčet důvodů, kdy vždy jeden z těchto důvodů musel být obligatorně splněn, aby soud mohl rozloučit manželství, byl nahrazen jen důvodem jedním. Tímto důvodem k rozvodu manželství byl rozvrat manželství.²⁸⁸ Neznamenalo to však, že by manželé měli s jedním rozvodovým důvodem menší šanci na rozvod manželství. V podstatě se jednotlivé rozlukové důvody subsumovaly pod jeden rozvodový důvod. Bylo to tak učiněno úmyslně s myšlenkou: „aby nedošlo — jako v dřívějším právu — k mechanickému zjišťování skutečnosti, zákonem uváděných jako důvod rozvodu.“²⁸⁹ Soud po zjištění závažné skutečnosti, která má údajně za následek rozvrat manželství, měl i nadále povinnost zkoumat, zda daná skutečnost měla za důsledek skutečný rozvrat manželství.²⁹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že dle důvodové zprávy nejdříve soud musel zjistit, jaká byla skutečnost k rozvratu manželského společenství, a následně zda tato skutečnost byla příčinou rozvratu manželství. Jednalo se tak dle odůvodnění o ztížení procesu rozvodu manželského společenství.

Dle důvodové zprávy ZPR byla soudu nadále uložena povinnost zkoumat při jednotlivých případech, zda skutečný rozvrat manželství nastal. „Při tomto zkoumání se lze

²⁸⁶ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, X. svazek R-Řtš., s. 670.

²⁸⁷ Důvodová zpráva ZPR. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupná z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_03.htm.

²⁸⁸ § 30 odst. 1 v původním znění ZPR.

²⁸⁹ Důvodová zpráva ZPR.

²⁹⁰ Viz tamtéž.

zejména spolehnout na lidové soudce a jejich životní zkušenosti.“²⁹¹ Z uvedeného je patrné, že pouze soud mohl rozhodnout o skončení manželského soužití a nebylo možné skončit manželství pouhou dohodou manželů.

Rozvod, resp. rozvrat manželství se neobešel bez subjektivního ani objektivního hlediska. Objektivní hledisko bylo zakotveno v hlubokém trvalém rozvratu manželství, které se projevovalo navenek. Subjektivní hledisko se v původním znění ZPR projevilo v úpravě viny. Tudíž je možné stanovit, že rozvod dle ZPR byl založen na principu objektivním, který byl modifikován principem zavinění rozvratu.²⁹²

Rozvod byl upraven v § 30 až 34 ZPR. Přestože se jednalo pouze o pět paragrafů, tak tato ustanovení, jak bude podrobněji popsáno níže, upravovala objektivní i subjektivní hledisko rozvodu, ochranu nezletilého dítěte při rozvodu rodičů, určení vinného manžela, postup po rozvodu manželského společenství v rámci příjmení bývalých manželů a případného výživného.

Stejně jako dnes měla i socialistická společnost zájem na trvání manželství. Avšak narozdíl od kanonické úpravy umožňovala rozvod všem obyvatelům v případě nefunkčních manželství, která neměla prospěch pro společnost. Jednalo se tak o navázání na právní úpravu ABGB, respektive rozlukový zákon, kdy rozluka manželství byla umožněna pro všechny bez ohledu na gender a náboženství. Manželství mohla být rozvedena pouze soudem, tak jak je tomu i dnes. Soud rozváděl manželství pouze za situace, kdy žádost o rozvod byla podána z vážných a naléhavých důvodů (jednalo se o osobní vlastnosti a zájmy manželů), přičemž by se trvání manželství přičilo socialistickým principům a neplnilo hlavní funkci manželství, která byla spatřována ve výchově dětí.²⁹³

Rozvod dle ZPR byl založen na trvalém a hlubokém rozvratu manželství.²⁹⁴ Hluboký a trvalý rozvrat manželství byl spatřován v tom, že manželství nemohlo již plnit svoji funkci. Takový stav mohl nastat pouze ze závažných důvodů, kdy tyto důvody zavinil jeden nebo oba manželé. Soudu byla ponechána diskrece rozhodování, zda shledá manželství nefunkční a manželství rozvede či zda manželství nerozvede.²⁹⁵ Další skutečností, kterou soud při svém rozhodování musel brát v úvahu při rozhodování o trvalosti a hloubce rozvratu, byl projev

²⁹¹ Viz tamtéž.

²⁹² ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 29.

²⁹³ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 105-110.

²⁹⁴ § 30 odst. 1 v původním znění ZPR.

²⁹⁵ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo)*. Praha: Orbis, 1954. Právnícké publikace, s. 112-113.

tohoto rozvratu navenek. Jednalo se tak o objektivní projev rozvratu manželství.²⁹⁶ Trvalost byla charakterizována uplynutím takové doby, po které soud došel s ostatními tvrzenými skutečnostmi k závěru, že rozvrat je nezvratitelný.²⁹⁷ Judikatura považovala trvalý a hluboký rozvrat manželství například v protistátní činnosti manžela (zejména pokud byl za tuto činnost manžel odsouzen).²⁹⁸

Subjektivní hledisko rozvodu, vina, byla upravena jak v souvislosti s rozvratem manželství, tak ve stanovení povinnosti, případně možnosti soudu vyslovit vinu manžela/ů ve výroku rozsudku o rozvodu.²⁹⁹ Zajímavé je v rámci rozhodování o vině uvést i část rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 3. května 1959, Cz 113/59., který v rámci posuzování viny bere v úvahu i třídní původ. „*Jen takto provedené hodnocení všech zjištěných skutečností ze širokého hlediska vzájemných souvislostí mohlo být spolehlivým podkladem pro závěr soudu při posuzování spoluviny odpůrce na rozvratu. Bez tohoto hodnocení nelze totiž dojít k závěru, že odpůrce neměl pro navrhovatelku dostatek pochopení, neboť, pokud by způsobil jejího života, který byl výsledkem jejího třídního původu i života u jejích rodičů, kde i po uzavření svého manželství dále žila, by nebyl v souladu se zásadami, jimiž se řídí život našich pracujících, nebylo by lze shledávat spoluvinu odpůrce v tom, že pro tento život navrhovatelky neměl dostatek pochopení. Za těchto okolností pak i nesoulad v manželském životě účastníků mohl mít své kořeny především v různých názorech a v různém způsobu jejich života, takže všechny neshody mezi účastníky by současně odrážely i třídní rozpory mezi nimi.*“³⁰⁰

Při posuzování viny nebyly tedy důležité jen skutečnosti, které vedly k rozvratu manželství (jakými třeba mohla být manželská nevěra), ale i třídní původ manželů. Z toho vyplývá, že československá justice v době účinnosti ZPR nebyla nestranná a ani nezávislá, jelikož byli postihováni ti z manželů, kteří byli politicky nepřizpůsobiví, nebo ti, kteří měli takzvaný „záznam ve složce“ (buď z vlastní „viny“ nebo od člena rodiny).

Vina v rámci rozvratu manželství měla výchovnou a zároveň ochrannou funkci. Ochranná funkce spočívala v zamezení rozvodu v případě, kdy se manžel, který nepodal žádost o rozvod, neprovinil. Ustanovení chránila manžela, který dodržoval své manželské povinnosti. Zákonodárce také neumožňoval podat žádost o rozvod tomu manželovi, který se na rozvratu

²⁹⁶ RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, s. 60.

²⁹⁷ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 110.

²⁹⁸ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo)*, s. 114.

²⁹⁹ § 30 odst. 2 a § 31 v původním znění ZPR.

³⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. května 1959, Cz 113/59. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/documentview.seam?documentId=njptcojwgbpxexzx15rws5q&groupIndex=0&rowIndex=0>.

manželství výlučně provinil. V tom je spatřována státem a zákonodárcem daná ochrana rodiny a manželství. Soud tím pádem i přes splnění podmínky trvalého a hlubokého rozvratu manželství nerozvedl. Výlučná vina byla naplněna, když vinný manžel porušoval své zákonné a společenské povinnosti v manželství vzniklé vůči druhému manželovi.³⁰¹ Tím měla být charakterizována výchovná funkce vinného manžela, jelikož manželé si měli jít příkladem a neměli manželský svazek brát lehkovážně.³⁰² Zákonodárce tak dával státu, respektive státním orgánům, silné postavení v úpravě soukromoprávních vztahů. Z toho je patrné, jak socialistický stát silně zasahoval do osobní sféry obyvatel.

Od porušení zákonných a společenských povinností a přiznání výlučné viny teorie odlišovala objektivní důvody rozvratu manželství. Jednalo se o důvody objektivního charakteru, kterými byly například: duševní porucha, neplodnost jednoho z manželů. Soud měl při rozhodování postupovat dle potřeb života.³⁰³ Jelikož společnost měla zájem na nových generacích, tak by nebylo úplně logické, aby soudy v případě neplodnosti manžela tomu druhému neumožňovaly ukončit neplodný svazek, a tím nevstoupit případně do nového.

Přestože právní úprava téměř celou druhou polovinu 20. století neznala dnešní institut nesporného rozvodu, umožňovala zjednodušené řízení o rozvodu. To bylo možné za situace, kdy se druhý z manželů připojil k návrhu na rozvod manželství a oba návrhy manželů se shodovaly co do viny na rozvodu. Soud se pak následně omezil při zjišťování rozvratu viny na výslech účastníků.³⁰⁴ Výše zmíněné zjednodušení při dokazování však nesmělo být v rozporu s materiální pravdou. Respektive soud stále zjišťoval, zda byly dány podmínky rozvodu a zda byl jeden, popřípadě oba manželé, vinni.

Soud měl zákonnou povinnost uvést v rozhodnutí, kterým se manželství rozvádělo, zdali jsou manželé vinni, nebo který z manželů je vinen.³⁰⁵ Ze zákonné úpravy lze vyčíst, že počítala se třemi možnostmi při posuzování viny. Buď byl vinen pouze jeden z manželů, nebo byli vinni oba. Třetí variantou bylo, že nebyl vinen ani jeden z manželů. Vyslovení viny s sebou neslo závažné právní důsledky (převážně materiální – při rozdělování jmění patřícího do zákonného majetkového manželského společenství a při stanovení vyživovací povinnosti). Proto bylo třeba při rozhodování o vině náležitě zjistit skutečnosti, které vedly k rozvratu manželství. Následně

³⁰¹ PETRŽELKA, Karel. *O rozvodu manželství*, *Právník*. 1950, ročník 89, s. 12-18.

³⁰² SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 109.

³⁰³ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo)*, s. 115.

³⁰⁴ Zákon č. 142/1950 Sb., o konání v občianskych právnych veciach (dále jen jako „OSŘ 1950“). [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-142/zneni-19510101#Sum>.

³⁰⁵ § 30 odst. 1 v původním znění ZPR.

vyslovení viny mělo i morální význam, který měl vést k odsouzení nepatřičného chování společností prostřednictvím soudu.³⁰⁶

Vina však nemusela být vždy soudem vyslovena. Za situace, kdy oba manželé požádali o upuštění vyslovení výroku o vině, soud tak učinil.³⁰⁷ V tomto případě však soud musel manžele upozornit na okolnosti, které souvisely s nevyslovením viny. Nevyslovení viny ve výroku rozsudku mělo totiž ochrannou funkci. Tato funkce byla charakterizována v zabránění morálního odsouzení za prohřešek proti společnosti. Právo požádat o upuštění výroku o vině bylo chápáno jako právo osobní, tudíž nebylo možné, aby toto právo uplatnil například zákonný zástupce.³⁰⁸

Jak v důvodové zprávě k ZPR, tak i v Ústavě 5. května byl zdůrazněn zájem státu na řádném plnění funkcí manželství, které byly převážně spatřovány ve výchově dětí. I v dobové literatuře se uvádí, že se socialistická rodina společně se socialistickým státem snaží o největší prospěch budoucích generací.³⁰⁹ To bylo v ZPR promítnuto do ochrany nezletilého v případě rozvodu manželství, z něhož nezletilé dítě vzešlo. Pokud byl totiž rozvod v rozporu se zájmem nezletilých dětí, manželství nebylo možno rozvést.³¹⁰ A to i tehdy, když byl objektivně zjištěn trvalý a hluboký rozvrat manželství. Neumožnění rozvodu mělo zaručit řádnou výchovu a výživu pro nezletilé dítě. Z toho plynula nadřazenost povinnosti vůči společnosti a povinnost na řádné výchově dětí nad zájmy osobními.³¹¹

To, zda by rozvod měl vliv na nezletilé dítě, posuzoval rozvodový soud. Rozvodový soud především zkoumal vliv na jeho výchovu a výživu. Dle dobové literatury se také uvádí, že v případech, kdy manželská nefunkčnost nedosahovala takové úrovně, aby měla vliv na výchovu a výživu dětí, nemohla dosáhnout trvalého a hlubokého rozvratu. Tudíž soud manželství nemohl rozvést.³¹²

Ustanovení, která chránila nezletilé děti při rozvodu jejich rodičů, zahrnovala i ochranu prostřednictvím opatrovnických soudů. Jelikož měla na řádné výchově zájem celá společnost (alespoň dle deklarovaných zásad), bylo potřeba před rozhodnutím o rozvodu vyřešit otázku výchovy a péče o nezletilé dítě.³¹³ Podmínka, která se vztahovala na úpravu rodičovských povinností a práv vůči osobě dítěte i majetku, byla v případě rozvodu

³⁰⁶ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 129.

³⁰⁷ § 31 odst. 2 v původním znění ZPR.

³⁰⁸ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 131.

³⁰⁹ Viz tamtéž, s. 23.

³¹⁰ § 30 odst. 2 v původním znění ZPR.

³¹¹ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 111.

³¹² PETRŽELKA, Karel. *O rozvodu manželství*, *Právník*, s. 17.

³¹³ § 32 v původním znění ZPR.

nepřekonatelná. I přes to, že by byl rozvod v zájmu výchovy nezletilého dítěte.³¹⁴ Opatrovnický soud byl povinován upravit povinnosti a práva rodičů k nezletilým dětem a k jejich majetku.³¹⁵ Opatrovnický soud tak jednal i na základě podnětu rozvodového soudu. Rozvodový soud podával podnět v případech, kdy byly shledány důvody, které mohly vést k rozhodnutí o rozvodu. Tento soud musel vyčkat s rozhodnutím o rozvodu do té doby, než rozhodl opatrovnický soud. Opatrovnický soud rozhodoval pouze o povinnostech a právech rodičů vůči nezletilému.³¹⁶ To, zda byl rozvod proti zájmu nezletilého dítěte, mohl zase posuzovat pouze rozvodový soud. Na zahájení řízení opatrovnického soudu měl monopol rozvodový soud manželů, jelikož manželé sami návrh k opatrovnickému soudu podat nemohli.³¹⁷

Dle ZPR si mohli snoubenci při vstupu do manželského svazku zvolit společné příjmení.³¹⁸ V případě rozvodu si manžel, který přijal příjmení druhého manžela, mohl nechat změnit své příjmení orgány, které měly pověření vést matriky. Zákonná lhůta byla stanovena na patnáct dní.³¹⁹ Pokud vezmeme v potaz emocionální následky, které mohly být součástí rozvodového řízení, patnáctidenní stanovená lhůta může být vnímána jako velmi krátká. Důvodová zpráva k ZPR však tuto krátkou lhůtu odůvodňovala tím, že se jí má zabránit zmatkům v evidenci.³²⁰ Pro dnešní elektronickou dobu je tento argument nepoužitelný. I přes fakt, že za účinnosti ZPR ještě neexistovala elektronická evidence, se autorce jeví patnáctidenní lhůta jako nepřiměřená.

Právní úprava v § 33 ZPR, která se týkala zpětného přijetí původního příjmení, měla zajistit ústavní zásadu genderové rovnosti. Matriční orgán, který změnu prováděl, měl totiž, stejně jako je tomu dnes, povinnost po oznámení změnu příjmení provést. Patnáctidenní lhůta začala běžet po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Oznámení nebylo potřeba činit v písemné podobě, avšak bylo potřeba před matričními orgány prokázat právní moc

³¹⁴ PETRŽELKA, Karel. *O rozvodu manželství*, Právník, s. 17.

³¹⁵ § 240 v původním znění OSŘ 1950.

³¹⁶ Rozdělení pravomocí mezi opatrovnické soudy a rozvodové soudy je platné i v současné právní úpravě. Avšak v této době probíhají diskuse na politické i vládní úrovni o tom, že v případě nesporných rozvodů by mohl probíhat pouze jeden soud, a to soud opatrovnický. Tento soud by rozhodl zprvu o povinnostech a právech rodičů k dětem a následně po schválení manželských dohod o majetku, bydlení a případném výživném, by ten samý soud, nejlépe hned po rozhodnutí o povinnostech a právech rodičů, rozhodl o rozvodu manželů. Tento způsob by měl hned několik výhod. Ulehčilo by to jak práci soudům, které jsou v dnešní době přehlceny a čekací doba na odročená jednání je někdy i několikaměsíční. Také by to vedlo k ekonomickým úsporám, jak státním, tak samotných manželů. Hlasy, že by bylo oslabeno právo dítěte se dají odargumentovat tím, že nezletilé děti budou mít stále stejnou ochranu. Také doba mezi opatrovnickým soudem a rozvodovým může způsobovat majetkové nepřijemnosti manželů, kteří zpravidla spolu již nežijí.

³¹⁷ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo)*, s. 114.

³¹⁸ § 17 odst. 1 v původním znění ZPR.

³¹⁹ § 33 v původním znění ZPR, dnes je stanovena lhůta na šest měsíců dle § 799 OZ 2012.

³²⁰ Důvodová zpráva ZPR.

rozsudku o rozvodu manželství. Matriční orgán pouze zkoumal, zda oznámení bylo učiněno včas.³²¹ Právo vrátit se k původnímu příjmení je doposud považováno za právo osobní, které není závislé na jiných skutečnostech (například na výroku o vině).

Poslední ustanovení, § 34 ZPR, týkající se rozvodu v ZPR, pojednávalo o výživném po rozvodu manželů. Výživné bylo odvislé od výroku o vině. Avšak zákonná úprava umožňovala, aby nevinný manžel žádal o výživné nevinného manžela a vinný manžel mohl také žádat vinného manžela.³²² Tak jako dnes měla ustanovení o výživném odstranit majetkové a osobní rozdíly, které v průběhu manželství mohly vzniknout. Také se zde promítala snaha o zavedení rovnosti mezi muži a ženami po rozvodu, kdy byla zakotvena klasická konstrukce, že manžel chodil do práce a vydělával na zajištění rodiny a manželka se starala o domácnost a děti, a proto nemohla mít dostatečné finanční zajištění po rozvodu.

Primárním cílem ustanovení o výživném bylo ochránit bývalého manžela, který nebyl po rozvodu manželství schopen uspokojit své osobní potřeby. Důvody, proč si rozvedený manžel nemohl po rozvodu zajistit své osobní potřeby, byly různého charakteru: manžel se během manželství stal neschopný práce, oprávněný manžel neměl jiné dostatečné hmotné zabezpečení například z důvodu výchovy dítěte. Oprávněný manžel měl nárok na to, aby mu druhý manžel přispíval na úhradu potřeb dle svých výdělečných a majetkových potřeb. Povinný manžel na druhou stranu nemohl být ohrožen na placení svých osobních potřeb, avšak bylo možné, že z důvodu placení výživného oprávněnému manželovi, byl povinnému manželovi snížen životní standard.³²³

Vina a výrok o vině měl zásadní funkci v případech rozhodování a přiznávání nároku na úhradu osobních potřeb. Jak již bylo uvedeno výše, nevinný manžel mohl požadovat po vinném i nevinném manželovi výživné. Vinný manžel mohl požadovat výživné po vinném manželovi, jediná varianta, která nebyla možná, spočívala v tom, že vinný manžel nemohl žádat výživné po nevinném manželovi.³²⁴ Zákon také nebral v potaz, zda se oprávněný manžel do stavu, kdy si nemohl hradit vlastní potřeby, dostal sám, anebo z jiných důvodů.³²⁵

Pokud byl nárok na výživné oprávněnému přiznán soudně, anebo bylo uznáno povinným manželem, nezanikl tento nárok ani smrtí povinného manžela.³²⁶ Taková úprava je od dnešní právní úpravy odlišná, jelikož vyživovací povinnost povinného bývalého manžela

³²¹ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 138-139.

³²² § 34 odst. 1 a odst. 2 v původním znění ZPR.

³²³ RUBEŠ, Josef. *Majetkové poměry mezi manžely po 1. lednu 1950, zejména s ohledem na zákonné majetkové společenství*, *Právník*. 1950, ročník 89, s. 30.

³²⁴ Viz tamtéž.

³²⁵ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 141.

³²⁶ § 34 odst. 3 věta první v původním znění ZPR.

zaniká s jeho smrtí.³²⁷ Druhé pravidlo, které zavedl ZPR o zániku výživného, bylo takové, že oprávněný manžel ztratil nárok na výživné při vstupu do nového manželského svazku.³²⁸ Tato právní úprava byla zachována i v dnešním právním řádu.³²⁹

Řízení o nároku na úhradu osobních potřeb, respektive nároku na výživné, bylo možné podat buď samostatně nebo společně s návrhem na rozvod.³³⁰ Pokud byly nároky podány odděleně, bylo možné, aby soud v rámci hospodárnosti řízení spojil.³³¹ Výše zmíněná ustanovení o výživném rozvedených manželů se dala uplatnit i na poměry mezi bývalými manžely, kteří byli rozloučeni dle předchozí právní úpravy. Podle názorů dobové jurisprudence měla tato ochrana napravit nespravedlnosti, které vznikly v minulosti při rozloučení manželských společenství.³³²

Řízení o rozvodu se zahajovalo buď písemným návrhem nebo ústně do protokolu. Návrh na zahájení řízení bylo možné vzít zpět i během odvolacího řízení.³³³ Soudce postupoval z úřední povinnosti při zjišťování materiální pravdy o hlubokém a trvalém rozvodu a případných překážkách rozvodu. Oba manželé byli účastníky řízení, stejně jako je tomu dnes (nejedná se o odpůrce a navrhovatele).³³⁴ Soud podroboval oba účastníky výslechu,³³⁵ avšak shodná vůle manželů nepostačovala jako důkaz rozvratu. A jak bylo zmíněno výše, soud musel zkoumat všechny skutečnosti s rozvratem spojené (především zájem nezletilého dítěte).³³⁶

Na rozdíl od dnešní právní úpravy, kdy soud rozhoduje na základě stavu v době podání návrhu, právní úprava dle OSŘ 1950 počítala se stavem v době vynesení rozhodnutí.³³⁷ Soud tedy bral v potaz i skutečnosti, které se staly až v průběhu řízení. To mohlo mít vliv na zásadu právní jistoty, která je dnes součástí procesních principů. Proti výroku o rozvodu manželství nebylo přípustné odvolání, ale pouze stížnost.³³⁸ Odvolání však bylo možné podat proti výroku

³²⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 763 [Zánik práva na výživné]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), s. 447.

³²⁸ § 34 odst. 3 věta druhá v původním znění ZPR.

³²⁹ § 763 OZ 2012.

³³⁰ § 243 v původním znění OSŘ 1950.

³³¹ Viz tamtéž.

³³² SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 141.

³³³ § 234 v původním znění OSŘ 1950.

³³⁴ § 231 v původním znění OSŘ 1950.

³³⁵ § 233 v původním znění OSŘ 1950.

³³⁶ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 112-113.

³³⁷ § 150 v původním znění OSŘ 1950

³³⁸ § 210 v původním znění OSŘ 1950

o vině,³³⁹ jelikož výrok o vině měl, jak již bylo uvedeno, zásadní právní následky pro rozvedeného manžela.

ZPR byl během své účinnosti několikrát novelizován.³⁴⁰ První novelizace, která výrazně zasáhla do právní úpravy rozvodu, proběhla po pěti letech od účinnosti ZPR. Toto zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu (dále jen jako „zákonné opatření 61/1955“), výrazně oslabilo absolutní ochranu nevinného manžela tím, že umožnilo rozvést manželství i bez souhlasu nevinného manžela za splnění několika podmínek.³⁴¹ Podmínky byly takové, že manželé spolu dlouhou dobu nežili,³⁴² zároveň společnost měla závažný zájem na povolení rozvodu. To vše za předpokladu, že se jednalo o výjimečné případy.³⁴³

Tato novela měla předcházet takzvaným mrtvým manželstvím.³⁴⁴ Když totiž nevinný manžel nedal souhlas k rozvodu před novelizací, k níž došlo přijetím zákonného opatření 61/1955, tak manželství musela trvat i nadále. To však mělo za následek, že manželé spolu sice žili v manželském svazku, ale byli si odcizeni a již nenaplňovali pravou podstatu manželství. Zákonné opatření 61/1955 se tak snažilo zavést skutečný stav do právní úpravy.

Soud však byl i nadále povinen v rámci řízení o rozvodu manželství rozhodovat se zřetelem k zájmu společnosti. Při posuzování zájmu společnosti tehdejší československá judikatura deklarovala, že je: „...nutno odsunout do pozadí i otázku příčin manželského rozvratu a věnovat pozornost především k možnosti právního uspořádání fakticky se vytvořivších nových harmonicky se vyvíjejících rodinných vztahů.“³⁴⁵ Socialistická společnost tak prostřednictvím lidových soudů upřednostňovala výchovu nové generace před zachováním nefunkčních manželských soužití. Další dvě novelizace ZPR z roku 1958 a 1959 se týkaly úpravy ustanovení o osvojení a přenesení práv při rozhodování ve věcech poručenských, avšak v rámci této diplomové práce tyto novely nejsou podstatné.³⁴⁶

³³⁹ § 172 v původním znění OSŘ 1950.

³⁴⁰ Např. zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-266>. Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-268>. Zákonem č. 59/1952 Sb., o uzavírání manželství s cizinci. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-59>. [online]. [cit. 28. 11. 2022].

³⁴¹ § 30 odst. 4 ve znění zákonného opatření 61/1955 ZPR. [online]. [cit. 28. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/22211/1/2?timeslice=28.05.1958>.

³⁴² Viz tamtéž.

³⁴³ RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, s. 60-61.

³⁴⁴ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, s. 10.

³⁴⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.3.1958, Cz 22/58.

³⁴⁶ Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-15>. Zákon č. 46/1959 Sb., o změně pravomoci soudů a o změně a doplnění některých ustanovení z odboru soudnictva a štátných notárstiev. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-46>. [online]. [cit. 28. 11. 2022].

ZPR do právní úpravy zakotvil lidově demokratické myšlenky, zásady a morální principy. Přinesl do právního řádu rovněž výraznou změnu v úpravě rozvodu v podobě jediného důvodu pro zrušení manželství: totiž hlubokého a trvalého rozvratu. Dle názoru autorky, ZPR zpřehlednil právní úpravu skončení manželství. Také unifikoval právní úpravu v rámci jednoho státu (myšlenka sjednocené právní úpravy byla již v roce 1919 a následných letech při pracích na kodifikaci občanského práva).

Avšak ZPR nadále v právním řádu ponechal zakotveny některé historické koncepce, např. přístup, kdy se při rozvodu manželství přihlíželo k vině jako k subjektivnímu hledisku a také zachoval takzvané veto nevinného manžela (které později bylo po 5 letech od účinnosti ZPR novelizováno). ZPR také upevnil postavení nezletilého dítěte při rozvodu manželství v podobě tzv. tvrdostní klauzule. Právní úprava dbala také na ochranu druhého manžela při rozvodu manželství v podobě úpravy majetkových poměrů po rozvodu manželství.

Ze zmíněné judikatury, která je výše uvedena, lze také vyčíst, že socialistický vliv se neprojevoval pouze v právních předpisech, respektive v ZPR, ale i v rozhodování soudů. Soudy tak přihlížely ke třídnímu původu. Z toho lze implikovat, že i ti, kteří se režimu nelíbili, mohli nést důsledky v rozvodovém řízení.

V průběhu 60. let 20. století došlo k upevnění socialistického režimu na československém území. To mělo za následek vydání nové ústavy a nového zákona upravující rodino-právní vztahy, které zakotvily modernější úpravu rozvodu (v podobě, jak ji zná současný právní řád) a mimo jiné prohloubily zrovnoprávnění žen v rodině.

3.2. Zákon o rodině

Téměř padesát let byl na území dřívější Československé republiky a poté po jejím rozpadu na území České republiky účinný další zákon regulující mj. zkoumané téma, totiž zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen jako „ZOR“). Tento zákon byl přijat s dalšími zákony, které prosazovaly takzvané socialistické principy v rámci rekodifikace práva v 60. letech 20. století.³⁴⁷ Snahou těchto nových zákonů bylo omezit předpisy soukromého práva a také reformovat právní oblasti po vydání nové ústavy.³⁴⁸

ZOR nahradil v rámci manželského a rozvodového práva ZPR. Občanskoprávní úprava byla zakotvena v tehdejší účinném občanském zákoníku, OZ 1964. OZ 1964 se tak používal

³⁴⁷ Jimi byly mimo jiné i zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník (dále jen jako „OZ 1964“), zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

³⁴⁸ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš.*, s. 671.

subsidiárně, respektive v případech, kdy ZOR právní poměr manželského práva neupravoval (to se týkalo především manželských majetkových právních vztahů).

V obecné části důvodové zprávy se uvádí, že zákonodárce při tvorbě ZOR tvoří rodinu a manželství na socialistických základech, přesněji řečeno, že tvoří socialistický typ manželství a rodiny. Zákonodárce také poukazyval na to, že tento proces je dlouhodobý. Funkci rodiny spatřoval v odstranění vykořisťování, zabezpečení práce pro každého, zajištění ekonomického a politického zrovnoprávnění muže a ženy.³⁴⁹

ZOR rozlišoval tři způsoby zániku manželství. Zánik manželství prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, zánik manželství smrtí jednoho z manželů a zánik manželství rozsudkem soudu o rozvodu manželství.³⁵⁰

Přestože ZOR navázal na předchozí právní úpravu ZPR a její hlavní zásady, v některých institutech se od ní výrazně odchýlil. ZOR také právní úpravu zjednodušil. Například upustil od principu zavinění, tj. subjektivního hlediska rozvodu, a rozvodové důvody objektivizoval, resp. došlo k nahrazení subjektivního hlediska (principu viny) objektivním hlediskem.³⁵¹ Jako jediný objektivní důvod rozvodu manželství byl ponechán kvalifikovaný rozvrat manželství.³⁵² Soud rozhodoval o rozvedení manželství za předpokladu: „...jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel.“³⁵³ K přechodu ze subjektivního hlediska k objektivnímu hledisku důvodová zpráva k ZOR uváděla, že soud musel zjistit při rozvodovém řízení, zda manželství má společenský účel. Rozvod sloužil k přerušení takového manželského vztahu, který byl tak narušen, že nemohl plnit společenský účel, pro který byl založen.³⁵⁴

V důvodové zprávě k ZOR bylo rovněž uvedeno, že rozvod byl považován za krajní opatření. „Jasně je v osnově vyjádřeno stanovisko společnosti, že jakékoli zlehčování nebo podněcování manželství je třeba odmítnout. Proto lze manželství skončit rozvodem jen tehdy, když tento postup má své společenské oprávnění.“³⁵⁵ Z uvedeného vyplývá, že koncept rozvodu navazoval na dřívější právní úpravu v ZPR. V ZOR byla nadto dána pravomoc státním orgánům

³⁴⁹ Rovnost mezi muži a ženami je vyjádřena již v § 1 Ústavy 5. května. [online]. [cit. 17. 8. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html. LIT32412CZ – Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině | ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. [online]. Copyright © 2022 Wolters Kluwer. Všechna práva vyhrazena. [cit. 17. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/32412/1/2>.

³⁵⁰ § 22 a násl. v původním znění ZOR. [online]. [cit. 16. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>.

³⁵¹ REIS, Ota, Dr. *Rozvést či nerozvést, Právník, 1965, ročník 104*, s. 648.

³⁵² Viz tamtéž.

³⁵³ § 24 v původním znění ZOR.

³⁵⁴ Důvodová zpráva ZOR.

³⁵⁵ Důvodová zpráva ZOR, Rozvod.

a společenským organizacím na pracovišti k preventivním zásahům za účelem udržení rodinných vztahů.³⁵⁶

V případě, že soud usoudil na základě skutkových podkladů,³⁵⁷ že rozvod manželství se přičil společenským hlediskům ohledně manželství, mohl soud návrh na rozvod zamítnout. Dále důvodová zpráva uváděla, že pomíjivý a krátkodobý nesoulad mezi manžely nebyl důvodem skončení manželství (konkrétně uváděla, že při sledování, zda manželství plní svůj společenský účel, je třeba vyčkat delší dobu).³⁵⁸

Zásahy ze strany státu, které se v rámci nedemokratického režimu odehrávaly, byly promítnuty i tím, že socialistická společnost měla právo vyjádřit názor na důvod skončení manželství. Zmíněné právo bylo doplněno povinností tento názor vyjádřit. Soud byl tak v rámci řízení o rozvodu povinen dojít k příčině toho, proč bylo manželství rozvráceno a v rozhodnutí uvést důvod skončení manželství. Případně byl povinen uvést i morální odsouzení chování jednoho, případně obou manželů.³⁵⁹

Na základě výše uvedeného lze tedy dojít k závěru, že rozvod nebyl brán jako soukromá záležitost dvou osob, které žijí společně v manželském vztahu. To vyplývalo jak ze znění ZOR, ale i z důvodové zprávy ZPR. Také lze dojít k závěru, že rozvod byla společná záležitost a tehdejší socialistická společnost, ale i stát, měly možnost do vztahu dvou lidí zasahovat. Dále z důvodové zprávy vyplývá, že manželství nebylo snadné jen tak ukončit. Zákon dával soudu celkem širokou diskreci v rámci posuzování, zda manželství rozvést nebo návrh na rozvod zamítnout. Výše zmíněné zásahy do soukromoprávní sféry osob jsou v dnešní době v podstatě nepředstavitelné.³⁶⁰ Stát v rozvodových řízeních má povinnost vystupovat jako třetí nestraní, který maximálně navádí strany řízení, poučuje je a provádí důkazy navržené stranami.

V původní právní úpravě z roku 1963 byl zánik manželství promítnut do dvou hlav v části první ZOR. Hlava IV. upravovala zánik manželství smrtí a prohlášením manžela za mrtvého. V hlavě V. byl upraven rozvod. Původně rozvodovou problematiku upravovaly § 23 až 27.

Jak již bylo uvedeno výše, jediný objektivní důvod rozvodu manželství byl uveden v původním znění § 24. Rozvrat vztahů mezi manžely musel být tak vážný, že manželství

³⁵⁶ § 23 ZOR v původním znění.

³⁵⁷ Jednalo se například o zájem nezletilých dětí na uchování dobrého rodinného prostředí nebo ochrana zájmů manžela při takzvaných starých manželstvích. Zdroj: Důvodová zpráva ZOR.

³⁵⁸ Viz tamtéž.

³⁵⁹ Viz tamtéž.

³⁶⁰ V současné právní úpravě může soud návrh na rozvod zamítnout pouze v případě takzvané tvrdostní klauzule (respektive, když jsou splněny zákonné podmínky a jeden z manželů použít tvrdostní klauzule navrhne), která chrání nezletilé plně nesvéprávné dítě manželů a manžela, který návrh na rozvod nepodal. § 755 odst. 2 OZ 2012.

nemohlo jako takové plnit společenský účel.³⁶¹ V tom samém paragrafu byly uvedeny čtyři podmínky, které zákon ukládal, aby manželství bylo možné rozvést. Podmínky byly následující: o rozvodu manželství rozhoduje soud, řízení o rozvodu se zahajuje vždy na návrh (soud není oprávněn zahájit soudní řízení ex officio), v případě zjištění, že nebyly naplněny hmotněprávní podmínky pro zrušení manželství rozvodem, nemusí soud manželství zrušit (respektive, že manželé na rozvod manželství nemají zákonné právo), a jako poslední stanovoval hmotněprávní podmínky rozvodu manželství.³⁶²

Procesní právní úprava rozvodového řízení ukládala splnění podmínky, aby mohl vůbec být zahájen rozvodový proces.³⁶³ Bylo jím obligatorní řízení o smíření manželů, upraveno v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen jako „OSŘ“). Přestože oba manželé měli na rozvodu zájem, museli podstoupit toto povinné řízení, které se také zahajovalo na návrh jednoho z manželů.³⁶⁴ Jelikož se tento typ smírčího řízení stal pouhou formalitou, byla novelou z roku 1973 příslušná ustanovení o řízení o smíření manželů zrušena.³⁶⁵

V rámci společenských, politických a kulturních změn, které souvisely s událostmi roku 1989, bylo poměrně jasné, že dojde k určitému vývoji a změně právních předpisů. Tento proces změn se nevyhnul ani manželskému právu. Novelou ZOR z roku 1998, označovanou také jako tzv. Velká novela ZOR, se zákonodárce mimo jiné snažil přiblížit evropskému standardu rozvodového zákonodárství.³⁶⁶ To mělo za následek zrušení § 23, který setrvání v manželství spojoval se společenským zájmem.³⁶⁷ Jednalo se tak o promítnutí nové ideologie státu, která již nebyla založena na nedemokratických zásadách. Rozvod se stal nadále čistě soukromou záležitostí manželů.³⁶⁸

Jako jediný legální důvod rozvodu zůstal nadále zachován kvalifikovaný rozvrat manželství, avšak byla upravena nová možnost rozvodu manželství, a to o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu.³⁶⁹ V dobové právní úpravě zákonodárce rozdělil několik variant rozvodu.³⁷⁰

³⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*, s. 119.

³⁶² ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*, s. 89.

³⁶³ RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, s. 61.

³⁶⁴ § 70 a násl. původní znění zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. [online]. [cit. 16. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99/zneni-19700101>.

³⁶⁵ RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, s. 61.

³⁶⁶ Viz tamtéž, s. 62.

³⁶⁷ § 23 ZOR ve znění Velké novely ZOR. [online]. [cit. 24. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94/zneni-19980801>.

³⁶⁸ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 35.

³⁶⁹ Srovnání původního textu ZOR a textu ZOR po novele č. 91/1998. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94> a <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94/zneni-19980801>. [online]. [cit. 17. 8. 2022].

³⁷⁰ § 24a ZOR.

Prvním typem rozvodu byl rozvod se zjišťováním příčin rozvratu (takzvaný sporný rozvod).³⁷¹ Jednalo se tak o navázání na právní úpravu před Velkou novelou ZOR.³⁷²

Druhým způsobem rozvodu byl rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (neboli konsensuální/smluvený/nesporný rozvod). Nesporný rozvod měl zjednodušit proces rozvodu v případech, kdy se druhý z manželů přidal k návrhu na rozvod. Zákonodárcem byla stanovena zákonná domněnka existence rozvratu (v případě, že byly splněny zákonem stanovené podmínky³⁷³, soud nezkoumal existenci ani příčiny rozvratu a manželství rozvedl).³⁷⁴

Konečný třetí způsob rozvodu byl tzv. ztížený rozvod.³⁷⁵ Jednalo se o takzvanou tvrdostní klauzuli, která se projevovala tím, že soud vyhověl druhému manželovi, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a jemuž byla způsobena zvláště závažná újma, a manželství nerozvedl.³⁷⁶ Převážně se mělo jednat o újmu osobní.³⁷⁷ V takových případech soud nevyhověl návrhu na rozvod, pokud mimořádné okolnosti svědčily ve prospěch zachování manželství.³⁷⁸ Mimořádné okolnosti byly spatřovány ve věku či zdravotním stavu manžela. Taková právní úprava měla vyjadřovat mravní postoj společnosti a ochraňovat toho manžela, který se důvodně a oprávněně rozvodu bránil.³⁷⁹ Tzv. tvrdostní klauzule měla chránit ekonomicky slabšího manžela a měla napomoci k tomu, aby finančně oprávněného manžela zabezpečila.³⁸⁰ V případech, kdy manželé spolu nežili po dobu tří let, soud manželství rozvedl za podmínek stanovených v § 24 ZOR.

Sametová revoluce v roce 1989 měla za následek mnoho změn, převážně společensko-politických. Nové demokratické zřízení země mělo také za následek, že došlo ke změně právních předpisů, přičemž se z právní úpravy mimo jiné vypouštěly ideologické názory. Novely se dočkal i ZOR necelých deset let po pádu komunistického režimu. Rozvodovost, na rozdíl od ostatních institutů, neměla po roce 1989 tendence k větším výkyvům.

³⁷¹ PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 40. ISBN 978-80-7380-139-7.

³⁷² HENYŠ, Jaromír, Mgr. *Novela zákona o rodině přináší významné změny* [online]. 5. 8. 1998. [cit. 24.11.2022]. Dostupný z: <https://archiv.hn.cz/c1-957460-novela-zakona-o-rodine-prinasi-vyznamne-zmeny>.

³⁷³ Souhlas druhého manžela s rozvodem, předložená dohoda o vypořádání majetkových vztahů, povinností a práv společného bydlení, dohoda o úpravě případné výživovací povinnosti, pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, manželství trvající minimálně jeden rok, oddělené žití manželů nejméně šest měsíců. Zdroj: ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 36.

³⁷⁴ § 24b ve znění Velké novely ZOR. Viz tamtéž, s. 36-37.

³⁷⁵ HENYŠ, Jaromír, Mgr. *Novela zákona o rodině přináší významné změny*. [online]. [cit. 24.11.2022].

³⁷⁶ § 23b ve znění Velké novely ZOR.

³⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. s. 87. ISBN 978-80-7400-061-4.

³⁷⁸ § 24b ZOR. [online] [cit. 17. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94/zneni-19980801>.

³⁷⁹ *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha: Linde, [199-]-2011. s. 61. ISBN 978-80-87212-96-7.

³⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář*, s. 88.

Počet rozvodů manželství se stupňovitě zvyšoval již v předchozích letech.³⁸¹ Velká novela ZOR z roku 1998 měla v praxi za následek výrazný pokles počtu rozvodů. Dle Českého statistického úřadu bylo v roce 1996 rozvedeno 33 113 manželství. Následně v roce 1999 bylo rozvedeno 23 657 manželství. Tedy během tří let došlo k poklesu o téměř deset tisíc rozhodnutí soudu v rámci rozvodových řízení, přičemž výše uvedená čísla jsou srovnatelná s rokem 1979. Nad hranici 30 000 rozhodnutí o rozvodech se pak Česká republika dostala v roce 2022.³⁸² Pokles rozvodů po roce 1998 byl spojen s důležitou změnou právní úpravy rozvodů (zásadní změna podmínek pro rozvod manželství s nezletilými dětmi) a také s postojem soudců.³⁸³

Autorka si je vědoma toho, že v rámci této diplomové práce je ZOR mimo časově určený rámec. Jeví se však jako důležité propojit dvě etapy právní úpravy týkající se rozvodu. ZPR byl nahrazen modernějším ZOR, který ponechal jediný rozvodový důvod. Kvalifikovaný rozvrat manželství byl tak promítnut i do dnešní právní úpravy. O současné právní úpravě rozvodového práva pojednává následující kapitola.

³⁸¹ Český statistický úřad. *Obrat v rozvodech*. [online]. [cit. 20. 1.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/0b00225862>.

³⁸² Český statistický úřad. *Století statistiky, ČR v číslech, Sňatky a rozvody*. [online]. [cit. 24.11.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>.

³⁸³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*, s. 119.

4. Právní úprava skončení manželství v současném právním řádu

4.1. Právní úprava rozvodu v současném OZ 2012

Rozvod se v rámci právní úpravy v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, řadí pod zánik manželství za života manželů. Rozvod nastává podle dnešní úpravy dnem nabytí právní moci rozsudku, kterým se manželství rozvádí. V rámci právní teorie jde o způsob zániku manželství na základě rozhodnutí soudu.³⁸⁴ Jeho vývoj a právní úprava se v posledních tři sta letech velmi zjednodušila a zrovnoprávnila. Současnou právní úpravu rozvodu ovlivňují společenské hodnoty, kulturní tradice a také politické faktory.³⁸⁵

OZ 2012 jako komplexní soukromoprávní kodex, který obsáhl i materii v rodinných a manželských věcech a nahradil tak ZOR, se zásadně neliší od právní úpravy, na kterou navázal (respektive změny jsou pouze formulační).³⁸⁶ Nadále jediným rozvodovým důvodem, jak již bylo uvedeno výše, je kvalifikovaný rozvrat manželství. Kvalifikovaný rozvrat manželství se vyznačuje hlubokým, trvalým a nenapravitelným rozvratem manželského soužití a jeho obnova nelze očekávat.³⁸⁷ Rozvod manželství však již není jediným způsobem zániku manželství za života manželů. Vedle rozvodu se do OZ 2012 také dostal způsob zániku manželství změnou pohlaví (o tomto způsobu mimo jiné pojednává následující podkapitola).

Z dikce, kterou OZ 2012 používá pro charakteristiku kvalifikovaného rozvratu, je možné učinit závěr, že onen objektivní důvod musí být stanoven nejen jeho délkou a intenzitou, ale i jeho nemožností obnovení v budoucnu. Hlubokým rozvratem se rozumí, že se dotýká samotné podstaty manželství, kdy manželé odmítají žít spolu tak, jak spolu manželé žijí. Trvalý rozvrat je definovaný delším trváním. Zákonodárce tak stanovil dobu delší alespoň soustavných šesti měsíců, kdy manželé odmítají spolu sdílet manželství.³⁸⁸ Posledním charakteristickým bodem je nenapravitelný rozvrat. V takovém případě nelze očekávat nápravu manželství.³⁸⁹

Skutečnost, zda manželé spolu žijí či nežijí, se neváže na fakt, zda spolu manželé žijí v jednom bytě či vedou rodinnou domácnost. Z různých důvodů (studijních či pracovních) mohou manželé bydlet i odděleně, a přitom společně žít. Společné soužití se charakterizuje

³⁸⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. s. 189. ISBN 978-80-7502-046-8.

³⁸⁵ PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*, s. 39.

³⁸⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. § 755 [Kvalifikovaný rozvrat manželství]. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J., FRINTA, O., FRINTOVÁ, D., NOVÁ, H., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 24. 8. 2022]. ASPI_ID KO89_b2012CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

³⁸⁷ § 755 OZ 2012.

³⁸⁸ § 757 OZ 2012.

³⁸⁹ Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975), ASPI.

společným sdílením svých zájmů, potřeb, radostí, problémů, společného trávení volného času, péče o druhého manžela, společné nakládání s finančními prostředky a další.³⁹⁰ Absence společného soužití se jeví jako jeden z nejběžnějších argumentů rozvádějících se manželů (z něhož lze následně usuzovat rozvrat manželství). Praktický význam chybějícího společného soužití hraje následně roli při naplňování podmínek tzv. tvrdostní klauzule,³⁹¹ nebo při rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu.³⁹²

Tak, jak rozlišoval ZOR dvě formy rozvodu, je rozlišuje i OZ 2012. Jedná se o rozvod se zjišťováním příčin rozvratu (také jako sporný rozvod) a o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (také jako nesporný rozvod). V případě sporného rozvodu soud musí vždy existenci rozvratu zjišťovat, v nesporném rozvodu tak činit nemusí.

Nutno ještě dodat, že nynější právní úprava s jediným rozvodovým důvodem připouští přecházení mezi oběma variantami rozvodu. Je možné, že soudní rozvodové řízení začne jako sporné a v průběhu soudního procesu se manželé dohodnou a z rozvodového řízení se stane nesporný rozvod. To může platit i opačně (respektive z nesporného rozvodu se stane sporný).³⁹³

Od jediného rozvodového důvodu je potřeba odlišovat příčiny rozvratu vztahů mezi manžely. Ty mohou být jak subjektivní, tak objektivní. Zákonodárce také neuvádí, zda příčiny rozvratu mají spočívat v porušení manželských povinností či v jiných okolnostech.³⁹⁴

4.1.1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, tzv. sporný rozvod

Jak již bylo napsáno výše, česká právní úprava zná dvě formy rozvodu: rozvod sporný a nesporný. Od nesporného rozvodu se sporný odlišuje zásadně tím, že se zjišťují příčiny rozvratu manželství.

Současná právní úprava sporného rozvodu navázala na předešlou právní úpravu.³⁹⁵ V rámci sporného rozvodu musí manžel, který podává žalobu na rozvod manželství, tvrdit a dokazovat existenci kvalifikovaného rozvratu manželského soužití.³⁹⁶ Soud na základě těchto tvrzení a dokazování zjišťuje jak existenci kvalifikovaného rozvratu, tak zejména jeho příčiny.

³⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). s. 109. ISBN 978-80-7400-644-9.

³⁹¹ § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012.

³⁹² § 757 odst. 1 písm. a) OZ 2012, HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 758 [Absence manželského či rodinného soužití]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, s. 437.

³⁹³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceďa rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. *Právo prakticky*, s. 57. ISBN 978-80-7598-711-2.

³⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 109.

³⁹⁵ Srov. § 756 OZ 2012 a § 24 ZOR.

³⁹⁶ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 57.

Důvody, za jakých lze podávat návrh na zahájení řízení o rozvodu, mohou být všelijakého charakteru: subjektivní (nevěra, neshoda zájmů a povah)³⁹⁷ i objektivní (neplodnost). Zde je potřeba znovu uvést, že soudce nezjišťuje vinu jednoho z manželů na rozvodu, ale pouze co vedlo k rozvratu manželství. Zjištění o existenci rozvratu a jeho příčin je soudce povinen uvést do odůvodnění rozhodnutí o rozvodu. Takováto zjištění následně mohou zásadně ovlivnit následující vypořádání manželských vztahů (vypořádání společného jmění manželů, rozhodování o bydlení nebo výživném). Rozsudkem, který nabyl právní moci, dochází ke zrušení manželství a změně osobního statutu manželů na rozvedený/á.

Soudce má mimo jiné i zákonnou povinnost pokusit se obě strany smířit.³⁹⁸ Jedná se spíše o formální stránku věci, která nepatrně připomíná obligatorní smírčí řízení, které bylo povinné podstoupit před podáním návrhu na rozvod do novely ZOR v roce 1973. Během soudního řízení je sice možné navrhnout svědky a provádět důkazy, avšak to se děje spíše výjimečně. Po rozsudku o rozvedení manželství je povinnost nejpozději do tří let vypořádat společné jmění manželů.³⁹⁹

V rámci advokátní praxe se autorka stále setkává s případy, kdy se jeden z manželů rozvést nechce. Ať už z důvodů majetkových, rodinných či společenských („co by na to řekli lidé“). Soud v těchto případech musí postupovat s nejvyšší opatrností a důsledností. Sporné řízení je mimo časové náročnosti, také náročnější ekonomicky (o to více, pokud se vedou spory o úpravě poměrů k nezletilým). Je někdy až zarážející, kolik finančních prostředků jsou rozvádějící se manželé ochotni vynaložit na právní zástupce například při vypořádání SJM. Přestože dospět k domluvě vždy nemusí být lehké a příjemné, tak z pohledu autorky je to snadnější cesta než procházet zpravidla bolestivým, časově a ekonomicky náročným sporným rozvodem.

4.1.2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, tzv. nesporný rozvod

I u druhé formy rozvodu navázal současný OZ 2012 na dřívější úpravu v ZOR.⁴⁰⁰ Tento mladší způsob rozvodu manželství nastává za předpokladu splnění zákonných podmínek, a to bez zjišťování příčiny rozvratu manželství. Soud musí, stejně jako u sporného rozvodu, zjišťovat existenci rozvratu. V případě zjišťování příčin mu však postačí shodná tvrzení manželů o existenci kvalifikovaného rozvratu.⁴⁰¹

³⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 112.

³⁹⁸ § 389 odst. 2 ZŘS.

³⁹⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*, s. 58.

⁴⁰⁰ Srovnání § 757 OZ 2012 a § 24a ZOR.

⁴⁰¹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 57.

Předpokladem pro nesporný rozvod je podle současné právní úpravy souhlas obou manželů s rozvodem. Návrh na zahájení řízení podávají manželé společně, případně se k návrhu druhý manžel připojí.⁴⁰² Dle praxe soudů se tento návrh považuje za společný návrh. Takový výklad potvrzuje i rozhodnutí Okresního soudu v Pardubicích ze dne 26. srpna 2014, sp. zn.: 18C 110/2014, který stanovil: „*Připojením se druhého manžela k návrhu na rozvod manželství, považuje se takovýto návrh na rozvod za návrh společný dle § 384 zákona o zvláštním řízení soudním.*“⁴⁰³

Soud může manželství rozvést pouze po splnění taxativně stanovených podmínek, které jsou uvedeny v § 757 OZ 2012. Na rozdíl od ZOR je v OZ 2012 zpřesněna činnost soudu, který je povinen posoudit tvrzení manželů o rozvratu manželství a posoudit jejich záměry co do jejich pravdivosti.⁴⁰⁴ Z této formulace ustanovení lze vyčíst, že soudce je povinen při zjišťování pravdivosti tvrzení manžele vyslechnout, jelikož bez jejich výsledku nelze posoudit, zda jsou jejich tvrzení pravdivá. Také se tím pádem předpokládá, že oba manželé musejí být při řízení přítomni.⁴⁰⁵ To se může zdát nadbytečné, jelikož návrh na rozvod manželství podávají oba manželé, respektive se druhý z manželů k návrhu připojuje. Z toho lze usuzovat, že oba manželé mají úmysl manželství ukončit a jejich přítomnost u soudu se jeví jako nadbytečná.

Je potřeba uvést, že podmínky, při jejichž splnění soud manželství rozvede, musejí být podle stávající úpravy splněny kumulativně, v opačném případě soud manželství nerozvede dle ustanovení o nesporném rozvodu, ale bude muset použít ustanovení o sporném rozvodu (což má za následek zkoumání příčin rozvratu manželství a takzvaného praní špinavého prádla na veřejnosti).⁴⁰⁶ Dále je také potřeba uvést, že podmínky k nespornému rozvodu musejí být splněny ke dni zahájení rozvodového řízení. Právní úprava v ZOR a OSŘ v původním znění připouštěla i variantu, že podmínky musely být splněny až ke dni vydání rozhodnutí.⁴⁰⁷

První podmínkou je společný návrh manželů na zahájení řízení. Manželé podávají návrh na zahájení řízení společně, případně tak, že se druhý z manželů k návrhu připojí. Tato podmínka je procesního charakteru. Oba manželé jsou v řízení o rozvod účastníky řízení.⁴⁰⁸

Následující podmínka je časového charakteru. Manželské soužití muselo trvat déle než jeden rok a manželé spolu více jak šest měsíců nežijí.⁴⁰⁹ Zde se zákonodárce snaží

⁴⁰² § 384 ZŘS.

⁴⁰³ Rozhodnutí Okresního soudu v Pardubicích ze dne 26. srpna 2014, sp. zn.: 18 C 110/2014. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/4/259635/1/2>.

⁴⁰⁴ Srovnání § 757 OZ 2012 a § 24a ZOR.

⁴⁰⁵ § 757 OZ 2012.

⁴⁰⁶ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*, s. 675.

⁴⁰⁷ § 757 OZ, ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 58.

⁴⁰⁸ § 386 ZŘS.

⁴⁰⁹ § 757 odst. 1 písm. a) OZ 2012.

předcházet neuváženým sňatkům či neuváženým rozvodům. To však nevylučuje, že manželství trvající méně, než rok není možné rozvést. V takovém případě by soud však postupoval dle ustanovení o sporném rozvodu.⁴¹⁰ Prokázání, že manželství trvalo déle, než jeden rok je zpravidla vyřešeno předložením oddacího listu. Netvoření rodinného soužití bude soud zkoumat výsledkem účastníků řízení (manželů) a případně i dalších svědků.⁴¹¹

Pokud mají manželé nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, je další podmínkou dohoda na úpravě poměrů tohoto dítěte před a po dobu rozvodu. Tato podmínka je ještě umocněna tím, že soud musí tuto dohodu schválit.⁴¹² Jedná se o řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.⁴¹³ Soud v řízení o rozvod také zkoumá zájem nezletilého. „*Pokud manželé splní podmínky uvedené v ustanovení § 757 občanského zákoníku a není shledán rozpor se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti; soud manželství rozvede.*“⁴¹⁴ Úprava poměrů k nezletilému dítěti se týká úpravy péče, styku a výživného. Současná právní úprava zná péči výlučnou, střídavou či společnou.⁴¹⁵ V případě svěřeni nezletilého do výlučné péče jednoho z rodičů se v rámci dohody upravuje styk s druhým rodičem. Shoda mezi rodiči musí být i ohledně výše výživného. Vyživovací povinnost se může týkat pouze jednoho manžela nebo obou. Soud se může od dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým odchýlit. To za předpokladu, že to vyžaduje zájem nezletilého.⁴¹⁶

Třetí podmínkou je smluvní vypořádání manželů. Jedná se o tři dohody v rámci rozvodu, kterými jsou: dohoda o úpravě majetkových poměrů po rozvodu manželství, dohoda o bydlení pro dobu po rozvodu a dohoda o výživném pro některého manžela pro dobu po rozvodu.⁴¹⁷ Přičemž dohoda o výživném rozvedeného manžela není dle dikce zákona obligatorní.⁴¹⁸

Dohoda o úpravě majetkových poměrů a dohoda o úpravě bydlení jsou obligatorními podmínkami nesporného rozvodu. Dohoda o úpravě majetkových poměrů se týká dohody ohledně společného jmění manželů. V případech, že by však manželství existovalo v režimu odděleného jmění manželů nebo by bylo společné jmění zrušeno soudem, manželé předloží

⁴¹⁰ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Řtš*, s. 675.

⁴¹¹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*, s. 201.

⁴¹² § 906 odst. 2 OZ 2012.

⁴¹³ § 466 a násl. ZŘS.

⁴¹⁴ Rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-jih ze dne 19. června 2014, sp. zn.: 19 C 81/2014. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/4/258723/1/2>.

⁴¹⁵ § 907 OZ 2012.

⁴¹⁶ § 906 OZ 2012.

⁴¹⁷ § 757 odst. 1 písm. c) OZ 2012.

⁴¹⁸ „*manželé se dohodli [...] a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.*“ Zdroj: § 757 odst. 1 písm. c) OZ 2012

nebo označí o těchto skutečnostech soudu důkazy.⁴¹⁹ Jak bylo uvedeno výše, smluvní vypořádání obligatorně obsahuje také dohodu o úpravě bydlení. V případě vzniku manželství, druhému manželovi vzniká právo bydlení v domě či bytě, ke kterému má první z manželů výhradní právo.⁴²⁰ V tomto případě se tedy jedná o vypořádání právního titulu bydlení. Pokud by manželé neměli společnou rodinnou domácnost, tak se bude jednat pouze o prohlášení této skutečnosti v dohodě.⁴²¹

Poslední kumulativní podmínka pro nesporný rozvod je formálního charakteru. Výše zmíněné smluvní vypořádání manželů musí být v písemné formě a s úředně ověřenými podpisy.⁴²²

Podstatou právní úpravy nesporných rozvodů je poskytnout manželům důstojný rozchod a v rámci něho současně vyřešit všechny jeho právní následky (ke společným dětem, společnému bydlení a společnému jmění manželů). Proti rozhodnutí o rozvodu manželství, které je vydáno v nesporném řízení, není přípustný opravný prostředek. „*Jestliže bylo vyhověno společnému návrhu na rozvod manželství, není dle § 395 zákona o zvláštním řízení soudním proti rozsudku odvolání přípustné.*“⁴²³

Na závěr je třeba ještě zdůraznit, že rozvod bez zjišťování příčin rozvratu je založen na principu kvalifikovaného rozvratu (tudíž musí být prokázán trvalý, hluboký a nepřekonatelný rozpor). Nejedná se tudíž o rozvod postavený na principu dohody mezi manžely.⁴²⁴ Hmotněprávní následky nesporného rozvodu jsou mimo změny statutu, respektive zrušení manželství, také vypořádání zásadně všech bytových a majetkových záležitostí (k tomuto vypořádání u sporného rozvodu nedochází).⁴²⁵

4.1.3. Právní následky rozvodu

V rámci komplexnosti rozvodové problematiky je potřeba uvést i jeho právní následky. Jeden z nejhlavnějších následků při zrušení manželství rozvodem je statusová změna manželů. Z označení manžel/ka se bývalým manželům mění statut na rozvedený/á. S takovými změnami

⁴¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 757 [Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), s. 434.

⁴²⁰ Právo bydlení za trvání manželství | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky.* [online]. Copyright © 1999. [cit. 27. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/pravo-bydleni-za-trvani-manzelstvi>.

⁴²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 757 [Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu].

⁴²² § 757 odst. 2 OZ 2012.

⁴²³ Rozhodnutí Okresního soudu Pardubice sp.zn.: 18 C 110/2014,

⁴²⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 112.

⁴²⁵ Viz tamtéž, s. 114.

právní řád spojuje mnoho konsekvencí, které jsou spatřovány v různých právech a povinnostech (jedná se jak o osobní, tak i o majetkové povinnosti a práva). Právní následky by se daly rozdělit do tří kategorií: právo změnit si příjmení po rozvodu manželství, majetkové povinnosti a práva, bydlení po rozvodu manželského svazku.

V případě příjmení rozvedeného manžela může rozvedený manžel, který přijal příjmení druhého manžela, do šesti měsíců (lhůta běží od právní moci rozsudku o rozvodu manželství) po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že své původní příjmení přijímá zpět.⁴²⁶ Po oznámení matričnímu úřadu, matriční úřad změnu příjmení provede. Matriční úřad má zákonnou povinnost změnu příjmení provést a nemůže tuto změnu odmítnout (tento úřad bere oznámení pouze na vědomí po doručení jednostranného právního jednání příslušnému matričnímu úřadu). Tato úprava byla převzata ze ZOR, avšak lhůta byla prodloužena z jednoho měsíce na šest měsíců.⁴²⁷ Rozvedenému manželovi je dána možnost si změnit příjmení na své původní, respektive příjmení, které měl v okamžiku uzavření manželství. Nebo v případě používání obou příjmení, začne zase používat pouze své původní.⁴²⁸

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manželi je snahou o vyrovnání ekonomických rozdílů, které vznikly v rámci manželství, a do budoucna zamezit, aby se výrazně po rozvodu manželství lišila životní úroveň bývalých manželů. Ustanovení o vyživovací povinnosti mezi bývalými manžely jsou založeny na principu solidarity a ochrany slabší strany. Zákonodárce tak chrání manžela, který není schopen sám se živit, a tato jeho neschopnost má původ v manželství anebo v souvislosti s ním. K těmto dvou podmínkám přistupuje ještě jeden předpoklad, který je spatřován v tom, zda je spravedlivé žádat výživné na druhém manželovi.⁴²⁹

Soud při rozhodování o výživném a jeho výši musí vzít i v úvahu zákonná hlediska. Dle § 760 odst. 2 OZ 2012 jsou jimi například délka trvání manželství, zda si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem, zda se rozvedený manžel nedopustil vůči druhému manželovi činu povahy trestného činu aj. Zákon také pojednává o sankčním výživném, které je stanoveno na základě zvláštních předpokladů. Těmito předpoklady jsou, že o výživné žádá manžel, který rozvrat převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil. Tomuto manželovi byla způsobena rozvodem závažná újma a současně neexistuje jednání, které by splňovalo znaky domácího násilí.⁴³⁰

⁴²⁶ § 779 OZ 2012.

⁴²⁷ Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975), ASPI.

⁴²⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 120-121.

⁴²⁹ § 760 odst. 1 OZ 2012, HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 762 [Tzv. sankční výživné]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975), s. 445.

⁴³⁰ Viz tamtéž.

Soud o rozsahu vyživovací povinnosti rozhoduje přiměřeně.⁴³¹ Zákon také dává přednost dohodě manželů.⁴³² Dle důvodové zprávy k OZ 2012 se předpokládá, že se manželé dohodnou jak na vyživovací povinnosti, tak i na výši a způsobu jejího plnění. Vyživovací povinnost může být plněna opakovaně, případně jako jednorázové plnění. V případě, že se bývalí manželé nedohodnou, soud rozhoduje podle generálních pravidel (zváží potřeby, schopnosti a možnosti oprávněného manžela, jeho majetkové poměry, a v potaz vezme i dobré mravy).⁴³³ Pokud se však jedná o sankční výživné, soud musí rozsah výživného stanovit tak, aby manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Soud o výživném rozhoduje jen po dobu okolnostem přiměřenou, nejdéle na dobu tří let od rozvodu.⁴³⁴

Vyživovací povinnost mezi manželi zaniká také tehdy, když bývalý manžel uzavře nové manželství, popřípadě registrované partnerství.⁴³⁵ Nelze spravedlivě požadovat vyživovací povinnost po rozvedeném manželovi, když je oprávněný manžel již v novém svazku. Při vstupu do nového statusového svazku vzniká původně oprávněnému manželovi vyživovací povinnost v rozsahu stejné životní úrovně s novým partnerem.⁴³⁶ Sankční výživné zaniká uplynutím doby stanovené soudem, nejdéle do tří let od rozvodu manželství.⁴³⁷ Pokud se manželé dohodnou na jednorázovém plnění, vyživovací povinnost zaniká poskytnutím takzvaného odbytného.⁴³⁸ Z povahy věci vyživovací povinnost zaniká také v případě, kdy povinný manžel zemře, a to i přes to, že to zákon nezmiňuje. Vyživovací povinnost na dědice nepřechází.⁴³⁹

Vyživovací povinnost je jedním z důležitých institutů v rámci rozvodového práva. V praxi se můžeme setkávat se situacemi, kdy jeden z manželů je na úkor zajišťování rodinných záležitostí a výchově dětí omezen ve výdělečné činnosti. Po rozvodu manželství pak tento manžel může disponovat omezenými finančními prostředky. Také se to může dotknout jeho pracovní kariéry, kdy se mu v podstatě ztratí několik let pracovního postupu a pracovních příležitostí.

Poslední uvedený právní následek se týká bydlení po rozvodu manželství. Zákonodárce upravuje ochranu manžela po rozvodu i v rámci bydlení. Případná dohoda má přednost před

⁴³¹ § 760 odst. 1 OZ 2012.

⁴³² § 761 odst. 1 OZ 2012.

⁴³³ Důvodová zpráva k OZ 2012. [online]. [cit. 28. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/38253/1/2>.

⁴³⁴ § 762 odst. 1 OZ 2012.

⁴³⁵ § 763 OZ 2012.

⁴³⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 763 [Zánik práva na výživné]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), s. 447.

⁴³⁷ § 762 odst. 1 OZ 2012.

⁴³⁸ § 761 odst. 1 OZ 2012.

⁴³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin. § 763 [Zánik práva na výživné].

rozhodnutím soudu. Pojem dohoda zahrnuje předmanželskou smlouvu, předrozvodovou smlouvu i smlouvu, které je uzavřená po rozvodu manželství. Pokud se však manželé nedohodnou, rozhoduje v rámci sporného řízení soud.⁴⁴⁰

Soud posuzuje konkrétní případy dle konkrétních majetkových práv manželů. Může se jednat o spoluvlastnictví v rámci společného jmění manželů, podílové spoluvlastnictví, takzvané právo bydlení manžela, společné závazkové právo či jiné právo na bydlení (například věcné právo či odvozené právo od třetích osob). Soud tak může nařídit opuštění bytu nebo domu jednomu z manželů, náhradu za ztrátu konkrétního práva či náhradu bydlení. Při rozhodování soud bere v potaz, popřípadě vypořádává práva a povinnosti ohledně bydlení komplexně v rámci vypořádání společného jmění manželů, stanovení vyživovací povinnosti či svěření péče o nezletilé dítě. Soud v rámci svého rozhodování postupuje co možná nejspravedlivěji a zároveň chrání práva bývalých manželů a třetích osob.⁴⁴¹

Výše zmíněné právní následky rozvodu se převážně týkají majetkových otázek po rozvodu manželství. Zákonodárce tak v jisté míře chrání jednoho z manželů, aby po rozvodu manželského společenství byl alespoň do jisté míry nějakým způsobem zajištěn. Z toho samozřejmě mohou následně vyplývat rozpory mezi bývalými manžely. Případy, kdy povinný manžel neplní svoji povinnost a nehradí výživné druhému manželovi, mohou vést k vykonávacímu či exekučnímu řízení.

4.2. Zánik manželství v OZ 2012 jinak než rozvodem

Rozvod není jedinou možností, jak může manželství v nynější právní úpravě skončit. Pro úplnost a vyčerpání tématu se proto tato práce v této podkapitole bude zabývat i jinými způsoby, jak může manželství zaniknout.

Zákonodárce v OZ 2012 ohledně zániku manželství uvádí, že manželství zaniká pouze ze zákonem stanovených důvodů.⁴⁴² Jak a za jakých okolností může manželství zaniknout však není v OZ 2012 upraveno uceleně. Možnosti zániku manželství však můžeme najít v různých částech OZ 2012. Způsoby zániku manželství by se daly rozlišit na možnosti zániku manželství za života obou manželů a způsoby zániku manželství v případě smrti či prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. Do zmíněné první kategorie náleží rozvod (respektive den, kdy rozsudek,

⁴⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 125-126.

⁴⁴¹ Viz tamtéž.

⁴⁴² § 754 OZ 2012.

kterým se manželství rozvádí, nabývá právní moci) a změna pohlaví.⁴⁴³ Do způsobů zániku manželství za života obou manželů se může ještě řadit prohlášení manželství za neplatné.⁴⁴⁴

Právní teorie dále dělí způsoby zániku manželství na zánik manželství ex lege nebo zánik manželství na základě rozhodnutí soudu. Mezi zániky manželství ze zákona patří změna pohlaví, smrt a prohlášení za mrtvého. Do způsobů zániku manželství na základě rozhodnutí soudu náleží rozvod a prohlášení manželství za neplatné.⁴⁴⁵ Jelikož tyto normy upravují statusové vztahy osob, jedná se o normy kogentní (tedy nelze se od nich odchýlit). V následujících odstavcích se tato práce bude stručně zabývat jednotlivými způsoby zániku manželství.

4.2.1. Smrt

V případě smrti jednoho z manželů, zaniká manželství v okamžiku, kdy tento manžel zemřel. Smrt v OZ 2012 definovaná není, avšak právní úprava vychází z definice takzvaného transplantačního zákona.⁴⁴⁶ Smrtí se má na mysli nenávratná funkce celého mozku včetně mozkového kmene, nebo nenávratná zástava krevního oběhu⁴⁴⁷. Právní následky smrti nastávají již okamžikem smrti, nikoli činností státních orgánů po úmrtí člověka (jedná se například o ohledání těla, provedení pitvy, zápis do matriční knihy úmrtí, vystavení úmrtního listu, jako veřejné listiny).⁴⁴⁸

Manželství zaniká smrtí prvního z manželů, jak již bylo uvedeno výše, jedná se o okamžik smrti prvního z manželů. V případě smrti obou manželů, kdy nelze zjistit, který z manželů zemřel dříve, se má za to, že manželé zemřeli současně.⁴⁴⁹ Jedná se o situace, kdy nelze určit, který z manželů zemřel jako první (může se jednat například o letecké havárie, kdy je nemožné či sporné určit okamžik smrti). Nelze-li po provedení pitvy, ani po dalším šetření zjistit datum úmrtí manžela, rozhodne o datu úmrtí soud na základě oznámení matričního úřadu.⁴⁵⁰ Soud vydává rozhodnutí na základě řízení o určení data smrti dle ZŘS.⁴⁵¹

⁴⁴³ § 29 odst. 2 OZ 2012.

⁴⁴⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*, s. 189.

⁴⁴⁵ Viz tamtéž.

⁴⁴⁶ Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání, orgánů a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 22. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-285>.

⁴⁴⁷ § 2 písm. e) transplantačního zákona. Viz tamtéž.

⁴⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 107.

⁴⁴⁹ § 27 OZ 2012.

⁴⁵⁰ § 22 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. [online]. [cit. 22. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>.

⁴⁵¹ § 59 a násl. ZŘS. [online]. [cit. 22. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292#cast1>.

4.2.2. Prohlášení za mrtvého

Druhým způsobem zániku manželství je prohlášení jednoho manžela případně obou manželů za mrtvého. Zákon vymezuje dvě situace: důkaz smrti a domněnka smrti.⁴⁵²

Dále se jedná o důkaz smrti v situacích, kdy není možné fyzicky mrtvé tělo ohledat, ale je jisté, že člověk byl účasten události, z jejíchž okolností jasně vyplývá, že zemřel.⁴⁵³ V těchto případech soud vydává i bez návrhu rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého dle ZŘS.⁴⁵⁴ Takové rozhodnutí slouží jako důkaz smrti. Soud vydá rozhodnutí v případech, kdy se smrt jeví jako absolutně jistá. V rozsudku soud určí den, který platí za den smrti (to bude zpravidla den, ve kterém se stala událost, ze které je jisté, že člověk již nežije).⁴⁵⁵

Druhý způsob, jak lze prohlásit člověka za mrtvého je případ, kdy lze mít důvodně za to, že člověk zemřel. Jedná se o prohlášení člověka za mrtvého v případě domněnky smrti.⁴⁵⁶ Jde o vyvratitelnou právní domněnku a na rozdíl od důkazu smrti, kde musí být absolutní jistota smrti člověka, zde se jedná pouze o pravděpodobnost smrti.⁴⁵⁷ I v tomto řízení se postupuje dle ZŘS.⁴⁵⁸ Na rozdíl od řízení v případě důkazu smrti se řízení při domněnce smrti zahajuje pouze na návrh osoby, která na tom má právní zájem.⁴⁵⁹ Manželství zaniká ze zákona zpětně ke dni, který je v rozsudku určen jako den smrti,⁴⁶⁰ avšak účinky rozsudku nastávají až okamžikem nabytí právní moci rozsudku (respektive pozůstalý manžel může vstoupit do nového manželského svazku až po nabytí právní moci a vykonatelnosti rozsudku o prohlášení za mrtvého).⁴⁶¹

Zákon upravuje i takzvaný důkaz opaku. Případy, kdy byl člověk prohlášen za mrtvého, nevylučují důkazy, že člověk zemřel dříve, později nebo je stále na živu. Zjistí-li se, že člověk je stále naživu, soud rozsudek o prohlášení osoby za mrtvou zruší (pokud se prokáže, že člověk zemřel dříve či později, tak se rozsudek změní).⁴⁶² V těchto situacích se však manželství neobnovuje.

⁴⁵² Od prohlášení za mrtvého je potřeba odlišit prohlášení za nezvěstného, jelikož prohlášení za nezvěstného nemá statusové důsledky, tudíž rozhodnutí o prohlášení člověka za nezvěstného nemá žádný vliv na trvání manželství. Zdroj: ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*, s. 193.

⁴⁵³ § 26 odst. 2 OZ 2012.

⁴⁵⁴ § 54 a násl. ZŘS.

⁴⁵⁵ DOBROVOLNÁ, Eva. § 26 [Důkaz smrti]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 128.

⁴⁵⁶ § 71 OZ 2012.

⁴⁵⁷ Viz tamtéž.

⁴⁵⁸ § 54 a násl. ZŘS.

⁴⁵⁹ § 71 odst. 1 ZŘS.

⁴⁶⁰ § 71 odst. 2 OZ 2012.

⁴⁶¹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*, s. 192.

⁴⁶² § 57 a §58 ZŘS.

4.2.3. Změna pohlaví

Dalším způsobem zániku manželství je změna pohlaví jednoho z manželů. Jedná se o způsob zániku manželství za života obou manželů a také se jedná nový způsob zániku manželství, který vnesl do právního řádu OZ 2012. OZ 2012 tak reagoval na vývoj lékařské vědy a stav společnosti. Jedná se o zánik manželství ex lege (respektive není potřeba, aby o zániku manželství rozhodoval soud).⁴⁶³

Česká právní úprava neumožňuje provést změnu pohlaví osobě, která je v manželském svazku nebo v registrovaném partnerství či v obdobném svazku osob stejného pohlaví v cizině. Změnu pohlaví lze provést za skutečnosti, že osoba prokáže, že její manželství, respektive registrované partnerství a obdobný svazek, zaniklo.⁴⁶⁴

Před provedením změny pohlaví je také případně zapotřebí uspořádat poměry k nezletilým. Dle zákonné úpravy tedy není možné provést změnu pohlaví osobě, která dosud žije v manželském svazku. Důvodové zpráva OZ 2012 však zdůvodňuje zavedení způsobu zániku manželství změnou pohlaví. Jedná se o situace, kdy osoba žijící v manželském svazku podstoupí změnu pohlaví v zahraničí. OZ 2012 se tím tak snaží zamezit případům, aby se tuzemská praxe a právní úprava obcházela.⁴⁶⁵

V případě, že změnou pohlaví manželství zaniklo, bude mít tento zánik stejné právní následky, jako kdyby bylo manželství rozvedeno (budou se aplikovat ustanovení o výživném rozvedených manželů dle § 760 až 763 OZ 2012, úprava bydlení bývalých manželů dle § 768 až 770 OZ 2012). Manželství zanikne dnem, kdy proběhla změna pohlaví, respektive dnem, který je uveden v potvrzení vydané poskytovatelem zdravotních služeb.⁴⁶⁶

Zákonodárce v OZ 2012 však nepomýšlí na situace, kdy původní manželé, respektive registrovaní partneři, chtějí zůstat i nadále po prodělání změny pohlaví jednoho z nich ve statusovém svazku. Není teda připuštěna možnost transformace manželského svazku na registrované partnerství a naopak.⁴⁶⁷

Ze zavedení právní úpravy skončení manželství změnou pohlaví je patrné, že se zákonodárce snaží zmodernizovat právní řád a přiblížit jej ke stavu společnosti. V současnosti je běžné podstoupit změnu pohlaví. Právní úprava tak reaguje na fakt, že v České republice je

⁴⁶³ § 29 odst. 1 OZ 2012.

⁴⁶⁴ § 21 odst. 2 písm. b) zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen jako „zákon o zdravotních službách“). [online]. [cit. 24. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>.

⁴⁶⁵ Důvodová zpráva k OZ. [online]. [cit. 24. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/38253/1/2>.

⁴⁶⁶ § 23 odst. 2 zákon o zdravotních službách.

⁴⁶⁷ Komentář k OZ, *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*, 2. vydání, 2022, s. 132–135; E. Dobrovolná.

manželský svazek muže a ženy.⁴⁶⁸ Dle názoru autorky je jen otázka času, než česká právní úprava přijme ustanovení, respektive změni současné zavedení manželství, a umožni uzavírat manželství i mezi stejnopohlavními páry.

4.2.4. Prohlášení manželství za neplatné⁴⁶⁹

Posledním způsobem zániku manželství je prohlášení manželství za neplatné. Manželství se prohlašuje za neplatné, pokud manželům při vstupu do něj bránila zákonná překážka.⁴⁷⁰ Po nabytí právní moci rozhodnutí o neplatnosti manželství je potřeba manželství považovat za neuzavřené pouze v rovině statusových věcí (na „manžele“ se bude hledět jako na osoby svobodné, nikoliv rozvedené). Té osobě, která přijala jméno druhého manžela, se ex lege změni příjmení na to, které měla před uzavřením neplatného manželství.⁴⁷¹

Ve sféře majetkové a z hlediska výkonu rodičovské odpovědnosti ke společným dětem se však postupuje obdobně jako v případě rozvodu manželství.⁴⁷² Nově je do právní úpravy zakotvena dobrá víra ve věcech majetkových (nezaviněné nevědomí). Také je zakotvena náhrada majetkové a nemajetkové újmy v případech, kdy je druhému z manželů způsobena újma.⁴⁷³

⁴⁶⁸ § 655 OZ 2012.

⁴⁶⁹ Manželství, které bylo prohlášené za neplatné, se považuje za neuzavřené. Platí fikce neuzavřeného manželství.

⁴⁷⁰ § 680 OZ 2012.

⁴⁷¹ Komentář k OZ, *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 2. vydání, 2020, s. 58–59: Z. Králíčková. [online]. [cit. 24. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgbpwk5tigi3c443cl4zdamjlsl44dsx3qmy3dqmi>.

⁴⁷² § 686 OZ 2012.

⁴⁷³ Komentář k OZ, *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 2. vydání, 2020, s. 65–67. Z. Králíčková.

5. Pokus o konceptualizaci rozvodu a komparace zákonné úpravy tzv. tvrdostní klauzule a komparace řízení o rozvodu od stolu a lože a rozvodu

5.1. Konceptualizace rozvodu

Důvod rozvodu manželství je dle současné právní úpravy tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství, který je charakterizován tím, že trvalý svazek muže a ženy je trvale a hluboce rozvrácen. Jedná se o takový rozvrat daného vztahu, který nelze napravit ani zahojit. Dle literatury, právní úprava rozvodu může koncepčně pracovat se třemi způsoby rozvodu. Jejich použití a výskyt je diferenciován jak na základě historického hlediska, tak i geografického. Jedná se o rozvod manželství na základě viny, rozvod manželství na základě rozvratu a rozvod manželství na základě dohody manželů.⁴⁷⁴ Všechny tyto rozvody probíhají před soudy a manželství při nich zanikají až okamžikem právní moci rozsudku o rozvodu.

Rozvod na základě viny je forma rozvodu, která na českém území platila do roku 1964. Jedná se o subjektivní hledisko důvodu, na základě něhož mohlo být manželství legálně rozvedeno. Soud musel při rozsudku, kterým se manželství rozvádělo, přičíst vinu jednomu z manželů. Přiznání viny jednomu z manželů mělo hmotněprávní důsledky (například vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi nebo při vypořádání majetkových manželských vztahů).⁴⁷⁵

Rozvod na základě koncepce rozvratu je založen na objektivním hledisku. Přistoupením na tuto právní koncepci se opustilo od rozvodu na základě zavinění. Tento typ na území současné České republiky platí již od účinnosti ZOR.⁴⁷⁶ OZ 2012 tuto úpravu převzal a jako jediný zákonný důvod k rozvodu uvádí kvalifikovaný rozvrat manželství. U rozvodu na základě rozvratu je v některých případech potřeba zjišťovat příčiny rozvratu soudem.⁴⁷⁷

Poslední a také nejnovější koncepci rozvodu představuje rozvod na základě dohody. Tento typ dohody zpravidla musí obnášet i řešení právních následků rozvodu (například vypořádání majetkových manželských vztahů).⁴⁷⁸ Tato právní úprava byla, jak je uvedeno v této práci výše, přijata Velkou novelou ZOR v roce 1998.⁴⁷⁹ V nynější právní úpravě se tato

⁴⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*, s. 116.

⁴⁷⁵ Viz tamtéž, s. 117.

⁴⁷⁶ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 31–33.

⁴⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*, s. 117.

⁴⁷⁸ Viz tamtéž.

⁴⁷⁹ § 24a ZOR.

forma označuje za takzvaný nesporný rozvod. Avšak, jak manželství dle ZOR, tak i dle současného OZ 2012 může být rozvedeno pouze na základě rozsudku o rozvodu manželství.

Vedle soudních rozvodů však existují v některých zahraničních právních úpravách takzvané administrativní rozvody. V případě splnění stanovených podmínek o rozvodu rozhoduje správní orgán. Případně správní orgán bere pouze na vědomí shodnou vůli manželů. Manželství tak zaniká zápisem do matriční knihy.⁴⁸⁰ Tento způsob zániku manželství mají například Portugalsko či Norsko. Právní úprava administrativních rozvodů má odebrat práci soudům, zefektivnit jejich práci a také má časově a ekonomicky napomoci manželům. Zpravidla jsou tyto rozvody umožněny u manželství, ze kterých nebyly počaty či narozeny děti a manželé jsou dohodnutí na podmínkách rozvodu.⁴⁸¹

Již několik let se v České republice mluví o tom, že by nesporné rozvody po dohodě manželů řešily jiné orgány než soudy. Tudíž by se českým soudům minimálně ulehčilo. Jednou z variant je, že by rozvody řešili notáři.⁴⁸²

5.2. Překážky rozvodu – tzv. tvrdostní klauzule

Tzv. tvrdostní klauzulí zákonodárce udává podmínky, za nichž není možné manželství rozvést. V současné právní úpravě je jejím cílem ochránit dva subjekty: nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, a manžela, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma (respektive ten manžel, který žalobu na rozvod manželství nepodává).⁴⁸³ Zákon tak rozlišuje tvrdostní klauzuli na ochranu nezletilého plně nespolečného dítěte a druhého manžela. Jde o situace, kdy by byl rozvod k těmto dvou slabším subjektům nepřiměřeně tvrdý a soud tedy rozhodne o zamítnutí žádosti o rozvodu manželství. A to i přes to, že byly naplněny všechny ostatní podmínky.

Právní úprava skončení manželství v ABGB před přijetím rozlukového zákona byla založena na konfesním přístupu nerozlučitelnosti katolických manželství. „*V rozsudku, kterým se manželství prohlašuje za neplatné nebo se rozlučuje, jest vždy také rozhodnouti o tom, zda neplatností neb rozlukou manželství je vinen jeden nebo druhý manžel, zda oba anebo nikdo*

⁴⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*, s. 111.

⁴⁸¹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 62-67.

⁴⁸² *Notářská komora České republiky*. [online]. Copyright © Copyright Notářská komora České republiky. Vytvořila firma [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/vasi-notari/detail/239_540-rozvod-u-notare.

⁴⁸³ § 755 odst. 2 OZ 2012.

z nich.⁴⁸⁴ Zákodárce tak stanovil, že v rozsudku o rozluce manželství byla potřeba určit, který z manželů byl vinen.

Rozlukový zákon neumožňoval rozloučit manželství pro kvalifikovaný rozvrat manželství k žalobě manžela, který byl převážně vinen z rozvratu manželství.⁴⁸⁵ Důvodová zpráva k rozlukovému zákonu odůvodňovala zavedení tvrdostní klauzule pro to, aby kvalifikovaný rozvrat „nebyl podnětem k rozlukám nedosti důvodným.“⁴⁸⁶ Jednalo se tedy o omezení rozlukového důvodu kvalifikovaného rozvratu. Důležité je přihlídnout ke slovu „převážně“, které mělo účel: „chrániti onoho manžela, který snad jest také do jisté míry vinen, protože byl k ledačemu vyprovokován chováním druhého, ale jehož vina je druhotná, podružná vůči hlavní vině druhého. Je-li vina obou manželů přibližně stejná, žaloba každého z nich bude míti úspěch.“⁴⁸⁷

Zákon tak nevylučoval úplně vinu u žalujícího manžela. Sedláček tak uvádí, že zcela vinný manžel neměl žádné žalobní právo. Za předpokladu, že by oba manželé byli vinni, tak aktivně legitimován byl ten manžel, který byl vinen méně než žalovaný manžel. Zda byl či nebyl žalující manžel aktivně legitimován, měl povinnost předem zkoumat soud ex offio. Zjištění, zda se jednalo o vinného či nevinného manžela, bylo odlišné od výroku o vině dle § 11 zákona č. 283/1897 ř. z. Sb., o řízení ve sporných věcech manželských. Převážná vina tak mohla spočívat v subjektivním a objektivním zavinění.⁴⁸⁸

Ustanovení o překážkách rozvodu byly také v ZPR. Tvrdostní klauzule v ZPR chránila nezletilé dítě manželů v případě, že by byl rozvod manželství v rozporu se zájmem dítěte. Dále nemohlo být zrušeno manželství, o jehož rozvod žádal manžel, který rozvrat manželství výlučně zavinil (to neplatilo v případě, kdy druhý manžel projevil s rozvodem souhlas). Avšak manželé mohli být rozvedeni i bez udělení souhlasu druhého manžela v zájmu společnosti, pokud spolu manželé po dlouhou dobu nežili.⁴⁸⁹

Zaviněním se mělo na mysli: „vědomé neplnění společenských povinností vzhledem ke stávajícímu manželství.“⁴⁹⁰ Stačilo pouze povědomí manžela, že mohlo jít o porušení manželských povinností. Jednalo se o povinnosti zákonné i společenské. Zákon však

⁴⁸⁴ § 11 Nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 9. prosince 1897 č. 283/1897 ř. z. Sb., o řízení ve sporných věcech manželských.

⁴⁸⁵ § 13 lit. h) rozlukový zákon.

⁴⁸⁶ Důvodová zpráva k tisku 298 Národního shromáždění československého. [online]. [cit. dne 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0298_01.htm.

⁴⁸⁷ Viz tamtéž.

⁴⁸⁸ Rozhodnutí ze dne 31. prosince 1923, Rv I 781/23, č. 3347, zdroj: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1924-1925, ročník 5*, s. 2118.

⁴⁸⁹ § 30 odst. 2 a 3 v původním znění ZPR.

⁴⁹⁰ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, str. 110-111.

umožňoval, aby nefunkční manželství byla rozvedena za předpokladu, že nevinný manžel s rozvodem souhlasil. Vina manžela musela být výlučná, nebylo tedy možné, aby k rozvratu manželství vedly i jiné důvody.⁴⁹¹ Souhlas nevinného manžela bylo možné odvolat do právní moci soudního rozhodnutí o rozvodu manželství.⁴⁹²

Vina jednoho z manželů měla jak zákonné, tak i soudně vymezené hranice. Dle judikatury nešlo rozvést manželství bez souhlasu nevinného manžela, jehož rozvrat byl založen na vině navrhovatele proto, že měl navrhovatel nezletilé dítě z mimomanželského poměru.⁴⁹³ Vina však byla spatřována například v odsouzení mimořádného lidového soudu pro čin napomáhající fašismu,⁴⁹⁴ nebo v útěku za hranice státu a pobytem na neznámém místě.⁴⁹⁵ Totalitní ideje se tak promítly i do rozvodového důvodu trvalého a hlubokého rozvratu manželství.

Jak již bylo uvedeno výše, zákonodárce také neumožňoval rozvést manželství, kdy byl rozvod manželského soužití v rozporu se zájmem nezletilých dětí, které vzešly z manželství.⁴⁹⁶ Dle Svátka se jednalo o případy, které by měly špatný vliv na výživu a výchovu nezletilého anebo by se výživa a výchova nezletilého podstatně zhoršila. Dále Svátek uvádí, že manželé si měli být vědomi svých povinností vůči společnosti, která se projevuje ve výživě a výchově nezletilých.⁴⁹⁷

Soud tak řešil otázku zájmu dítěte v řízení samostatně, přičemž nebylo dostačující, že o výchově a výživě nezletilého bylo rozhodnuto v opatrovnickém řízení.⁴⁹⁸ To, zda byl rozvod manželství v rozporu se zájmem nezletilého, bylo otázkou skutkovou. Tato otázka se tak posuzovala na základě výslechu účastníků, jako nejlepšího možného důkazního prostředku. Na základě účastnické výpovědi tak mohlo být dostatečně zjištěné, v jakém prostředí nezletilí žili a zda v daném prostředí byl zajištěn řádný vývoj dítěte po tělesné a duševní stránce.⁴⁹⁹ Ve srovnání s právní úpravou rozlukového zákona tak tvrdostní klauzule byla nepatrně měkčí, jelikož nepožadovala úplnou vinu manžela na rozvratu manželství, ale pouze převážnou vinu manžela.

⁴⁹¹ Viz tamtéž.

⁴⁹² KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo)*, s. 114.

⁴⁹³ Rozhodnutí Karského soudu v Praze, Co XIII 311/50. Zdroj: SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 116.

⁴⁹⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze, 25 Ok 81/51. Viz tamtéž.

⁴⁹⁵ Rozhodnutí Okresního soud v Děčíně, 11 O 4/51. Viz tamtéž.

⁴⁹⁶ § 30 odst. 3 v původním znění ZPR.

⁴⁹⁷ SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 111.

⁴⁹⁸ Rozhodnutí Krajského soudu v Liberci, 8 Ok 66/51, dostupné na: SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*, s. 127.

⁴⁹⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Olomouci, 9 Ok 208/52. Viz tamtéž.

Zákonodárce si byl pravděpodobně vědom tvrdosti překážky rozvodu, proto zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu doplnil do § 30 odst. 4: „*Avšak i bez tohoto souhlasu může soud, maje na zřeteli zájem společnosti, zrušit manželství rozvodem ve výjimečných případech, jestliže manželé po dlouhou dobu spolu nežijí.*“⁵⁰⁰ Zákonodárce do těchto manželství počítal taková, která neměla žádnou naději na obnovení manželského soužití. Jednalo se tak o tzv. „mrtvá“ manželství. Počítalo se tak s tím, že jeden z manželů může fakticky žít s jinou osobou, a proto manželství nemohlo plnit společenskou funkci. Taková manželství se považovala za překážku pro vytvoření nových, a především funkčních manželských soužití. Soud tak měl povinnost při své rozhodovací praxi posuzovat, zda případný rozvod neporušuje zásadu upevňování manželství a rodiny.⁵⁰¹

Na ZPR navázal ZOR, v jehož původním znění byla tvrdostní klauzule zakotvena jen okrajově. Zákonodárce pouze uvedl, že soud při rozhodování o rozvodu pouze přihlédne k zájmům nezletilého dítěte.⁵⁰² Následně Velkou novelou ZOR roku 1998 byla znovuzavedena ochrana nezletilých dětí. Zákonodárce tak reagoval na podpis Úmluvy o právech dítěte, která uložila státům učinit „*všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv uznaných touto úmluvou.*“⁵⁰³

Rozvod byl zakázán v případě, že manželé měli nezletilé dítě a rozvod byl v rozporu s jeho zájmy. Muselo se tak jednat o zvláštní důvody.⁵⁰⁴ Touto Velkou novelou byla také zakotvena tvrdostní klauzule na ochranu manžela, jenž návrh na rozvod nepodal, která obsahově odpovídá nynější právní úpravě.⁵⁰⁵ Do právní úpravy se tak znovu dostalo ustanovení s ochrannou funkcí jednoho z manželů. Také se upustilo od povinnosti určit, který z manželů byl na rozvratu manželství vinen.

Tvrdostní klauzule byla koncipována tak, že bylo vyhověno tomu z manželů, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma. V takových případech soud manželství nerozvedl.⁵⁰⁶ Za předpokladu, že mimořádné

⁵⁰⁰ § 30 ve znění zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu. [online]. [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/22211/1/2?timeslice=28.05.1958>.

⁵⁰¹ Důvodová zpráva k zákonnému opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu. [online]. [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedsn/tisky/t0014_00.htm.

⁵⁰² § 24 v původním znění ZOR.

⁵⁰³ Čl. 4 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/39097/1/2/sdeleni-c-104-1991-sb-o-umluve-o-pravech-ditete?timeslice=28.03.2010>. Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., změna zákona o rodině. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/28157/1/2>. [online]. [cit. 27. 11. 2022].

⁵⁰⁴ § 24 odst. 2 ZOR.

⁵⁰⁵ Srovnání § 755 odst. 2 OZ 2012 a § 24b ZOR.

⁵⁰⁶ § 23b ve znění Velké novely ZOR.

okolnosti (věk, zdravotní stav) svědčily pro zachování manželství, soud manželství nerozvedl.⁵⁰⁷ Zákodárce však tvrdostní klauzuli změkčoval v následujícím odstavci, kdy soud mohl manželství rozvést i za předpokladů způsobení zvlášť závažné újmy a přes nesouhlas manžela, který se na rozvratu manželství nepodílel, když spolu manželé po dobu tří let nežili.⁵⁰⁸

Tvrdostní klauzule současného občanského zákoníku ochraňuje jednak nezletilé dítě, jednak i druhého manžela. Ochrana nezletilého se vztahuje na řízení sporné i nesporné.⁵⁰⁹ Jelikož zájem dítěte má přednost před zájmem rodičů na rozvod manželství, soud nemusí manželství rozvést při splnění zvláštních důvodů. Samozřejmě zpravidla v zájmu dítěte je, aby se jeho rodiče nerozvedli, proto je v ustanovení odkázáno na zvláštní důvody. Ochrana dítěte touto klauzulí není mířena na přinucení, aby jeden z manželů neodešel od rodiny, či aby byl věrný, ale je spatřována v ochraně majetkové. Zvláštní důvody lze spatřovat například v nemoci dítěte, invaliditě či jeho psychickém stavu. Důležité je zmínit, že se musí jednat o dítě, které vzešlo z daného manželství, respektive oba manželé jsou jeho rodiči. Soud zkoumá zvláštní důvody tvrdostní klauzule, pouze pokud dané zvláštní důvody byly tvrzeny u soudu jedním z manželů. Je následně na soudu, aby si obstaral důkazy, případně se obrátil s dotazem na opatrovníka dítěte.⁵¹⁰ V případě, že soud zjistí, že rozvod manželství je v rozporu se zvláštními důvody zájmu dítěte, zamítne návrh na rozvod z důvodu, že nejsou splněny podmínky dané hmotným právem.⁵¹¹

Z logického uvažování je možné dovodit, že tvrdostní klauzule na ochranu druhého manžela se použije pouze při sporném rozvodu. Při nesporném rozvodu z podstaty věci není možné, aby stát určoval, zda manželé mají či nemají zůstat v manželském svazku. Manžel, který nepodal návrh na zahájení řízení o rozvodu, musí u soudu tvrdit a prokázat, že rozvod je v rozporu s jeho zájmy. Podmínky, které jsou stanoveny v zákoně, musí být splněny kumulativně.⁵¹²

Podmínky jsou následovné: manžel se na rozvratu manželství převážně nepodílel (nejedná se zde o určování viny či nevinu na rozvratu manželství), manželovi by byla způsobena zvlášť závažná újma (jedná se o újmu převážně osobní, např. újma citová či ekonomická), také musí být naplněna podmínka, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch

⁵⁰⁷ § 24b ZOR.

⁵⁰⁸ § 24 odst. 2 ZOR.

⁵⁰⁹ § 755 odst. 2 písm. a) OZ 2012

⁵¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 755 [Důvody pro rozvod – kvalifikovaný rozvrat]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), s. 426.

⁵¹¹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*, s. 204.

⁵¹² § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012.

zachování manželství (ty jsou spatřovány v délce manželství, zdravotním stavu manžela, popřípadě i ve skutečnostech majetkového charakteru, kdy je manžel finančně nesamostatný).⁵¹³ Při splnění všech výše zmíněných podmínek soud manželství nerozvede. Zákodárce však změkčuje tvrdostní klauzuli tím, že ji časově omezuje. I přes to, že by byly splněny všechny podmínky, soud manželství rozvede, pokud spolu manželé již delší dobu, než tři roky nežijí.⁵¹⁴ Jedná se o rozdělení manželského soužití, respektive manželé spolu nadále mohou bydlet v jednom bytě či domě. I v tomto případě se jedná o nesporné řízení, kdy oba manželé jsou účastníky řízení (nikoli navrhovatel a odpůrce).⁵¹⁵

Tvrdostní klauzule je také možno použít u nezletilého plně nesvéprávného dítěte do té doby, než se stane zletilým a zároveň ji lze použít u zletilého, který není plně svéprávný. V případě ochrany druhého manžela je použití tvrdostní klauzule také časově omezeno. Zákonná podmínka určuje, že se tvrdostní klauzule nepoužije v situaci, kdy spolu manželé netvoří společenství déle jak tři roky.⁵¹⁶ Ochrana druhého manžela tak trvá přiměřenou dobu. Při soudním rozhodování tak proti sobě stojí újma, která by byla způsobena druhému manželovi rozvodem, a újma, která by mohla být způsobena navrhujícím manželé v případě setrvání v manželském svazku. Zde se projevuje i evropský standard, který ponechává posouzení přiměřené doby na soudci.⁵¹⁷

I přes to, že stát i společnost mají zájem na tom, aby manželství, rodinné vztahy a vztahy mezi dětmi a rodiči nebyly přetřhávány rozvody, ochrana manželství nemůže být absolutní. Proto zákonodárce umožňuje za splnění podmínek návrh na rozvod manželství zamítnout, ale jak při ochraně nezletilého dítěte, tak druhého manžela je takzvané ztížení rozvodu časově omezeno. Současná právní úprava tak navázala na ZOR po Velké novele ZOR a zachovala ochrannou funkci nezletilého dítěte a druhého manžela. Tento hmotněprávní institut je dle názoru autorky v rozvodovém právu velice důležitý, jelikož je možné se v praxi setkat s případy, kdy jeden z manželů je duševně nemocný a není schopen se o sebe postarat. Kdyby soud takové manželství rozvedl, mohlo by to mít za následek, že o zmíněného manžela by se neměl kdo starat. Tím pádem by došlo k zvlášť závažné újmě manžela a bylo by to proti morálním hodnotám dnešní společnosti.

⁵¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KORNEL, Martin, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 755 [Důvody pro rozvod – kvalifikovaný rozvrat].

⁵¹⁴ § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012.

⁵¹⁵ *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II*, (§ 655-975), ASPI

⁵¹⁶ § 755 odst. 2 písm. b) OZ 2012

⁵¹⁷ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*, s. 60.

5.3. Komparace rozvodových řízení

Tato subkapitola je věnována sondám do podoby soudních řízení o rozvod manželství ve zkoumaném období. Na začátek této subkapitoly je potřeba uvést, že v rámci srovnání rozvodových řízení budou porovnávaná řízení, která se odehrávala ve třech různých právních úpravách. První zkoumané řízení se týkalo hmotně-právní úpravy ABGB a rozlukového zákona. Konkrétněji řečeno, jednalo se rozhodnutí o rozvodu od stolu a lože. Následující komparativní vzorek pochází z doby fungování lidových civilních soudů z roku 1955. Poslední srovnávaný model zahrnuje současná řízení dle právní úpravy OZ 2012, OSŘ a ZŘS.

V rámci studování dvou spisů z prvorepublikového období je hned ze začátku pozoruhodné, že téměř polovina spisu byla psána ručně. Netýkalo se to jen poznámek ze strany soudců, ale i například žádostí o postoupení spisu, vyplňování formulářů týkajících se pokusů o smířování či samotných rozsudků. Soudní spisy, se kterými měla autorka možnost pracovat, se vedly u Okresního soudu pro Malou Stranu, signatura: Nc II 35/21 a u Okresního soudu pro Staré město a Josefov, signatura: Nc IX 261/21.⁵¹⁸

Žádost ve vzájemné dohodě o rozvod od stolu a lože byla navrhována oběma stranami. Tak jako dnes bylo možné, aby strany soudního řízení rozvodu od stolu a lože byly zastoupeny právními zástupci. Co může být z dnešního pohledu zarážející, je identifikace účastníků. Manželé byli identifikováni dle své profese a manželky byly identifikované dle rodného příjmení, profesí svého manžela a místem narození.

Žádost se, tak jako dnes, podávala s přílohami. V rámci obou soudních jednání byla přítomna i otázka dětí, které vzešly z manželství. Přílohy tvořily oddací list (v rámci advokátní praxe se tato příloha také používá při žádosti o rozvod) a křestní listy dětí. Respektive v řízení Nc II 35/21 a Nc IX 216/21 netvořily tyto přílohy součást spisu, ale vyplývá z něj, že byly soudu předloženy originály v rámci jednání. V řízení Nc II 35/21 manželé v žádosti uvádějí, že se chtějí nechat rozvést od stolu a lože. Dle § 103 ABGB tak splňovali podmínku dočasného rozvodu se souhlasem.⁵¹⁹ Soud tak dle Sedláčka musel povolit rozvod, jestliže se manželé na rozvodu shodnou.⁵²⁰ Avšak „strany v dobrovolném rozvodu jsou vázány teprve tím okamžikem, kdy před rozvodovým soudem daly své svolení k rozvodu, a strana, která v tom stadiu své svolení dala, nemůže toto prohlášení odvolat, třebaž druhá strana ještě toto prohlášení neučinila, a soud nevydal usnesení, že se manželství na základě dobrovolné dohody

⁵¹⁸ Archiv hlavního města Prahy. Fond Okresní soud pro Staré Město a Josefov v Praze. Nc IX 261/21. Fond Okresní soud pro Malou Stranu. Nc II 35/21.

⁵¹⁹ § 103 ABGB.

⁵²⁰ *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284), s. 532.*

*obou manželů rozvádí.*⁵²¹ Z výše uvedeného vyplývá, že společný návrh na rozvod od stolu a lože se nepočítá za vyslovený souhlas jednoho z manželů před soudem.

Obě žádosti o rozvod od stolu a lože splňovaly náležitosti dle § 105 ABGB, přičemž v nich byla uvedena dohoda manželů na úpravě poměrů k nezletilým (v rámci řízení Nc II 35/21 se jednalo pouze o jedno dítě manželů, jelikož druhé bylo již plnoleté), majetkových poměrů a posledního společného bydliště (uvedeno pouze v rámci řízení Nc IX 216/21).⁵²² Tyto dohody značně připomínají dohody, které se uzavírají v rámci současného nesporného řízení o rozvod.⁵²³ Z výše uvedených spisů však není patrné, zda tyto dohody musely mít určitá specifika, tak jak je tomu dnes.⁵²⁴

Následující listinné dokumenty založené ve spise se týkaly pokusů o soudní smír. Rozlukovým zákonem byly zrušeny smírčí pokusy před farářem a rozlukový zákon zavedl výlučné soudní pokusy o smír.⁵²⁵ S dnešním rozvodovým řízením a pokusem o smírné řešení sporu tento institut nelze srovnávat.⁵²⁶ Pokusy o smiřování se v rámci řízení za účinnosti ABGB a rozlukového zákona týkaly pokusu o smiřování manželů a narovnání institutu manželství, tudíž nešlo o narovnání sporu, které by místo soudního rozhodnutí končilo mimosoudní dohodou. V pokusech o smiřování soudce vyznačil do formuláře manželky, čas a místo uzavření sňatku, státní občanství manželů, jejich bydliště, stáří a povolání manželů, následně, zda byla zřízena svatební smlouva, o kolikáté manželství manželů se jednalo, a počet, věk a pohlaví dětí. Následně byly do spisu vyznačeny tři pokusy o smír mezi manželky a u každého z nich bylo poznamenáno, zda ke smíru došlo či nedošlo.

V obou spisech, ze kterých autorka vycházela, ke smíru nedošlo. To vyplývá i z následujících dokumentů v obou spisech, které se týkaly povolení rozvodu od stolu a lože. V porovnání s dnešními soudními rozhodnutími o rozvodu manželství se jednalo o poměrně krátké rozhodnutí, přičemž ve spise Nc II 35/21, č.j. Nc II 35/21-4, na rozdíl od soudního spisu Nc IX 216/21, bylo uvedeno alespoň krátké odůvodnění. Také v rozhodnutí o rozvodu od stolu a lože byli manželé vyzváni k oznámení soudu, že došlo k případnému spojení. Co se týče současných rozsudků o rozvodu manželství, je z nich patrné, že rozsudky jsou více formalizovány (to se mimo jiné týká i faktu, že rozhodnutí o rozvodu od stolu a lože sp.zn.: Nc

⁵²¹ Viz tamtéž. s. 533.

⁵²² § 105 ABGB.

⁵²³ § 757 odst. 1 OZ 2012.

⁵²⁴ Dle § 757 odst. 2 OZ 2012 dohody, které se týkají úpravy majetkových poměrů, bydlení a případného výživného musejí mít úředně ověřené podpisy.

⁵²⁵ § 27 rozlukového zákona. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*, str. 536.

⁵²⁶ § 99 odst. 1 OSŘ.

II 35/21 ze dne 29. prosince 1921 je celé sepsáno ručně), přičemž jsou uvedeny přinejmenším rozsudky příslušných soudů o úpravě poměrů k nezletilým dětem. Dále se v odůvodněných rozsudcích více používají, oproti rozhodnutím o rozvodu od stolu a lože, odkazy na příslušná ustanovení, případně se samotná ustanovení v odůvodnění doslova uvádějí.⁵²⁷ Poslední náležitostí, která autorce v rozhodnutí o povolení rozvodu od stolu a lože scházela, bylo poučení o možnosti podat opravný prostředek. V případě absence zmíněného poučení o podání opravného prostředku by se v současné době vydaného rozsudku prodloužila odvolací lhůta na tři měsíce od doručení rozhodnutí.⁵²⁸

Další spisy, které měla autorka této práce možnost v rámci komparace prozkoumat, pocházely z roku 1955, tedy za účinnosti ZPR. Autorka této práce vychází ze tří spisů, přičemž dva návrhy na rozvod se v řízení nesetkaly s odporem odporovatelů. Tato rozvodová řízení také skončila rozhodnutím o rozvodu manželství.⁵²⁹ Třetí soudní spis se v řízení setkal s odporem ze strany odpůrce a řízení bylo zastaveno.⁵³⁰

V porovnání se spisy z roku 1921 je ihned patrné, že soudní spisy z roku 1955 již mají podobnější vzhled jako soudní spisy ze současnosti. Ze spisů vyplývá, že i jako dnes, se návrhy na rozvod podávaly skrze právní zástupce. V návrhu byly uvedeny důvody navrhovatele, z jakých důvodů bylo manželství nefunkční, v čem byla spatřována viny druhého manžela, také datum uzavření sňatku a případně datum, kdy odpůrce opustil společné bydliště. V návrhu ze spisu 32 C 3/55 byl také uveden seznam věcí, které si odpůrce odnesl s sebou. Ve srovnání se současnými návrhy na rozvod je až zarážející, jak se v 50. letech minulého století řešila intimita manželského soužití. Z návrhů i z jednotlivých účastnických výpovědí je patrné, že o neexistenci intimního života rozvádějící manželé, mimo vzájemného odporu, opírali tvrzení podporující rozvod manželství. Intimní život manželů, jeho četnost a popřípadě i místo, kde k manželskému styku docházelo, bylo stěžejní v řízení ve věci 71 C 30/55. Odpůrce se tak snažil přesvědčit soudce, že manželství není trvale, hluboce a nenapravitelně rozvráceno.

Ve všech návrzích na rozvod, které autorka měla možnost studovat, navrhovatel vinil druhého z manželů na rozvratu manželství. S uvalením viny na druhého manžela se můžeme setkat i v současných návrzích na rozvod, avšak v současné právní úpravě to nemá tak významné hmotněprávní následky, jako je měla právní úprava ZPR. V rozhodnutí o rozvodu totiž bylo třeba, aby soud vyslovil, zdali je jeden či oba manželé vinni na rozvodu manželství.⁵³¹

⁵²⁷ Ve srovnání například rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 7. září 2022. Sp. zn.: 4 C 417/2020.

⁵²⁸ § 204 odst. 2 OSŘ.

⁵²⁹ Archiv hlavního města Prahy. Fond Lidový soud civilní v Praze. Sp. zn.: 32 C 3/55 a 32 C 1/55.

⁵³⁰ Archiv hlavního města Prahy. Fond Lidový soud civilní v Praze. Sp. zn.: 71 C 30/55.

⁵³¹ § 31 odst. 1 ZPR.

Od výroku o vině mohl soud upustit, pokud o jeho upuštění manželé požádají.⁵³² V rámci řízení pod spisovými značkami 32 C 1/55 a 32 C 3/55 se oba manželské páry shodly na upuštění o výroku o vině (to vyplývalo z protokolů o ústním jednání ze dne 4. února 1955).

Následující dokumenty ve spisu byly protokoly z ústních jednání. Soud zpravidla na úvod poznamenal, že se jednalo o smíru, avšak bezvýsledně. To je patrné i ze současné právní praxe, že se soud snaží smířit manžely.⁵³³ V rámci ústního jednání soud nejdříve prokázal oddacím listem, že manželství bylo skutečně uzavřeno. Následovala informace ohledně viny, zda od jejího výroku manželé upustili, či zda na ní trvají. V rámci řízení sp. zn.: 32 C 3/55 se pokračovalo na prohlášení účastníků řízení, že se z manželství nenarodily žádné děti a také, že manželé jsou československými státními příslušníky. Dále následoval výslech účastníků. Naopak v ústním jednání řízení sp. zn.: 32 C 1/55 soud usnesením ústní jednání odročil na neurčito s tím, že se nejdříve musí dle § 32 ZPR rozhodnout o úpravě poměrů dětí. Tento postup je shodný s postupem dle OZ 2012.⁵³⁴

Během ústních jednání si soudce předvolal k výslechu oba manžele, nejdříve navrhovatele, následně odpůrce. V rámci těchto výpovědí každý z manželů podal svoji verzi příběhu, přičemž v rámci zkoumaných soudních spisů se uváděly věci jako nevěra, nestarání se o domácnost, časté požívání alkoholu. Manželkám bylo vytýkáno, že neuklízí a nevaří, manželé zase nevěnovali svůj čas manželkám, nezajímali se o stejné věci a nechtěli například s nimi chodit do muzeí či divadel. S odstupem více jak padesáti let je zjevné, že některé vztahové problémy mezi manžely se nemění. To můžeme vidět i na současných odůvodněních soudů, kdy se na rozvratu podílí třetí osoba, která naváže intimní vztah s jedním z manželů.

Soudní spis, který se svým obsahem vymykal, byl spis sp. zn.: 71 C 30/55. Druhý manžel se totiž k návrhu manžela na rozvod nepřipojil. Ve svém vyjádření k návrhu na rozvod odpůrce uvedl, že manželství není hluboce, trvale ani nenapravitelně rozvráceno. Dle jeho tvrzení manželé udržovali intimní styk, vedli společnou domácnost a také to, že odpůrce zahrnoval navrhovatele drobnými dary. Reagoval tak na návrh na rozvod, kdy se navrhovatel chtěl rozvést z důvodu, že odpůrce byl násilník, který často pil.

Ústní protokol z prvního jednání sp. zn.: 71 C 30/55 je v porovnání se dvěma výše zmíněnými protokoly poměrně krátký, jelikož právní zástupce navrhovatele soud požádal o výslech svědkyně. Soud následně vynesl usnesení o odročení jednání. Dále

⁵³² § 31 odst. 2 ZPR.

⁵³³ Např. protokol o jednání před soudem prvního stupně Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 7. září 2022, sp. zn.: 4 C 417/2022 (z již výše zmíněného důvodu anonymizace autorka této práce neuvádí konkrétní či identifikovatelné informace o účastnících řízení a předmětu sporu).

⁵³⁴ § 755 odst. 3 OZ 2012.

ze spisu sp. zn.: 71 C 30/55 vyplývá, že mezi ústními jednáními byl soudu doručen dodatek k odpovědi na návrh zrušení manželství. Takové dodatky bývají běžné, ale spíše se v dnešní praxi nazývají jinak, např. vyjádření, příписy atd. Ve zmíněném dodatku byl vylíčen popis skutečností, jak jej vnímal odpůrce. S takovými popisy skutkových událostí je možné se setkat i v rámci současné praxe, to samé se týká i navrhovaných důkazů. Co je však odlišné v porovnání se současností je to, že manželé v podáních na soud či při ústních jednáních zabíhali do sebemenších detailů manželského života.

Dalším přípisem ve spisu sp. zn.: 71 C 30/55 bylo oznámení soudu o smírném řešení sporu mezi manželi a o žádost o upuštění od předvolání svědků ze dne 21. března 1955 podepsané pouze odpůrcem. K tomuto návrhu se dne 28. března 1955 připojil i navrhovatel s odvoláním svého návrhu a zpětvzetím. Autorka této práce nemá zkušenosti a ani v rámci badatelské činnosti nedohledala soudní spis, který by obsahoval zpětvzetí návrhu na rozvod manželství. Proto tento postup nemůže být srovnán se současnou praxí soudu, avšak co se týče společných návrhů na soud, je možné je buď podat společně (za obě strany), případně samostatně, přičemž druhý z manželů se k návrhu připojí.⁵³⁵

V rámci soudního spisu 71 C 30/55 nakonec soud rozhodl usnesením s tím, že (i) další důkazy prováděny nebudou, (ii) zpětvzetí návrhu navrhovatele se bere na vědomí a řízení se zastavuje, a (iii) návrh pokračovat v řízení se zamítá.⁵³⁶ Soud zamítl pokračovat znovu v řízení i přes to, že navrhovatel nebyl po sedmi měsících spokojen v manželství a chtěl jej ukončit. S tím však měl i nadále problém odpůrce a odůvodňoval trvání manželství tím, že manželé spolu sdílí ložnici a že spolu tráví čas. Je otázkou, zda by takové argumenty v dnešní době byly dostatečným důvodem pro zamítnutí návrhu na rozvod.

Co se týče rozsudku o rozvodu manželství na konci ústního jednání, je možné tvrdit, že mezi současnými rozsudky a rozsudky z roku 1955 nejsou zásadní rozdíly. Rozsudek při ústním jednání obsahoval stejně jména manželů (u současných rozsudků o rozvodu manželství se uvádí i datum narození rozvádějících se manželů, respektive manželé se identifikují), datum a místo uzavření sňatku a také rozhodnutí soudu, že se manželství rozvádí.⁵³⁷ V soudních rozhodnutích 31 C 1/55 a 31 C 3/55 se dále uvedlo, že se od výroku o vině se upustilo a že jsou manželé povinni zaplatit soudní poplatek. Taková poučení v rozhodnutích dle současné právní úpravy nejsou, ale zase se zpravidla do výroku II. uvádí, že účastníci řízení nemají právo

⁵³⁵ Tak například funguje nesporný rozvod, kdy manželé mohou podat návrh na rozvod společně, či jej může podat jen jeden z manželů a druhý se k návrhu buď před ústní jednání, či při ústním jednání připojí. zdroj § 757 OZ 2012.

⁵³⁶ Soudní spis sp.zn.: 71 C 30/55.

⁵³⁷ Srovnání protokolů z jednání sp.zn. 31 C 1/55 a sp.zn.: 4 C 417/2020

na náhradu nákladů řízení.⁵³⁸ Dále jsou ti manželé, kteří si po sňatku změnili příjmení (v rozsudcích z roku 1955 jsou o tomto právu poučovány ženy), poučeni o právu změnit si příjmení zpět na své původní, a to dle OZ 2012 do šesti měsíců od právní moci o rozvodu a dle ZPR do 15 dní.⁵³⁹ Již výše v této práci je uvedeno, že tato lhůta se zdá být poměrně krátká. Dále v obou případech byli manželé poučeni o změně stavu v občanském průkazu,⁵⁴⁰ a dále o opravných prostředcích.

Co se týče komparativistiky a vývoje vedení soudních spisů a dokumentů v těchto spisech obsažených, je patrné, že se vedení spisu a jednotlivé dokumenty výrazně zformalizovaly. Samozřejmě tomu napomohla v současné době technika, kdy je možné u soudu používat audiozáznamy případně videozáznamy, soudní jednání jsou nahrávány a ústní jednání se zpravidla přepisují dle audiozáznamů. Z toho jasně vyplývá, že tyto protokoly z jednání jsou podrobnější a pravděpodobně i přesnější. Také je třeba uvést, že se soudní spisy staly přehlednějšími, kdy již v roce 1955 se převážně spisy vedly na strojích.

Z ústních jednání je patrné, že hlavní roli v ústním jednání hráli účastníci řízení, respektive manželé. Z dnešních protokolů jednání vyplývá, že tuto roli převzali právní zástupci účastníků řízení. Do jisté míry je to logické. Právní zástupci jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé v oboru práva, kteří ze své praxe vědí, které skutečnosti jsou u soudu potřeba zdůraznit, kterým se obloukem vyhnout a hlavně, nejsou na skončení věci citově zaangažovaní. K tomu však samozřejmě autorka uvádí, že soud během ústního jednání nejedná pouze s právními zástupci účastníků. Z ústních jednání z roku 1955 vyplývá, že hlavním důkazem byly výpovědi účastníků řízení. To pak mělo za následek, že účastníci řízení zabíhali do velice intimních sfér manželského života, což určitě nebylo příjemné probírat na veřejnosti. Ze spisů z roku 1921 pak podrobný protokol z ústního jednání nebyl součástí spisu (to mohlo mít i důvod v tom, že většina dokumentů ve spisech z roku 1921 byla psána rukou).

Autorka této práce nepředpokládá, že by právní úprava rozvodového práva v následujících letech byla zákonodárcem výrazně pozměněna. To však není jisté, co se týče procesní právní úpravy. Již nyní se mluví o tom, že nesporný rozvod by si zasloužil zrychlení a zefektivnění, především co se týče opatrovnického soudu a rozvodového soudu. Pravděpodobně je jen otázka času, kdy by se vši ochranou nezletilých mohl manželství rozvést

⁵³⁸ Rozhodnutí Okresního soudu Praha-východ. sp. zn.: 24 C 82/2021.

⁵³⁹ Srovnání § 759 OZ 2012 a § 33 ZPR.

⁵⁴⁰ „Platnost občanského průkazu, v němž je uveden rodinný stav nebo údaj o registrovaném partnerství, skončí uplynutím 45 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství nebo zrušení registrovaného partnerství.“ § 34 odst. 3 písm. c) bod 1 zákona č. 269/2021 Sb., o občanských průkazech. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-269>.

za splnění zákonných podmínek již opatrovnícký soud. Či případně by o nesporném rozvodu rozhodovala jiná instituce než soud.

Závěr

V úvodu diplomové práce si autorka stanovila cíl podat přehledný a ucelený rozbor právní úpravy skončení manželství zaměřený na historickou právní úpravu, dále na současnou právní úpravu. Součástí stanoveného cíle bylo i poukázat na praktickém příkladu, v podobě soudních spisů, změny, které se v průběhu jednoho století udály v soudních řízeních. Na základě výše uvedeného se autorka pokusila rozebrat vývoj právní úpravy skončení manželství na českém území. Již v textu diplomové práce autorka poukázala na hlavní milníky a důležité zásahy zákonodárců v právní úpravě skončení manželství, níže je uvedeno pouze stručné shrnutí.

Právní úprava skončení manželství byla ovládána konfesním principem a vlivem kanonického práva. Manželství byla považovaná za nerozlučitelná. Již ve Výsadách Boleslavových a Dekretech Břetislavových můžeme najít zmínky o rozvodu manželství. Pozdějším nařízením panovníka byla přičena pravomoc církevním soudům, čímž mohly rozhodovat o manželských sporech. V rámci dohledávání prvního doloženého skončení manželství mezi Přemyslem Otakarem I. a Adlétou se autorce nepovedlo zjistit, zda se jednalo o skončení manželství rozlukou či o neplatnosti manželství. Historické zdroje se v tom rozcházejí. Větší zásahy do manželského a rozvodového práva přišly s nástupem habsburské monarchie, konkrétněji řečeno s Marií Terezií a Josefem II. Josefínský manželský patent zavedl státní manželské právo, kterým došlo k unifikaci ve vztahu k jednotlivým sociálním stavům na území celé monarchie. Avšak i nadále hlavní myšlenkou právní úpravy byla nerozlučitelnost manželství. Na habsburské reformy navázal Všeobecný občanský zákoník, který zakotvil taxativně stanovené rozlukové důvody. I nadále na českém území fungovala tzv. dualita rozvodu od stolu a lože a rozluky manželského společenství. Všeobecný občanský zákoník tak minimálně kodifikoval právní úpravu a zároveň ji zpřehlednil.

Prvorepublikové právní zákonodárství navázalo na právní úpravu skončení manželství ve Všeobecném občanském zákoníku. Rozlukový zákon však do značné míry konkretizoval taxativně vymezené rozlukové důvody, přičemž i následná judikatura mnohé věci objasnila a upřesnila. Rozlukový zákon se z pohledu dnešního práva dá považovat za ještě historický nemoderní zákon. Procesněprávní úprava, která byla účinná před vznikem Československé republiky, byla recepční normou také převzata. Soud nerozhodoval pouze o skončení manželství, ale i o vině jednoho z manželů. Přestože rozlukový zákon umožnil a zrovnoprávnil rozlukové právo pro české obyvatelstvo, během nacistického diktátu se společnost zase

rozdělila do určitých společenských tříd. Přičemž obyvatelstvo bylo diverzifikováno až do skončení druhé světové války.

S nástupem komunismu můžeme vidět, že se právní úprava skončení manželství zmodernizovala a do určité míry i zjednodušila. Devět rozlukových důvodů bylo nahrazeno jedním rozvodovým důvodem. Další významný zásah se týkal unifikace skončení manželství a to rozvodem. Institut rozvodu od stolu a lože byl zrušen a do současné doby se s žádným podobným institutem v civilním právu nesetkáváme. I přes komunistický vliv a potlačování náboženské svobody měla komunistická společnost zájem na trvalých manželstvích. I nadále byla prosazovaná reprodukční funkce manželství. Přijetím nového zákona upravující rozvodové právo se však dovršil vývoj dosažitelnosti aktivní legitimace pro celou společnost. Mimo jiné se také zrovnoprávnilo postavení mužů a žen, kdy ženy již nebyly závislé na moci muže a jeho výdělku. Z autorčina pohledu zakotvení zrovnoprávnění mužů a žen v rodině mělo pozitivní vývoj. Ovšem když se vezme v úvahu, že stát v čele s KSČ potlačoval téměř všechna lidská a občanská práva, zdá se toto zrovnoprávnění vcelku malicherné. I nadále měla zákonná úprava skončení manželství archetypické prvky, jako například určení viny jednoho z manželů na rozvratu manželství. I tento výrok o vině byl následně zmodernizován a bylo od něho upuštěno. Dalším zásahem do právní úpravy rozvodu byl zákon o právu rodinném, který sledoval snahy o omezení předpisů soukromého práva a reformování právních oblastí po vydání nové ústavy. Zmíněný zákon tak právní úpravu skončení manželství zjednodušil. Dále se i o předchozí právní úpravy odchýlil. Zákon svou novelou v roce 1998 také do právní úpravy promítl změnu politického režimu, kdy se rozvod stal čistě soukromou záležitostí manželů. Vyloučil tak z těchto vztahů stát a socialistickou společnost. Zahrnutí tohoto časového období bylo nad rámec diplomové práce, avšak autorce přišlo důležité poukázat na právní úpravu rozvodu manželství, která předcházela té současné.

Současný občanský zákoník tak navázal na již demokratickou právní úpravu rozvodu. Jako jediný rozvodový důvod ponechal kvalifikovaný rozvrat manželství. Takový rozvrat se projevuje hlubokou, trvalostí a nenapravitelností. Tento důvod jsme mohli spatřovat již v rozlukovém zákonu. Dále současná úprava rozděluje rozvod sporný a nesporný, přičemž i tyto varianty navázaly na předchozí právní úpravu. Právní úprava se tak dočkala výrazného zjednodušení, zpřehlednění, a lze říci, že i uvolnění. K rozvodu se tak přistupuje jako ke každodenní záležitosti. Nepojí se již s hanbou či veřejným odsuzováním. Statut rozvedené osoby se tak považuje téměř za normální.

Dle autorčina názoru lze současné nesporné řízení rozvodu považovat za málo efektivní, časově i finančně náročné. Při dohodě manželů na podmínkách, které jsou předpoklady

soudního rozhodnutí rozvodu manželů, jsou zde i jiné evropské varianty, jak manželství rozvést. O nesporných rozvodech by tak mohlo být rozhodováno například notáři. Autorka bere v potaz názory, že o osobním statutu by měly rozhodovat pouze soudy, avšak za předpokladu splnění zákonných podmínek nevidí důvod, proč rozvádějícím manželům neumožnit jednodušší řešení.

Téměř v celé práci se autorka snaží o nastínění komparace v určitých právních institutech. To je dovršeno konceptualizací rozvodu. Na této konceptualizaci je přehledně patrné, jakým vývojem skončení manželství prošlo. Co se týče překážek rozvodu neboli tzv. tvrdostní klauzule je z vývoje patrné, že i nadále má tento institut ochrannou funkci. Ať už se jedná o ochranu druhého manžela či nezletilého dítěte. V určitých fázích právní úpravy došlo k oslabení chráněné osoby, avšak z dnešního pohledu se zdá, že tato tzv. tvrdostní klauzule naplňuje svůj účel.

Z dokumentů Archivu hlavního města Prahy autorka došla k závěru, že soudní proces o rozvodu řízení dospěl k větší účasti právních zástupců v rámci ústních jednání. Dále se odchýlil od zabíhání do přílišných detailů ohledně intimního života rozvádějících se manželů. Z protokolů o jednání v letech 1955 a 2021 je patrné, že tyto detaily v rámci řízení o rozvod již nehrají takovou roli. Dále soudní spisy dospěly do přehlednějšího provedení, kdy soudobé spisy jsou zpravidla tištěné z počítače, s doloženými výpisy z účtu a podáními učiněnými právními zástupci. Prací se soudními spisy z Archivu hlavního města Prahy měla autorka za cíl odlišit tuto práci od uceleného rozboru vývoje právní úpravy skončení manželství rozvodem. Také se pokusila propojit teoretickou část diplomové práce s tou praktickou.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

ADAMOVIÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP. Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-271-4.

BLACK, Henry Campbell, Joseph R. NOLAN a Jacqueline M. NOLAN-HALEY. Blackův právní slovník. 6. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-23-6.

BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Jan KUKLÍK a Jiří ŠOUŠA. Právní dvoutletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2014. ISBN 978-80-87284-52-0.

BUREŠOVÁ, Jana. Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

ELIÁŠ, Josef. Zákon o rodině: komentář, Orbis, 1970.

FIERLINGER, Zdeněk. Za socialistický právní řád, Právník. 1950, ročník 89.

GERLICH, Karel. Rozvod, rozluka, alimenty: předpisy, upravující uzavření manželství, rozvod, rozluku, neplatnost manželství, právní poměry rozvedených a rozloučených manželů, výživné, osvojení a právní poměry dětí. V Praze: V. Linhart, 1934.

HENNER, Kamil. Základy práva kanonického, část druhá, právo platné, sešit druhý. [1. vyd.]. V Praze: K. Henner, 1919.

HOBZA, Antonín. Úvod do církevního práva. Praha, 1929.

Hoffmann, J., Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, ročník 3. (1941).

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, c1998. ISBN 80-7239-192-5.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-061-4.

CHURANĚ, Milan. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-64-8.

JHERING, Rudolf von. Boj o právo. Brno: F. Karafiat, 1875.

KLABOUC, Jiří. Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962. Populární právnická knihovna.

KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 1 (Obecná část – Práva věcná). Praha: Orbis, 1955. Právnické publikace.

KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a Jaromír BLAŽKE. Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice, Sv. 3 (Dědické právo – Rodinné právo). Praha: Orbis, 1954. Právnické publikace.

Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284). / zpracovali a uspořádali František Rouček, Jaromír Sedláček. Reprint původního vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN:80-85963-61-2.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Abeceda rodinného práva. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-711-2.

KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. Právo občanské. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-456-9.

KUKLÍK, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.

LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020-. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8.

MALÝ, Karel a Florián SIVÁK. Dějiny státu a práva v Československu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult. Praha: Panorama, 1988. Učebnice (Panorama).

MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě.

MALÝ, Karel. České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995. ISBN 80-85903-01-6.

NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. Židovské tradice a zvyky. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2996-4.

NOVOTNÝ, Václav. České dějiny (1197-1253) Dílu I. část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. Praha: Jan Laichter, 1928.

Nový zákon, Evangelium Matouš. Praha: Jan Laichter, 1946.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 16 Lih-Media. V Praze: J. Otto, 1909.

PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. Dějiny českých zemí. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9.

PANTŮČEK, Ferdinand. O organizaci a příslušnosti soudní dle nových zákonů processních. Praha: Bursík a Kohout, 1897.

PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství, Právník. 1950, ročník 89.

PLECITÝ, Vladimír. Základy rodinného práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-139-7.

RADVANOVÁ, Senta. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. Praha: C.H. Beck, 1999. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-182-2.

REIS, Ota, Dr. Rozvést či nerozvést, Právník, 1965, ročník 104.

RUBEŠ, Josef. Majetkové poměry mezi manžely po 1. lednu 1950, zejména s ohledem na zákonné majetkové společenství, Právník. 1950, ročník 89.

RÝZLER, Karel. Vznik, rozvod a rozloučení manželství. Praha, 1908. Lidová knihovna právnická a státovědecká.

SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2016. ISBN 978-80-7418-255-6.

SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2017. ISBN 978-80-7380-569-2.

SVÁTEK, Jan. Komentář k zákonu o právu rodinném. 3. vyd. Praha: Orbis, 1954.

ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, Václav VALEŠ a Jan POLESNÝ, ed. *Melior est aquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, c2013. ISBN 978-80-260-3820-7.

ŠÍNOVÁ, Renáta a Ondřej ŠMÍD. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-046-8.

ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-66-3.

ŠOUŠA, Jiří. *Právní úprava přebírání státních úředníků a zařazování legionářů do aparátu veřejné správy v Československé republice 1918–1920, (Ke kontinuitě a diskontinuitě práva, státu a státního aparátu na teritoriu českých zemí)*. In: Marian Małecki (red.) *Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodziskiemu w 80lecie urodzin*. Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej. Bielsko-Biała, 2009.

VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, 1927-1929, ročník 9*. Praha: Právnícké vydavatelství (V. Tomsa), 1920-1949.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-48-3.

VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české, díl. II*. V Praze: F.X. Veselý, 1897.

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. Praha: Linde, [199-]-2011. ISBN 978-80-87212-96-7.

ZAP, Karel Vladislav. Česko-moravská kronika. 2. vyd. V Praze: I.L. Kober, 1862.

ŽEMLIČKA, Josef. Přemysl Otakar I.: panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholového feudalismu. Praha: Svoboda, 1990. Členská knihnice (Svoboda). ISBN 80-205-0099-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

ASPI, Wolters Kluwer, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: Komentář, Svazek II, § 655–975. [online]. [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2/komentar-wkcr-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik-komentar-svazek-ii-655-975>

Český statistický úřad. Obrat v rozvodech. [online]. [cit. 20. 1.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/0b00225862>

Český statistický úřad. Století statistiky, ČR v číslech, Sňatky a rozvody. [online]. [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>

Deutscher Bundestag – Mehrheit im Bundestag für die „Ehe für alle“. Deutscher Bundestag – Startseite [online]. Copyright © [cit. dne 24.10.2022]. Dostupné z: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2017/kw26-de-ehe-fuer-alle-513682>

DIVORCE - JewishEncyclopedia.com. JewishEncyclopedia.com. [online]. Copyright ©2002. [cit. 07.11.2022]. Dostupné z: <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5238-divorce>

Důvodová zpráva k OZ 2012. [online]. [cit. 28. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/38253/1/2>

Důvodová zpráva k tisku 298 Národního shromáždění československého. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0298_01.htm

Důvodová zpráva k tisku 298 Národního shromáždění československého. [online]. [cit. dne 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0298_01.htm

Důvodová zpráva k zákonnému opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu. [online]. [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedsn/tisky/t0014_00.htm

Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., změna zákona o rodině. [online]. [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/28157/1/2>

Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině | ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. [online]. Copyright © 2022 Wolters Kluwer. Všechna práva vyhrazena. [cit. 17. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/32412/1/2>

Důvodová zpráva zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupná z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_03.htm

DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J., FRINTA, O., FRINTOVÁ, D., NOVÁ, H., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 24. 8. 2022]. ASPI_ID KO89_b2012CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

Ehepatent vom 16ten Jenner 1783 mit allen bis 1803 ergangenen dahin gehörigen allerhöchsten Verordnungen: in einem planmäßigen Zusammenhange zum allgemeinen Gebrauche; sammt einem Anhang von der Kunst Verwandtschaften auszurechnen. [online]. [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ7053030X

Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (1935). Verfassungen der Welt [online]. Copyright © 27. Januar 2004. [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <http://www.verfassungen.de/de33-45/blutschutz35.htm>

HENYŠ, Jaromír, Mgr. Novela zákona o rodině přináší významné změny. [online]. 5. 8. 1998. [cit. 24.11.2022]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-957460-novela-zakona-o-rodine-prinasi-vyznamne-zmeny>

Historický ústav AV ČR, Biografický slovník. [online]. [cit. 8. 8. 2022]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ADLÉTA_M%C3%ADšeňská_%3F1160-1.2.1211

Josephs des Zweyten römischen Kaisers Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache: für Böhmen, Mähren, Schlesien, Österreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradisca, Triest, Thyrol u.d. Vorlande. 1782 (1786)' - Digitalisat | MDZ. [online]. [cit. 8. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10542704?q=Patent+vom+30ten+August+1782&page=206,207>

Komentář k OZ, Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), 2. vydání, 2020: Z. Králíčková. [online]. [cit. 24. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgbpwk5tlgi3c443c14zdamjsl44dsx3qmy3dqmi>

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Kaiserreich Österreich vom 18. August 1855. [online]. [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z: <http://www.pacelli-edition.de/schlagwort-pdf.html?idno=1280>

KU – Johannes Kepler Universität Linz. Toleranzpatent für die Juden in Wien und in Niederösterreich. [online]. [cit. 20. 1. 2022]. Dostupné z: https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/Toleranzpatent_fuer_Juden_in_Wien_und_in_NOE.pdf

Národní shromáždění československé 1918-1920, tisk 1. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0001_00.htm

Národní shromáždění československé 1918-1920, tisk 298. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0001_00.htm

Národní shromáždění republiky Československé 1949, tisk 379. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm

Národní shromáždění republiky Československé 1949, tisk 382. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online]. [cit. 21. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0382_01.htm

Notářská komora České republiky. [online]. Copyright © Copyright Notářská komora České republiky. Vytvořila firma [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/vasi-notari/detail/239_540-rozvod-u-notare

Právo bydlení za trvání manželství | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky. [online]. Copyright © 1999. [cit. 27. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/pravo-bydleni-za-trvani-manzelstvi>. Společnost pro církevní právo, z. s. [online]. Copyright © 1999, 2000. [cit. 19.11.2022]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>

VESELÁ, Renata, Změny rodinného práva za protektorátu, Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1. [online]. [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Vesela_Renata_1167.pdf

VfGH macht Weg für "Ehe für alle" frei - news.ORF.at. news.ORF.at [online]. [cit. 24. 10. 2022]. Dostupné z: <https://orf.at/v2/stories/2417657>

Seznam použitých právních předpisů

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. soudních, uvozující obecný zákoník občanský

Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 283/1897 ř. z. Sb., o řízení ve sporných věcech manželských

Nařízení vlády republiky Československé č. 320/1919 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu

Nařízení vlády republiky Československé č. 362/1919 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava České republiky

Výnos vůdce a říšského kancléře č. 75/1935 Sb. a n., o Protektorátu Čechy a Morava.

Zákon 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání moci soudní a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních

Zákon č. 123/1923 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti, o soudním řízení v občanských věcech, o exekučním řízení, o pozůstalostním řízení a o poručenských věcech

Zákon č. 142/1950 Sb., o konaní v občianskych právnych veciach

Zákon č. 201/1928 Sb. o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 269/2021 Sb., o občanských průkazech

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání, orgánů a o změně některých zákonů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

Zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon ze dne 1. září 1935 o ochraně německé krve a německé cti

Zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu

Seznam použité judikatury

Rozhodnutí obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 7. září 2022. sp. zn.: 4 C 417/2020

Plenární rozhodnutí ze dne 29. března 1927, čís. Přes. 649/26, č. 6936

Rozhodnutí Karského soudu v Praze, Co XIII 311/50

Rozhodnutí Krajského soudu v Liberci, 8 Ok 66/51

Rozhodnutí Krajského soudu v Olomouci, 9 Ok 208/52

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze, 25 Ok 81/51

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.3.1958, Cz 22/58

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. května 1959, Cz 113/59

Rozhodnutí Okresního soud v Děčíně, 11 O 4/51

Rozhodnutí Okresního soudu Praha-východ. sp. zn.: 24 C 82/2021

Rozhodnutí Okresního soudu v Pardubicích ze dne 26. srpna 2014, sp. zn.: 18 C 110/2014.

Seznam ostatních zdrojů

Archiv hlavního města Prahy. Fond Okresní soud pro Staré Město a Josefov v Praze. sp.zn.: Nc IX 261/21

Archiv hlavního města Prahy. Fond Lidový soud civilní v Praze. sp. zn.: 32 C 1/55

Archiv hlavního města Prahy. Fond Lidový soud civilní v Praze. sp. zn.: 32 C 3/55

Archiv hlavního města Prahy. Fond Lidový soud civilní v Praze. sp. zn.: 71 C 30/55

Archiv hlavního města Prahy. Fond Okresní soud pro Malou Stranu. Nc II 35/21

Protokol o jednání před soudem prvního stupně Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 7. září 2022, sp. zn.: 4 C 417/2022

Seznam použitých zkratek

ABGB, Všeobecný občanský zákoník, Obecný občanský zákoník, Kniha všeobecných zákoníků městských	Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. soudních, uvozující obecný zákoník občanský
Manželský císařský patent	Císařský patent č. 117/1783 Sb. z. soudních
Důvodová zpráva 298/1919	Důvodová zpráva právního výboru v tisku 298 Národního shromáždění československého 1918-1920
Důvodová zpráva ZOR	Důvodová zpráva k zákonu č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
Jurisdikční norma	Zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání moci soudní a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních
Kodex kanonického práva 1917	Codex Iuris Canonici 1917
Konkordát	Konkordát uzavřený mezi Rakouským císařstvím a Svatým stolcem dne 18. srpna 1855
KSČ	Komunistická strana Československa
Matriční zákon	Zákon 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
Nařízení 1941	Nařízení Říš. Zák. I, str 654, o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva
Nařízení vlády k rozlukovému zákonu	Nařízení vlády republiky Československé č. 362 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu
Občanský zákoník, OZ 2012	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OSŘ 1950	Zákon č. 142/1950 Sb., o konání v občianskych právnych veciach
OZ 1950	Zákon 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Recepční norma	Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Rozlukový zákon, manželská novela	Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství
SJM	Společné jmění manželů
Systemální židovský patent	Židovský patent ze dne 3. srpna 1787
Toleranční patent	Císařský patent ze dne 20. října 1781
Transplantační zákon	Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů
Úmluva o právech dítěte	Sdělení č. 140/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte
Ústava 8. května	Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava České republiky
Velká novela ZOR	Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
Výnos vůdce	Výnos vůdce a říšského kancléře č. 75/1935 Sb. a n., o Protektorátu Čechy a Morava
Zákon 1935	Zákon ze dne 1. září 1935 o ochraně německé krve a německé cti
Zákon o organizaci soudní	Zákon č. 217/1896 ř. z., jímž vydávají se předpisy o obsazování, vnitřním zařízení a řádě jednacích soudů
Zákon o zdravotních službách	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
Zákonné opatření 61/1955	Zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu
ZOR, Zákon o rodině	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZPR, Zákon o právu rodinném	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
Židovský toleranční patent	Toleranční patent ze dne 2. ledna 1782 pro Židy ve Vídni a v Dolních Rakousech

Právní úprava skončení manželství rozvodem v letech 1918–1963 ve srovnání se současnou právní úpravou

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o historickém vývoji rozvodového práva na území českých zemí a dále jej komparuje se současnou právní úpravou. Cílem práce je uceleně a přehledně popsat a učinit rozbor právních úprav skončení manželství rozvodem a rozlukou převážně v letech 1918 až 1963. Práce zachycuje významné změny, které se odehrály v rozvodovém a rozlukovém právu, a snaží se přiblížit nejen hmotněprávní úpravu, ale i procesněprávní. Autorka vycházela ve své práci z odborné literatury, judikatury, dobových textů, hmotněprávních a procesněprávních předpisů, dokumentů Archivu hlavního města Prahy i cizojazyčné literatury. Ze zdrojů je patrné, jakých změn docílila proměna právní úpravy skončení manželství a také jaké zlepšení právní úpravy je možné docílit.

Pro správný výklad diplomové práce jsou v úvodu první kapitoly vymezeny pojmy, které se vztahují k rozvodu, rozluce a rozvodovému právu. První část práce se dále zabývá vývojem právní úpravy rozluky a rozvodu, mimo jiné je uvedeno i první doložené skončení manželství na českém území. Následující druhá část pojednává o právní úpravě skončení manželství po vzniku Československé republiky. Mimo jiné se práce v této části zabývá i změnou přístupu k rozluce a převzetí rozlukových pravomocí do rukou státu. Třetí část se věnuje změně právní úpravy rozvodu manželství, kterou na československé území přinesl komunistický převrat. V této části je také kladen důraz na přeměnu koncepce rozlukových důvodů, kdy od účinnosti nového zákona je jen jeden. Čtvrtá část pojednává o právní úpravě skončení manželství rozvodem za současné právní úpravy. Mimo jiné jsou zmíněny i některé návaznosti na předešlou právní úpravu. Poslední část diplomové práce se věnuje konceptualizaci rozvodu, komparaci tzv. tvrdostní klauzule a následně komparaci soudních řízení a soudních spisů ze tří časových období.

Klíčová slova: rozvod; rozluka; rozvod od stolu a lože; skončení manželství

Legal regulation of the end of marriage by divorce during the years 1918 - 1963 in comparison with the current legal regulation

Abstract

This thesis deals with the historical development of divorce law in the Czech lands and the comparison with the current legislation. The aim of the thesis is to describe and analyse the legal regulations of the termination of marriage by divorce and separation mainly between 1918 and 1963 in a comprehensive and clear manner. The thesis captures the significant changes that have taken place in the law of divorce and separation and seeks to approach not only the substantive law but also the procedural law. The author based her work on specialist literature, case law, contemporary texts, substantive and procedural law, documents from the Prague City Archives and foreign language literature. The sources show what changes the transformation of the legal regulation of marriage has achieved and also what improvements in the legal regulation can be achieved.

For a proper interpretation of the thesis, the concepts related to divorce, separation and divorce law are defined in the introduction of the first chapter. The first part of the thesis further deals with the development of the legal regulation of separation and divorce, among other things, the first documented termination of marriage on the Czech territory is presented. The following second part deals with the legal regulation of the dissolution of marriage after the establishment of the Czechoslovak Republic. Among other things, this part of the thesis deals with the change in the approach to separation and the assumption of separation powers by the state. The third part deals with the change in the legal regulation of divorce brought about by the communist takeover of Czechoslovakia. This part also focuses on the transformation of the concept of grounds of separation, where since the new law came into force there is only one. The fourth part deals with the legal regulation of the termination of marriage by divorce under the current legislation. Among other things, some continuities with the previous legislation are mentioned. The last part of the thesis deals with the conceptualization of divorce, a comparison of the so-called hardness clause and then a comparison of court proceedings and court records from three time periods.

Key words: divorce; separation; divorce from table and bed; end of marriage